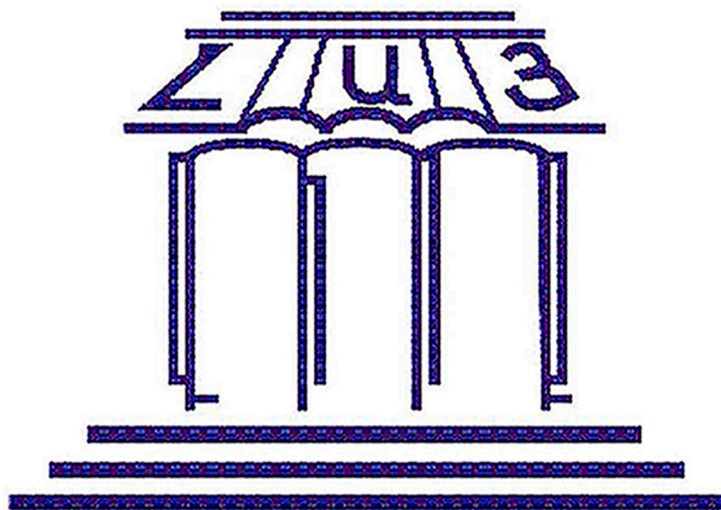

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

6649

3KN2

f-95

1 5 SEP 2005

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԵՔ:

14 NOV 2009

3K02
P-35

Ն. ԲՈՒԽԱՐԻՆ

329

XIV ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Բ Ա Գ Ո Ւ
1026

~~14327~~
289

1560-63

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻՎ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎՈՒՄ, 5-ԻՆ ՀՈՒՆ- ՎԱՐԻ, 1926 ԹՎԻՆ.

Ընկերներ, կիսնդրերի թույլ տալ ինձ, կանգ առնելու այն հարցերի գլխավոր կետերի վրա, վորոնց շուրջը մեր կուսակցությունը XIV համագումարում և մասամբ ել մինչև համագումարը վորոշ տարածախոսություններ են յերևան յեկել, վոր և առիթ են դառել կուսակցության համագումարում պայքար առաջանալուն: Դրա համար ել յես իմ գեկուցման մեջ կբավականանամ միայն այս հարցերով և կիսնդրերի ձեզ մի կողմ թողնել այն բոլոր հարցերը, թեկուզ հենց կարևոր, ինչպես որինակ պրոֆեսսորինալ շարժման հարցը՝ նրա համար, վոր այդ հարցում տարածախոսություններ շատ քիչ են յեղել: Բացի դրանից այս հարցի շուրջը առաջացած տարածախոսությունների մասին հավանորեն ձեզ կխոսեմ թուրքիկ կերպով, գլխավոր հարցը շոշափելու ժամանակ: Դրա համար ել, ուրեմն, կրկնում եմ, թույլ տվեք ձեր ուշադրությունը դարձնել պայքարի այն հիմնական կետերի վրա, վորոնց շուրջը անհամաձայնություններ են յեղել մեր կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի հաշվետվությունից հետո:

Կուսակցության համագումարը քննության ե առել մեր քաղաքականության ամենակարևոր և սկզբունքային խնդիրները: Ինձ թվում ե, թե ամենևին պատահական չե, վոր այս հարցերը մեր առաջ կանգնել են ներկա մոմենտում, յերբ մենք այս մի տարվա ընթացքում տնտեսական մեծ հաջողություններ ենք ունեցել և մեր նվաճումներն այժմ իսկ զգալի են. մյուս կողմից ել տնտեսական և սոցիալական հակասությունները անշուշտ աճել են, յերբ, հետևաբար նոր դրություն ե ստեղծվում և յերբ բանվոր դասակարգի

11 MAR 2013

6679

ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԻՎ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎՈՒՄ, 5-ԻՆ ՀՈՒՆ- ՎԱՐԻ, 1926 ԹՎԻՆ.

Ընկերներ, կիսնդրերի թույլ տալ ինձ, կանգ առնելու այն հար-
ցերի գլխավոր կետերի վրա, վորոնց շուրջը մեր կուսակցության
XIV համագումարում և մասամբ ել մինչև համագումարը վորոշ
տարածախնություններ են յերևան յեկել, վոր և առիթ են գառել
կուսակցության համագումարում պայքար առաջանալուն: Դրա հա-
մար ել յես իմ զեկուցման մեջ կբավականանամ միայն այս հար-
ցերով և կիսնդրերի ձեզ մի կողմ թողնել այն բոլոր հարցերը, թե-
կուզ հենց կարևոր, ինչպես որինակ պրոֆեսսիոնալ շարժման հար-
ցը՝ նրա համար, վոր այդ հարցում տարածախնություններ շատ քիչ
են յեղել: Բացի դրանից այս հարցի շուրջը առաջացած տարածա-
խնությունների մասին հավանորեն ձեզ կխոսեմ թուրքիկ կերպով,
գլխավոր հարցը շոշափելու ժամանակ: Դրա համար ել, ուրեմն,
կրկնում եմ, թույլ տվեք ձեր ուշադրությունը դարձնել պայքարի
այն հիմնական կետերի վրա, վորոնց շուրջը անհամաձայնությու-
ններ են յեղել մեր կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեի հաշվե-
տվությունից հետո:

Կուսակցության համագումարը քննության ե առել մեր քաղա-
քականության ամենակարևոր և սկզբունքային խնդիրները: Ինձ
թվում ե, թե ամենևին պատահական չե, վոր այս հարցերը մեր
առաջ կանգնել են ներկա մոմենտում, յերբ մենք այս մի տարվա
ընթացքում սնտեսական մեծ հաջողություններ ենք ունեցել և մեր
նվաճումներն այժմ իսկ զգալի են. մյուս կողմից ել սնտեսական
և սոցիալական հակասությունները անշուշտ աճել են, յերբ, հետե-
վաբար նոր դրություն ե ստեղծվում և յերբ բանվոր դասակարգի

1560-63

նոր խավերը, նոր սերունդները և առաջին հերթին՝ յերիտասարդութունը, մասամբ ել հին բանվորական կազմերի վորոշ մասը — թե մեր կուսակցութեան ներսում և թե նրանից դուրս—մեր առաջ դնում են մի շարք հիմնական կարևոր հարցեր: Կուսակցութեան XIV համագումարը այնպիսի դրութեան առաջ եր կանգնել, յերբ կուսակցութեան շարքերում ել այդ հարցերը ամբողջովին կանգնեցին մեր առջև, յերբ մի շարք այնպիսի հարցերի պատասխան եր պահանջվում, վորոնք թվում ե թե վաղուց արդեն վճռված են:

Յեւ իսկապես. չե՞ վոր առաջին անգամ չե, վոր մեր առաջ դրվում են ՆեՊ-ի հարցը, մեր յերկրում սոցիալիզմը կառուցելու հարցը, գյուղացիութեան նկատմամբ ունեցած մեր վերաբերմունքի հարցը, մեր կուսակցութեան ներքին կառուցվածքի հարցը—այդ բոլոր հարցերը, թվում եր թե, իրենց սկզբունքային կողմերով վաղուց արդեն վճռվել են մեր կուսակցութեան կողմից. բայց և այնպես նրանք յերևան յեկան և բավական սուր ձևով վերջին ժամանակներս կանգնեցին մեր առաջ. և հենց այդ հարցերի շուրջն ել կատաղի պայքար տեղի ունեցավ: Այս բոլորը ամենեւին պատահական համարել չի կարելի:

Ամենասովորական և ամենավայրենի արքայազնի կարծիքը արտահայտվում ե նրանով, վոր նա,—լինի դա թե արքայազն-մեշ-չանին և թեկուզ հենց արքայազն թագավոր դասակարգից,—ասում ե. «Լիդերները կռիվ են արել, գործի գլուխ կանգնած կոմունիստները վիճում են, իշխանութիւնն ձեռք բերելու համար կռվում են»: Հարցը այդպես դնելը ինքնըստինքյան սխալ ե հենց նրա համար, վոր դա չափազանց հաւասարակ ե: Չի կարելի, ի հարկե, հերքել, վոր Կենտրոնական Կոմիտեում վորոշ խմբավորումներ են յեղել և վոր նրանք Կենտրոնական Կոմիտեում պայքարել են՝ մեծամասնութիւնն իրենց կողմը գրավելու համար: Դա միանգամայն ճիշտ ե: Վորովհետեւ, բնական ե, վոր յեթե կուսակցութեան կամ Կենտրոնական Կոմիտեի մեջ մի խմբակ գտնում ե, վոր ինքը ուղիղ ե, իսկ մի ուրիշ խմբակ գտնում ե, վոր, ընդհանրապէս, առաջինն ե սխալվում, ավելին կասեմ—յեթե մի խմբակ գտնում ե, վոր իր քաղաքական գիծը ուղիղ ե, իսկ մի ուրիշը գտնում ե, վոր իրենն ե ուղիղ, ապա պարզ ե, վոր սկսվում ե ներկուսակցական պայքար: Իսկ դա անհրաժեշտ ե, ինքնըստինքյան, վորովհետեւ այս կամ այն քաղաքականութիւնը անցկացնելը կախված ե նրանից, թե մեր կուսակցութեան ղեկավարող որգաններում ով մեծամասնութիւնն ձեռք կբերի: Մեր կուսակցութեան կյանքը շատ թե քիչ հասկացող մարդը նույնպէս հասկանում ե, վոր մարդիկ յեթե ցանկանում են

իրենց ուղիղ համարած քաղաքական գիծը տանել, դրա համար ել ամենից առաջ պիտի պայքարեն մեծամասնութիւնը իրենց կողմը գրավելու համար: Խնդիրը ըստ ելուծեան վճռելու համար, հետեաբար, հարկավոր ե գրադվել այն հարցով, թե արդոք, ուղիղ ե այս կամ այն քաղաքական գիծը, այսինքն, քննութեան առնել քաղաքական մի շարք այնպիսի հարցեր, վորոնք տարածայնութիւններ են առաջ բերել:

Ուրեմն, իմ այսորվա ղեկուցման գլխավոր նյութն են լինելու այն քաղաքական անհամաձայնութիւնները, վորոնք քննվել են մեր կուսակցութեան համագումարում:

I. ՈՊՊՈԶԻՑԻԱՅԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ

Սկզբից յես կցանկանայի մի քանի խոսք տսել պայքարի առաջանալու և նրա ընթացքի առթիւ, թե ինչպէս ե այդ պայքարը սկսվել, ինչպէս ե տարվել, ինչ շրջաններ ե անցել և թե ինչ դրութեան մեջ ե գտնվում ներկայումս:

Դուք շատ լավ գիտեք, վոր մեր Կենտրոնական Կոմիտեում դեռ համագումարից շատ առաջ տարածայնութիւններ են յեղել,—այն ե, թե ինչ կազմակերպչական միջոցներ պիտի ձեռք առնվեն տրոցկիզմի ոսպորդիցիայի դեմ կռվելու համար: Այդ ժամանակ Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութիւնը ավելի մեղմ քաղաքականութիւն ե պահանջել. մասնավորապէս ընկ. Տրոցկու նկատմամբ մեծամասնութիւնը պահանջել ե, վոր նա թողնվի Քաղբյուրոի (Պալիտբյուրո) մեջ: Մեծամասնութիւնը բողոքել ե «խիստ քաղաքականութեան» դեմ, գտնելով, վոր անհրաժեշտ ե վորքան կարելի ե լայն չափով ոգտագործել այն խոշոր ընկերներին, վորոնք չնայած մի շարք հարցերում սխալվել են, բայց և այնպէս աշխատանքի ուրիշ ասպարեզում կարող են մեծ ոգուտ բերել մեր կուսակցութեանը: Մեծամասնութիւնը այդ ընկերներին մեր կուսակցութեան ղեկավարող շտաբում պահելը վտանգավոր չե համարել, վորովհետեւ, այնտեղ այնպիսի ընկերների բավարար քանակութիւն կա, վորոնք միշտ կարող են այս կամ այն թեքումները անփնադարձնել:

Այդ առթիւ անհամաձայնութիւններ յեղել են մի շարք ընկերների հետ, ի թիւս վորոնց նաեւ ընկերներ Չինովյեվի, Կամենևի և Սակոբսկիովի հետ: Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեանը այդ ժամանակ համարել են «կիսատրոցկիստներ» միայն նրա համար, վոր մենք չենք ցանկացել խիստ միջոցներ ձեռք առնել: Ձեզնից ամեն մեկը, ով հիշում ե այն ժամանակվա մեր կու-

սակցական դիսկուսիան, գիտե, վոր մեր այժմյան մեծամասնութեան պատկանող Կենտրոնական Կոմիտեի յուրաքանչյուր անդամ յուր ուժերի չափ պայքար եւ մղել տրոցկիզմի քաղաքական թեքումները դեմ: Սակայն դրա հետ միասին մեծամասնութեան ամեն մի անդամը այն կարծիքին եւ յեղել, վոր ուրիշ բան եւ թեքումները դեմ կուվելը, գաղափարական պայքարը, և ուրիշ՝ դրանից կազմակերպչական յեզրակացութիւններ հանելը: Ի հարկե, այդ կազմակերպչական յեզրակացութիւնները պետք եւ արվելին (դրանք այս կամ այն չափով անհրաժեշտ են և միշտ պետք եւ գործադրել), բայց ամբողջ հարցը կայանում եւ նրա մեջ, թե այդ կազմակերպչական յեզրակացութիւնները ինչ չափով են արվում:

Ահա թե ինչից են սկսվել մեր տարածայնութիւնները: Այն ժամանակ մենք, վոր համարվում եինք «կիսատրոցկիստներ», այժմյան ուղղութիւնի կողմից խիստ հարձակումների յենթարկվեցինք: Նրանք նպատակ ունեին մեծամասնութիւնը իրենց կողմը քաշել: Միաժամանակ նրանք մտադիր եին Կենտրոնական Կոմիտեի քարտուղարութիւնը վերակազմել և չլիզել այնպես, ինչպես այժմ եւ, մի շարք փոփոխութիւններ կատարել, այս կամ այն գործչին մի տեղից մյուս տեղը փոխադրել, և այլն, և այլն:

Ամենեւին չի կարելի ասել, թե դա միայն մի «անսկզբունք պայքար» եւ յեղել: Ամենեւին եւ չեւ: Ընկերները համոզված են յեղել, վոր իրենց քաղաքական գիծը ուղիղ եւ նրանք ըստ յերեւույթին համոզված են յեղել, վոր մենք շատ ենք յերես տալիս տրոցկիստական ուղղութիւնին, վոր միւսումնաւոր եւ, թե սխալ քաղաքականութիւն ենք վարում: Դրա համար ել, իրենց կարծիքով, վորպեսզի ուղիղ գիծ տարած լինեն, դուրս են գալիս Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեան դեմ: Այդ հարձակմանը, ի հարկե, մենք դիմադրութիւն ցույց տվինք և մի քանի ամիսների ընթացքում այդ ամսին խոսակցութիւնները դադարեցին: Իսկ վոր նրանք հենց դրանով պայքարում եին Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ, վոր գնդակ եին արձակում Կենտրոնական Կոմիտեի հենց սրտին, այդ ամսին մենք այլևս չմտածեցինք, քանի վոր հարձակումը արդեն հետ եինք մղել: Ընկերները տեսան, վոր Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութիւնը անհամեմատ ուժեղ եւ, թեպետ մի ժամանակ վորոշ տատանումներ մեծամասնութեան մեջ՝ վորոշ հույս ներշնչեցին նրանց: Այդպիսով, ուրեմն, ընկերները նահանջում են և մի առժամանակ Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ ուղղակի հարձակումները դադարում են:

Բայց միւսումնաւոր նրանք անուղղակի շարժումներ են սկսում, վոր կայանում են հետեւյալում. — նրանք ասում են՝ «մենք

Կենտրոնական Կոմիտեի կողմնակից ենք, մենք նրա դեմ չենք, մենք նրան լիովին պաշտպանում ենք»։ այսպես ասում են, բայց միւսումնաւոր ժամանակ ամեն կերպ աշխատում են իրենց համար կազմակերպչական ֆրակցիոն բազա ստեղծել: Դա արդեն մի պայքար եր, վոր տարվում եր վոչ թե ճակատ առ ճակատ, այլ անուղղակի միջոցներով: Այդ պայքարը արտահայտվում եւ հետեւյալ կերպով. — ինչպես յուր ժամանակ ընկ. Տրոցկին կուսակցութեան մեջ մեծամասնութիւն չունենալով՝ դիմում եր յերիտասարդութեանը, այնպես եւ այստեղ ընկերները դիմում են նույն յերիտասարդութեանը, միտնգամայն մոռանալով մոտիկ անցյալում իրենց տված դասերը ընկ. Տրոցկուն: Կամ յերիտմիութեան Լենինգրադի կազմակերպութիւնը փորձում եւ հրավիրել համամիութենական կոնֆերանս: Նա հրավիրում եւ Լենինգրադի կոնֆերանս և մի շարք հրավերներ ուղարկում կոմյերիտմիութեան նահանգական կոմիտեներին, վորպեսզի վերջիններս գան այնտեղ, իբր թե՝ «վորպես հյուրեր»: Պարզ եւ, վոր դա արվում եւ միայն նրա համար, վորպեսզի քաղաքական և կազմակերպչական գծով մի ընդհանուր ֆրոնտ ստեղծվի և պայքար սկսվի կուսակցութեան մեծամասնութեան դեմ:

Յես չեմ ուզում խոսել ուղղութիւնի թույլ տված մի շարք ուրիշ քայլերի մասին, և կանցնեմ ավելի մոտ շրջանին, այն եւ՝ Լենինգրադի ռայոնական կոնֆերանսներին, Լենինգրադի նահանգական կուսակցական կոնֆերանսին և մեր կուսակցական համագումարին: Ի՞նչ եւ խոսվել Լենինգրադի ռայոնական կոնֆերանսներում, այնտեղ ասել են, — «մենք Կենտրոնական Կոմիտեի կողմն ենք», «մենք կուսակցութեան մեծամասնութեան կողմնակից ենք», «մենք ուզում ենք ընդհանուր ուժերով աշխատել», «մենք սարի նման կանգնած ենք այժմյան Կենտրոնական Կոմիտեի հետեւը»։ Բայց... «մեղավորը միայն Բոգոլեւսկին եւ»: Այդպես են նրանք ռայոնական կոնֆերանսներում իրենց ուժերը դասավորել:

Նահանգական կոնֆերանսում ասել են. «մենք Կենտրոնական Կոմիտեի կողմն ենք», «մենք կուսակցութեան միաւնականութեան կողմնակից ենք», «մեր Կենտրոնական Կոմիտեն հրաշալի եւ», «մենք միաւնգամայն կողմնակից ենք Կենտրոնական Կոմիտեի բոլոր անդամների հետ ընդհանուր ուժերով աշխատելու, բայց... մեղավորը միայն Բոգոլեւսկին եւ և մի քիչ եւ... Բուխարինը»: Բայց և այնպես այս բոլորից հետո եւ Լենինգրադի կոնֆերանսը վստահութիւն եւ հայտնել Կենտրոնական Կոմիտեին և Կենտրոնական վերահսկիչ Հանձնաժողովին: Հետագայում, կուսակցական համագումարի սկզբում և նույնիսկ նրանից հետո, յերբ նա բացվեց, ուղղութիւնի

տհա այս յոգունդն ունենք. «մենք Կենտրոնական Կոմիտեի կողմն ենք, մենք կուսակցության միասնականության կողմնակից ենք, աստված մի արասցե, յեթե մեկը ասի, թե մենք Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ ենք, դա մեր հասցեին բամբասանք կլինի, բայց... մեղավորը Բուխարինն է և նրա նոր շկոլան»։ Ահա հենց այստեղ ել պարզվում է Կենտրոնական Կոմիտեի կից—գեկուցողի դեմքը։

Դրանից հետո, համագումարում ընկ. Կամենկը հայտարարում է, թե Կենտրոնական Կոմիտեն «խաբեյության քաղաքականություն» է տարել. հետո նա այդ հայտարարության համար ներողություն է խնդրում, իսկ հետո ել ասում է, վոր Կենտրոնական Կոմիտեի քարտուղարությունը հիմնովին փոփոխության պետք է յենթարկել։ Այժմ ինչպես յերևում է այդ «մենքը» պարզապես Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ է։ Այդ «դեմը» արդեն հաստատվում է նրանով, վոր նրանք Կենտրոնական Կոմիտեի հաշվետվության շուրջը հանած բանաձևին դեմ են ձայն տալիս. և դեռ ավելին—«Լենինգրադական Պրավդա»-ն, վոր նոր ուղղորդիչի ֆրակցիոն որդանն եր' հայտարարում է. «մենք» համագումարին կողմնակից ենք, բայց միաժամանակ մեր պատվիրակության կողմն ել ենք, վորը ձայն է տվել համագումարի դեմ,—և ասում է,—մեր պատվիրակությունը իրավացի է»։ Այդպիսով, ընդունված վորոշումները սկսվում են հարձակումների յենթարկվել։ Սա, ի հարկե, մի չտեսնված փաստ է մեր կուսակցության պատմության մեջ։

Դուք պարզ տեսնում եք, թե սա ինչ ստրատեգիական մանյովր է։ Ինքնըստինքյան հասկանալի է, վոր յեթե նրանք Լենինգրադի բանվորներին միանգամից ասեին, թե «մենք» մեր կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ ենք, թե «մենք» Կենտրոնական Կոմիտեի ղեկավարող գրուպպաների մեծամասնության դեմ ենք և այլն, և այլն, այդ ժամանակ պարզ է, վոր շատ բանվորներ ձայներ հավաքել չեր լինի և այն ժամանակ, ամենայն հավանականությամբ Լենինգրադի «միաձույլ պատվիրակության» գործը համագումարում այնպես չեր լինի, ինչպես յեղավ։ Հենց այս ամբողջ ստրատեգիան ել նրա համար է յեղել, վոր վորքան կարելի է շատ ձայներ գրավեն իրենց կողմը։ Յերբ Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ ուղղված հարձակումները հետ են մղվում, այդ ժամանակ ել սկսվում է «նահանջ» և արշավանք՝ թիկունքից։ Սկզբում խղճուկ Բոգոլևսկին, վորի հոգվածը բոլորի կողմից միաձայն դատապարտվել է. ի միջի ալլոց այդ հոգվածը լույս տեսնելու համար Բուխարինը պատասխանատու է նույնչափ, վորչափ և Կամենենք, վորպես «Բոլշևիկ» ժուրնալի խմբագիրներից մեկը։ Դրա հետ

միաժամանակ նրանք ձայներ են վորսում Կենտրոնական Կոմիտեի դեմ արշավելու համար։ Իսկ վերջում արդեն բացարձակ կոթի հայտարարում համագումարի վորոշումները դեմ։ Ահա այն տաք-տիկական պրիմները, վոր գործադրել է նոր ուղղորդիչան։ Հաղիվ թե կարիք լինի ապացուցելու, մանավանդ յեթե լավ հետևած լինեք թերթերին, վոր այս բոլորը այսպես է։ Յես դեռ խոսում եմ միայն հիմնական փաստերի մասին և չեմ ուզում առ այժմ նրանց գնահատականը տալ։ Նոր ուղղորդիչի այդ տակտիկական յուր գաղաթնակետին հասավ այն ժամանակ, յերբ համագումարի կայացրած վորոշումները սկսեցին գնդակահարվել։ Յեվ ինքնըստինքյան պարզ է, վոր համագումարի մեծամասնությունը, վոր միևնույն է թե կուսակցության համագումարը, վորպես կուսակցության ամենաբարձր որդանը, վորպես ամբողջ կուսակցության կամքի արտահայտիչը—այնպիսի մի դրուկյան առաջ եր դրված, վոր ստիպված եր բոլոր հնարավոր միջոցները ձեռք առնել, ստեղծված ներկուսակցական ծանր դրությունը վերացնելու համար։ Դուք, հավանորեն, թերթերում կարդացած կլինեք այն ընկերների ձոները, վորոնք Լենինգրադից յեկել եին համագումարը վորջուցելու։ Նրանց մի մասը կանգնած եր համագումարի՝ այսինքն մեծամասնության կողմը, վոր միևնույն է թե ամբողջ կուսակցության կողմը, իսկ վորոշ մասը կանգնած եր ուղղորդիչին խմբակների կողմը։ Յես խորհուրդ կտայի բոլորիդ ուշադրություն դարձնելու այն ձոներին, վոր արտասանել են Լենինգրադից յեկած ուղղորդիչի կողմնակիցները՝ կուսակցության համագումարում։ Նրանք շարունակ հայտարարում եին—«մենք կուսակցության համագումարի կողմն ենք և չերմ վորջուցն ենք ուղարկում նրան», և այլն։ Բայց «մեր պատվիրակությունը ուղիղ է վարվել»։ Այժմ հարց է առաջանում—ինչպես է ձայն տվել պատվիրակությունը։ Պատվիրակությունը ձայն է տվել կուսակցության համագումարի դեմ, պատվիրակությունը ձայն է տվել մեծամասնության բանաձևի դեմ,—սա բոլորին հայտնի է, սակայն այն ներկայացուցիչները այս բոլորից հետո կուսակցության համագումարում ասում են. «ճիշտ է, համագումարը միանգամայն իրավացի է, բայց և մեր պատվիրակությունն ել է ճշմարիտ»։ Թե ինչպես կարելի է համաձայնեցնել այս յերկու բանը իրար հետ, դա ինքը ալլահն ել չգիտե։ Պարզ է, վոր չի կարելի համաձայնեցնել։ Յեվ վոչ մի ղեկավարիկա չի կարող այս հակասությունները բացատրել։ Զի կարելի միանգամից հաստատել յերկու՝ իրար միանգամայն բացասող դրուկյուններ։ Կամ մեկն է ճիշտ, կամ մյուսը։ Պարզ է, վոր նման դիրքը վոչ մի քննադա-

տութեան չի կարող դիմանալ յուր անսկզբունք լինելու պատճառով, իսկ փաստորեն նման դիրքը վոչ այլ ինչ է, յետեւ վոչ չենթարկվել կուսակցութեան համագումարի վորոշումներին: Այնպէս վոր այս կուսակցական ճգնաժամը, վոր ներկայումս մենք ապրում ենք և վորը՝ յես համոզված եմ, շուտով կվերացնենք, մի ծանր յերևույթ է մեր կուսակցական կազմակերպութեան կյանքում: Սակայն մի յերևույթ, վորը ինչ ել վոր լինի և վորքան կարելի է, կտրճ ժամանակամիջոցում պետք է վերացնենք:

II. ԼԵՆԻՆԻԶՄԸ ԿՍԶՍԱԿԵՐՊՈՂԱԿԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ ՅԵՎ ՆՈՐ ՈՊՊՈԶԻՑԻԱՆ

Այժմ յես անցնում եմ յերկրորդ հարցին, թե ինչպէս նման պայքարը իսկույն ազդում է կուսակցական կազմակերպութեան միասնականութեանը խախտելու, նրա ներքին կառուցվածքի և առհասարակ այն բոլորի վրա, ինչով վոր մենք սովոր ենք հպարտանալ. այդ պայքարը ազդում է նրա դիսցիպլինայի և միասնականութեան վրա: Այստեղ ել չափազանց հետաքրքիր է, թե ինչպէս է փոխել իր դիրքերը նոր ոպպոզիցիան:

Դուք շատ լավ գիտեք, վոր ընկ. Զինովկը ընկ. Տրոցկու հետ ունեցած դիսկուսիայի ժամանակ հայտարարում եր. — պրոլետարիատի դիկտատուրան պաշտպանելու համար և վորպէսզի մեր յերկրում հնարավոր լինի բանվոր դասակարգին տանել սոցիալիզմի կառուցման ճանապարհով, անհրաժեշտ է վոր մեր կուսակցութեանը հարյուր տոկոսով միաձուլ լինի: Իսկ ինչպէս եին բնագոտում մեզ այդ ժամանակ, յերբ վոր մեզ համարում եին «կիսատրոցկիստներ»: Մեզ այդ ժամանակ ասում եին. «Ինչպէս կարելի է Տրոցկուն պահել Քաղբլուրոյում, վորին հենց ինքներդ ել մեզ հետ միասին մեղադրում եք թեքումների մեջ. չե՞ վոր Քաղբլուրոյում յոթ մարդ կա, կնշանակե վոր նրա մի յոթերորդ մասը զուտ լենինյան չէ. ոգնութեան հասեք, մենք դրանից կկործանվենք: Ղեկավարելու համար հարկավոր է ունենալ հարյուր տոկոսի միասնականութիւն, մանավանդ ղեկավարող կադրերի մեջ, վորպէսզի կարելի լինի պրոլետարիատի դիկտատուրայի ժամանակ կուսակցութեան ուսերի վրա դրված ամբողջ ծանրութիւնը տանել: Այդ հարյուր տոկոսի միասնականութեան մասին այնքան խոսեցին ու խոսեցին... վոր վերջիվերջո իրենք արդեն փոքրամասնութիւն դառան: Վորովհետեւ հենց վոր նոր ոպպոզիցիայի ընկերները փոքրամասնութիւն կազմեցին, մանավանդ մեր այս համագումարի ժամանակ, նրանք սկսեցին այնպիսի լոգունդներ դնել, վորոնցից

մի ժամանակ իրենք ել եին հրաժարվում: Յես դեռ չեմ խոսում այն մասին, ինչ վոր յեղել է մինչև համագումարը:

Ապա ինչ լոգունդներ են առաջ քաշել նոր ոպպոզիցիայի ներկայացուցիչները մեր կուսակցութեան համագումարում: Ընկ. Զինովկը իր կից ղեկուցման մեջ հայտարարում է, վոր հարկավոր է գործի մեջ քաշել ոպպոզիցիայի բոլոր կենդանի ուժերը: Մենք շատ լավ գիտենք, վոր վերջին տարիներս մենք մեծ ջանքեր ենք թափել մի շարք ոպպոզիցիոն թեքումների դեմ կովելու համար: Մենք հիշում ենք բանվորական ոպպոզիցիան, դեմոկրատական ցենտրալիզմը, մասամբ արդեն մեր կուսակցութեան շրջաններից դուրս յեկած «Բաբոշայա պրավդա»-ի խմբակները և մի շարք ուրիշները: Զե՛ վոր նրանց դեմ մենք միշտ կովել ենք. չե՞ վոր հենց լենինը յուր կյանքի վերջին տարիները ամբողջապէս նվիրել է զանազան թեքումների դեմ կովելուն և մարքսիստական-լենինյան գիծը անվտանգ պահելու: Մեզնից շատերն են մասնակցել այդ թեքումների դեմ կովելու ժամանակ, և մեզ հաջողվել է այդ անել: Հենց ինքը Զինովկը լենինյան գիծը անադարտ պահելու համար միշտ ասել է, — և նրա հետ միասին մենք ել կրկնել ենք Տրոցկու հետ ունեցած դիսկուսիայի ժամանակ, — վոր կազմակերպչական հարցում ամենին չի կարելի նահանջել լենինից-մից: Մեր կուսակցութեանը կազմակերպչական հարցում ուրիշ կուսակցութիւններից տարբերվում է հենց նրանով, վոր կառուցված է կազմակերպութեան կամքի իսկական միասնականութեան հիմքերի վրա: Այն ժամանակ, յերբ մի շարք ուրիշ կուսակցութիւններ, ինչպէս որինակ մենչևիկական, եսերական, — դեռ չեմ խոսում բուրժուական կուսակցութիւնների մասին, — իրենցից ներկայացնում են վորպէս ֆրակցիաների զանազան միացումներ, խմբակներ, խմբակիկներ, կարծիքների տարբերութիւն, կուսակցութեան զանազան մասերի կոալիցիա, մի խոսքով ներկայացնում են իրենցից այնպիսի կուսակցութիւններ, վորոնց մեջ աջ ձեռքը չի իմանում, թե ինչ է անում ձախը, — հենց այդ ժամանակ մենք վճռականապէս դեմ եինք այն բանին, վոր մեր կուսակցութեանը ել ունենա նման կառուցվածք: Քանիցս մենք ապացուցել ենք, վոր մեր հաղթանակները մեծ մասամբ պայմանավորված են հենց նրանով, վոր մեր կուսակցութեանը յուր կազմակերպչական ելուծյամբ իսկապէս վոր պողպատե է յեղել: Ի հարկէ, մենք ունեցել ենք դիսկուսիաներ, հարցերը յերկար քննութեան ենք յենթարկել, յերկար վիճաբանել ենք, բայց այդ բոլորից հետո յերբ վոր վորոշում ենք կայացրել, այդ ժամանակ արդեն մենք ընդհանուր

ուժերով և համերաշխ կերպով սկսել ենք այդ վորոշումները կյանքի մեջ մտցնել: Քիչ ընկերներ չեն յեղել թե կուսակցութեան ղեկավար մասերից, թե միջակներից և թե շարքային անդամներից, վորոնք չնայած ձայն են տվել կուսակցութեան այս կամ այն վորոշման դեմ, բայց և այնպես վորոշումը կայացնելուց հետո, այդ վորոշումները կատարել են: Մեր յերկաթե զիսցիպլինան, միաձուլութունը և կուսակցութեան կամքի միասնականութիւնը միշտ մեր հատկանիշ կողմն են յեղել և համոզված ենք, վոր այդպես ել կմնան: Դա մի ճշմարտութիւն է, վորը կարիք չկա ապացուցելու մեզ համար:

Յերբ վոր ընկ. Տրոցկին և նրա կողմնակիցները վերջին լերկու ղիսկուսականների ժամանակ մեզ հետ վիճում եին և առաջ քաշում տրոցկիստների հին լողունը—«դու ել ապրի և թող ուրիշներն ել ապրեն»—վոր նշանակում է, թե դուք մեծամասնութիւն կազմեցեք և միաժամանակ թույլ տվեք, վոր մենք ել ունենանք խմբակներ և զանազան տեսակի ֆրակցիաներ, այն ժամանակ մենք վճռականապես բողոքում եինք այն բանի դեմ: Ինչո՞ւ. վորովհետեւ մենք շատ լավ գիտեինք, վոր պրոլետարիատի ղիկաւորութիւնը պայմաններում մեր կուսակցութեան մեջ կարծիքների տարբերութիւն կարող ենք թույլ տալ մինչ այն ժամանակ, քանի դեռ այդ մասին վորոշում չենք կայացրել. բայց վորոշում կայացնելուց հետո բոլորս պարտավոր ենք այդ վորոշումը կատարել: Մենք մեծ հպարտութիւն ենք համարում, վոր մեր կուսակցութեանը վերջին տարիներում հաջողվել է, թեպետ մեծ դժվարութեամբ, բայց և այնպես պայքարել ու հաղթահարել զանազան տեսակի թեքումներ, հոսանքներ, խմբակներ ու ֆրակցիաներ: Մենք միշտ այդ համարել ենք խոշոր նվաճում մեր կուսակցութեան մեջ: Յեւ անա այդ բոլորից հետո, յերբ մանավանդ վերջին XIII համագումարում մենք այդ բանը ավելի ամրացրինք և նույն համագումարի կողմից բարձրաձայն խոսեցինք այդ մասին և տաւր անգամ ընդգծեցինք, ահա այս բոլորից հետո այդ նույն բաների կողմնակիցը այժմ արգեն հանդես գալով փոքրամասնութեան մեջ, կարծիքների ազատութիւն է պահանջում, «յերաշխիքի» լողունը և առաջ քաշում, բարձրաձայն խոսում է փոքրամասնութեանը իրավունք տալու, ոպպոզիցիոն ուժերին դործի մեջ քաշելու մասին և այլն, և այլն: Մենք գտնում ենք, վոր դա միանգամայն անիմաստ բան է:

Ի հարկե, նոր ոպպոզիցիայի տեսակետից դա միանգամայն ճիշտ է, վորովհետեւ նա, ով հաղթվում է, միշտ դաշնակից է վրնա-

րում: Յերբ վորեւ մի խմբակ անհաջողութիւն է գտնում, նա ամեն կերպ աշխատում է յուր կողմը քաշել նոր ուժեր: Դա հասկանալի է: Սակայն չնայած վոր դա հասկանալի է, բայց և այնպես դա միանգամայն հակասում է Լենինի ուսմունքին:

Այժմ, ընկերներ, դուք տեսնում եք, թե նոր ոպպոզիցիան ինչքան է հեռացել XIII համագումարի վորոշումներից, ուղղակի 180 աստիճանով: Յեթե այդ ընկերները XIII համագումարի ժամանակ խոսում ու 100 աստիճանով միասնականութեան և միաձուլութեան նշանաբանն եին դնում, ներկայումս, սակայն, փոքրամասնութիւն կազմելուց միանգամայն հակառակն են անում և փաստորեն իրենց ավելի բարձր դասում, քան կուսակցութիւնը: Պարզ է, վոր այս հանգամանքը միանգամայն չի կարելի համարել նրանց սկզբունքային դրական կողմը: Կուսակցութիւնը յերբեք նման բան թույլ տալ չի կարող: Յեթե մենք այդպես վարվելու լինենք, այդ դեպքում մեր պրոլետարական կուսակցութեան յերկաթե շարքերից վոչինչ չի մնա:

Այժմ, ընկերներ, յես կանգ կառնեմ յերկու բանի վրա ել, վորոնք կապված են այս հարցի հետ: Մեզ վրա համագումարում ամենածանր տպավորութիւնը թողեց ընկ. Կրուպսկայայի ճառը, վորին մենք շատ սիրում, հարգում ու գնահատում ենք: Յեւ չնայած դրան, նա այնպիսի բաներ ասաց, վոր քաղաքականապես ամենեին թույլատրելի չեն մեր տեսակետից: Ի՞նչ ասաց նա: Յուր ճառերից մեկում նա ասում է. «Ի՞նչ կա վոր, համագումարի մեծամասնութիւնն ել կարող է սխալվել. չէ՞ վոր 1906 թվին Ստոկհոլմի համագումարում այնպիսի մի դրութիւն եր ստեղծվել, վոր համագումարի մեծամասնութիւնը, բաղկացած մենչեիկներից, սխալվեց, իսկ համագումարի փոքրամասնութիւնը, բաղկացած բուշիկներից՝ ճշմարիտ եր»:

Այդ ժամանակ նրան այսպիսի մի հարց է տրվում. «Ապա ի՞նչպես. ձեր կարծիքով ուրեմն XIV համագումարը նույնն է, ինչ վոր Ստոկհոլմի»»: Այդ ժամանակ ընկ. Կրուպսկայայն նորից դուրս յեկավ և իբր թե ինչ վոր «բացատրութիւններ» տվավ, վորոնք ըստ եյութեան վոչ միայն վոչինչ չպարզեցին, այլև դրութիւնը ավելի բարդացրին: Նրա ասածներից դուրս է գալիս հետեյալը.— Յես պետք է ասեմ, վոր դուք մենչեիկներին դատում եք այնպես, ինչպես նրանք յեղել են 1917 թվին. ի հարկե, դուք հիշում եք, վոր նրանք այդ ժամանակ միանգամայն անպետք եին. բայց մի մոռանաք, վոր 1900 թվին նրանք ավելի լավ եին: Ահա թե ինչի եին հանգում նրա տված բացատրութիւնները:

Մի ընդհանուր առաջադրությունը, Բայց միթե սա դործին ոգուտ ե տալիս. ամենին վոչ. և դա շատ հասկանալի պատճառով. Դրանից այսպես թե այնպես դուրս ե գալիս, վոր փոքրամասնություն կարծիքով մեր համագումարը նման ե Ստոկհոլմի համագումարին, և դրա համար ել մեր համագումարի մեծամասնությունը նրանք նայում են այնպես, ինչպես 1906 թվին բոլշևիկները նայում եին մենշևիկներին: Սակայն թույլ տվեք ասել հետևյալը. յերբ մենք 1906 թվին մենշևիկների հետ վիճում եինք, այդ ժամանակ հիմնական տարաձայնություններ կային. վիճում եինք այնպիսի կարևոր հարցերի շուրջը, ինչպիսին են հեղափոխության շարժիչ ուժերը, զինված ապստամբություն հարցը, լիբերալ բուրժուազիայի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը. վիճել ենք այնպիսի կարևոր հարցերի շուրջը և շուտով ել կուսակցությունը պառակտվել ե: Ամեն մեկը սա գիտե: Յեվ մենք տեսանք, վոր չանցած մի քանի տարի, բոլշևիկները մենշևիկներից բաժանվեցին: Այժմ յես հարց եմ տալիս—1906 թվին այդ պառակտման համար նպաստավոր պայմաններ կային, թե չե: Ի հարկ ե, կային: Յեվ այդ բանը այն ժամանակ մենք զգում եինք: Ինչպես եինք մենք դործում 1906 թվին մենշևիկների դեմ: Այդ ժամանակ համագումարը վերջանալուց հետո առանձին զեկուցումներով հանդես եինք գալիս, ստեղծել եինք մեր Ֆրակցիոն կենտրոնները, տարածում եինք մեր առանձին գրականությունը, ընդհանուր կազմակերպության հետ միաժամանակ ունեինք մեր ինքնուրույն կազմակերպությունը, մի խոսքով ունեինք կազմակերպված Ֆրակցիա, կատաղի կռիվ եինք մղում և վերջիվերջո բաժանվեցինք վորպես առանձին կուսակցություն: Այժմ յես հարց եմ տալիս—ինչպես կարելի ե այժմ մի բառով անգամ հիշել Ստոկհոլմի համագումարը. միանգամայն անթույլատրելի ե: Դա շատ վտանգավոր խաղ ե! Վերին աստիճանի վտանգավոր խաղ: Յեվ ինչ ե դուրս գալիս Նրանց ասածներից: Իբր թե, այժմ, տարաձայնություններ են գնում, իբր թե հազագումարի մեծամասնությունն ել կարող ե սխալվել այժմ այնպես, ինչպես մենշևիկները 1906 թվին մեծամասնություն կազմելով հանդերձ այնպես սխալվել են և վոր այժմյան փոքրամասնությունը իրավացի ե: Ինչ կարիք կա այդ բոլորը հիշելու, ինչ կարիք կա նման ճառեր ասելու, ինչի համար են նման ակնարկները:

Թերևս կարելի լինի ասել, վոր այդ հարցում Նադեժդա Կոնստանտինովնան սխալվել ե, ավելի ճիշտ, այն չի ասել, ինչ վոր ղանկացել ե, վոր նա նախ քան ասելը, լավ չի մտածել. ի հարկե,

այդ առթիվ շատ բան կարելի ե ասել. բայց չե՞ վոր չպետք ե մոռանալ, վոր այդ բոլորը լսում ե ամբողջ յերկիրը, մեր ասածները բոլորը կարդում են: Ինչ վոր խոսվում ե այստեղ, կարդում են և՛ բանվորները և՛ մեր թշնամիները, և վերջիվերջո ինչ ե դուրս գալիս. թե արտասահմանում, թե մեզ մոտ՝ Խորհրդային Միության մեջ բանվոր դասակարգը, գյուղացիությունը, ուսանողությունը կարդում են այդ բոլորը և բոլորի մեջ պատում ե Ստոկհոլմի համագումարի մասին ասած այդ խոսքը: Պարզ ե, վոր դա չի կարող խառնակություն չզցել. Բանվորների մեջ սխալում են խոսակցություններ, թե ով ե արդյոք իրավացի—մեծամասնությունը, թե՞ փոքրամասնությունը: Յեվ ամեն մեկը, ով ցանկանա ծանոթանալ այդ զիսկուսիայի հետ, անշուշտ յուր հոգու մեջ մի կասկած ե ունենալու—չլինի՞ թե մի կամ յերկու տարուց հետո կուսակցությունը բաժանվի: Ամեն մեկը մտածելու ե—թե յեթե XIV համագումարում խոսք ե յեղել Ստոկհոլմի համագումարի մասին, չլինի՞ թե դա հենց բացատրվում ե նրանով, վոր համագումարի մի մասը պահանջել ե ունենալ իր կից զեկուցողը, յուր համար առանձին ուղի ե ընդգծում և դեմ ե ձայն տալիս համագումարի մեծամասնությանը, վոր միևնույն ե, թե ամբողջ կուսակցությունը: Նման մտքեր կարող են ծագել ամեն մեկի գլխում:

Ուպոդգիցիայի նման հայտարարությունները, վորից հետագայում նա չի հրաժարվել, չափազանց մռայլ ստվեր են գցել ուպոդգիցիայի հետագայում ասածների վրա. և մասամբ այն փաստերի վրա, վորոնք ներկայումս տեղի են ունենում:

Յես պետք ե ելի կանգ առնեմ Նադեժդա Կոնստանտինովնայի ճառի յերկրորդ մասի վրա, վորովհետե նա ավելի անկեղծորեն ե խոսել, քան ուպոդգիցիայի մյուս փորձված պոլիտիկները: Նա այնպիսի միտք ե արտահայտել, —մարքսիզմը մեզ սովորեցնում ե, վոր յուրաքանչյուր մի ճշմարտություն համապատասխանում ե տվյալ կոնկրետ իրականությանը: Մեծամասնությունը կարող ե սխալվել: Ճիշտը վոչ թե այն ե, ինչ վորոշում ե համագումարի մեծամասնությունը, այլ այն, ինչ վոր համապատասխանում ե իրականությանը:

Դա, ի հարկե, ուղիղ ե: Ինքնըստինքյան հասկանալի ե, վոր ամբողջ կուսակցությունն ել կարող ե սխալվել, ամբողջ համագումարն ել, կուսակցության առանձին պարագուլներն ել կարող են սխալվել, նույնիսկ Լենինն ել սխալներ ե ունեցել, ճիշտ այնպես, ինչպես Մարքսն ել քիչ չի սխալվել. և միթե այս բոլորը մինչև այժմ մեզ հայտնի չեն յեղել: Ի հարկե, հայտնի են յեղել:

Ինչպէս եւ կայանում նման խոսակցութիւններէ ելութիւնը: Ինչպէս պետք ե հասկանալ նման խոսքերը, յերբ դրանք ասվում են վոչ թե վորպես կարծիքների փոխանակութիւն (փիլիսոփաների ակումբում), այլ նման մտքերը քննութիւն են յենթարկվում քաղաքական համագումարում և ասում են, թե ճշմարտութիւնը այն չէ, վորին մեծամասնութիւնն է ձայն տալիս, այլ այն, վորը համապատասխանում է իրականութեան: Դժվար չէ պատկերացնել, թե ինչ են ուզում ասել: Ապա ի՞նչ է դուրս գալիս: Յետեւ մենք վերցնենք մեծամասնութեան կայացրած վորոշումը մի կողմ թողնենք և ասենք, թե ճշմարիտը նա է, վոր համապատասխանում է իրականութեան, այն ժամանակ մեր առաջ մի հարց կկանգնի, թե արդո՞ւք, ո՞վ է վերջիվերջո հարցը վորոշում և վճիռն է համապատասխանում իրականութեանը: Ինչպէս վորոշել այդ հարցը: Վերցնենք մի որինակ: Ընկ. Կամենսկը հաշվել է, վոր հացի ավելցուկների 61 տոկոսը գտնվում է կուլակների ձեռքում, իսկ ուրիշները գտնում են, վոր այդպիսի բան չկա. հավանորեն նրանցից վորեւէ մեկը համապատասխանում է իրականութեան, իսկ գուցէ սրանցից վոչ մեկն էլ չի համապատասխանում իրականութեանը և մի յերրորդն է համապատասխանում. չէ՞ վոր դա էլ միանգամայն հնարավոր է: Այժմ ես հարց եմ տալիս—յետեւ այդպէս մտածելու լինենք, այն ժամանակ ել ինչի՞ համար են կուսակցութիւնը և նրա վորոշումները: Ել ի՞նչ կարիք կա վորոշումներ կայացնելու, յետեւ այդ վորոշումներից հետո ել «փիլիսոփայորեն» մտածելու են. (Սատանան գիտե, չէ՞ վոր ճշմարտութիւնն անպայման մեծամասնութեան զրպանում չի գտնվում, այլ նա միշտ համապատասխանում է իրականութեան): Սիդորը մտածում է մի կերպ, Պավելը մի այլ կերպ, Անիսիմ Զախարովիչը մի ուրիշ կերպ, իսկ կուսակցութիւնն ուր մնաց—հարց է առաջանում: Չէ՞ վոր յետեւ այսպէս մտածելու լինենք, այն դեպքում հնարավոր չի լինի վոչ մի վորոշում կայացնել:

Կուսակցութեան ելութիւնն էլ հենց կայանում է նրա մեջ, վոր ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, թե աշխարհում չկա մի մարդարեւ, վորը կարողանա 100 տոկոսով ճիշտ վորոշել, թե վճիռն է համապատասխան իրականութեանը—մեծամասնութեան կայացրած վորոշումը համարվում է վորպէս ճշմարիտ վորոշում: Դու գտնում ես, վոր այդ մեծամասնութեան վորոշումը սխալ է, շատ լավ, սալասիր, յերբ հետեւյալ համագումարի սկզբին Կենտրոնական Կոմիտեն գիտկուսիա կբացի, սկսիւր պայքարել քո կարծիքի համար և աշխատիր մեծամասնութիւն ձեռք բերել. դուցէ այդ ժամանակ

դու մեծամասնութիւնն ել ասանաս, այդ ուրիշ հարց է: Իսկ յետեւ դու այժմ կուսակցութեան կայացրած վորոշումներին չենթարկվես, նշանակում է դրանով քայքայում ես ամբողջ կուսակցական կազմակերպութիւնը: Զո չի՞ կարելի կուսակցութիւնը, վոր բաղկացած է մի միլիոն հոգուց, պատկերացնել այսպէս.—ամեն մեկը կարգում, դատում և փիլիսոփայում է այն մասին, թե վճիռն է համապատասխանում իրականութեանը, ըստ վորում մեկը սա հասկանում է այսպէս, մյուսը այնպէս, յերրորդը—մի այլ կերպ և վերջի վերջո մեծամասնութիւնը վոչ մի վորոշում չի կայացնում, ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր մեծամասնութիւնն էլ կարող է սխալվել:

Իսկ կուսակցութիւնը: Այդ դեպքում ել ինչի՞ է պետք կուսակցութիւնը: Այն ժամանակ մի՞թե ավելի լավ չէր լինի ասել, թե կուսակցութիւնն այլ էս չկա, թե կան առանձին «փիլիսոփայող անձնավորութիւններ»: Այդ դեպքում յետեւ պարզ կերպով ասենք, թե վոչ կուսակցութիւն կա և վոչ ել կազմակերպութիւն:

Յետեւ նման դատողութիւնները մենք դնելու լինենք Սատկ. հոլմի համագումարի մասին արած հայտարարութիւնների կողքին, այն դեպքում մենք ուղղակի պիտի «կարաուր» կանչենք: Վորովհետեւ մենք մի ախպիսի կուսակցական կազմակերպութեան անդամներ ենք, վորը տարբերվում է մյուս բոլոր կուսակցութիւններից նաեւ, վորը տարբերվում է մյուս բոլոր կուսակցութեան հառաքել ցենարալիզմով, խիստ դիսցիպլինայով, կուսակցութեան համագումարին յենթարկվելով և յուր կուսակցական սկզբունքներով: Իսկ ի՞նչ են ցանկանում այժմ անել, Այժմ ցանկանում են կոալիցիայի, դրուպպաների և ֆրակցիաների միջոցով մեր կուսակցութիւնը դարձնել դիսկուսիայով դրազվող փիլիսոփաների ընկերութիւն, վորը դատում է ճիշտ այնպէս, ինչպէս պոնտացի Պիդատովը.—ի՞նչ է ճշմարտութիւնը—և ասում է՝ իմ սեփական պորտը (ծիծաղ):

Պարզ է, վոր մեր կուսակցական կազմակերպութիւնից նման հիմնարկութիւն ստեղծել չենք կարող: Դրա համար ել մենք ստիպված ենք այդ նոր ուղղութիւնի ընկերներին հիշեցնելու, վոր նրանք Լենինյան ուսմունքի ամենահիմնական ուղուց շեղվում են, այն է, շեղվում են կուսակցութեան և նրա կառուցվածքի մասին ունեցած ուսմունքից: Չէ՞ վոր, ընկերներ, մենք շատ լավ գիտենք, վոր մեր տարածայնութիւնները մենշիկիների հետ սկսվել են հենց կազմակերպչական հարցերից: Չէ՞ վոր մեր կուսակցութեան ամենալավ կողմերից մեկը նրա ուժեղ կառուցվածքն է: Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի ամենամեծ նվաճումներից մեկը հենց նա է, վոր

մեր կուսակցութիւնը ոտարերկրյա բանվորներին վորոշ չափով արդեն սովորեցրել է, թե ինչպես պիտի այնպիսի կուսակցութիւն ունենալ, վորը իրենից ներկայացնի վոշ թե դիսկուսալայով զբաղվող փիլիսոփաների մի խմբակ, այլ ինի միասնական կամք ունեցող յերկաթե մի կուսակցութիւն, վորը միայն կարող կլինի դիմադրելու հակայական դժվարութիւններին։ Այդպիսի կուսակցութիւնը միայն ընդունակ կլինի քաղաքացիական կռիւր տանելու, մեծ ճակատամարտներ վարելու, բարդ քաղաքական մանյովրներ կատարելու, մի տեղ ուղղակի ճնշումով, մի այլ տեղ նահանջով, մյուս տեղը արշավելով, մի չորրորդ դեպքում խորամանկությամբ, մի այլ տեղ պաշտօնումով, և այլն։ Այս բոլորին մենք վաղուց վարժվել ենք. և սա ել մեր կուսակցութեան իսկական վոգին է։

Յեվ անա կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեան դեմ գուրոյ յեկած ընկերները՝ մեր կուսակցութեան այս հակայական նվաճումը, — վորը լենինյան ուսմունքի ամենահիմնական կողմերից մեկն է, — միանգամայն մոռացել են։ Դա կայանում է նրա մեջ, վոր ուղղութեան սկզբում պահանջում էր կարծիքների ազատութիւն, ապա պահանջում է իր կենդանի ուժերը ոգտադրածել, իսկ հետագայում ոկտում խոսել նույնիսկ Ստոկհոլմի համագումարի մասին։ Լենինիգմի այս հիմնական ուսմունքը վոշնչացվում է մանաւանդ այն ժամանակ, յերբ վոր սկսում են խոսել արդեն ինչ վոր երբեկտիվ ճշմարտութեան մասին և մոռանում մեծամասնութեան կայացրած վորոշումը։

Այդպիսով պայքարի ընթացքում յերևան յեկած մի շարք դատողութիւններից պարզվեց, վոր ընկ. ընկ. Զինովյեւը, Կամենեւը և սերիշները XIII համագումարից առաջ նույնիսկ իրենց պահանջած 400 տոկոսային միասնականութիւնից այնքան են հեռանում և այս անգամ արդեն այնպիսի ճառեր են ասում, վոր միանգամայն դեմ են մեր կուսակցութեան հիմնական սկզբունքներին։ Այդպիսով Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեան դեմ տարվող պայքարի նման ձևերն ու պրիոմները բնականաբար հանգում են լենինիգմի հիմնական խնդիրներից մեկի — կազմակերպչական հարցի վերաբերյալ, վոր ոտար լեզվով բեվլիպիա է կոչվում։

Այժմ ընդունված է մեծ-մեծ բաներ խոսել, սակայն չպիտի մոռանալ, վոր այդ մեծ-մեծ խոսքերը շատ կրկնուց բոլորովին անհամանում են։ Ինքնըստինքյան հասկանալի է, վոր առ այժմ կազմակերպչական հարցում հանդես բերած այդ խառնաշփոթութիւնը, վոր նշանակում է լենինիգմի բեվլիպիա, դեռ ևս վերջնականապես չի ձևակերպվել։ Հենց վոր մեծամասնութեան կողմից

սկսեցին գոչել — «Այդ ինչ պատահեց, ֆրակցիաների ազատութիւն եք պահանջում, ել ուր մնացին ձեր նախկին հայացքները» — այդ ժամանակ ուղղութեան իր լոգունգը յետ վերցրեց և թաղցրեց զրպանում։ Կամենեւի կարգացած հայտարարութեան մեջ այդ մասին այլևս խոսք չկար։

Յեվ դա շատ հասկանալի է, վորովհետև ուղղակի աչք է ծակում, զրանից շատ վատ հոտ է փչում, ավելի վատ հոտ, քան այն հոտած ձվերից, վորոնց մասին խոսեց ընկ. Զինովյեւը և վորոնցով իբր թե ոմբակոծում են Լենինգրադի կազմակերպութեանը։ Այդ լոգունգը այնքան վտանգավոր էր, վոր նրանք իսկույն վերցրին և թաղցրին զրպանում։ Մենք դրա մասին այստեղ հիշեցինք նրա համար, վորպեսզի ցույց տանք, թե ուր կարող են հասնել այն ընկերները, վորոնք սխալ ճանապարհի վրա են կանգնած։

Ինքնըստինքյան հասկանալի է, վոր քանի նման տրամադրութիւններ յերևան են լեկել, անհրաժեշտ էր դիմադրութիւն ցույց տալ. և կուսակցական համագումարի մեծամասնութիւնն ել այդպէս վարվեց, նման տրամադրութիւններին դիմադրեց, նման դատողութիւններին դեմ պայքարեց և բոլորովին չսխալվեց, վոր այդպէս արավ։ Համագումարը այս խնդրում իսկապէս վոր պաշտպանեց լենինիգմը այդ թեքումներից, վորովհետև, մեկ ել եմ կրկնում, լենինյան ուսմունքին քիչ թե շատ ծանոթ յուրաքանչյուր մարդ, քիչ թե շատ զբաղեւտ ամեն մի բոլշևիկ շատ լավ գիտե, վոր կազմակերպչական հարցում լենինիգմին միանգամայն ոտար և վնասակար են այնպիսի պահանջները, ինչպիսին են՝ զանազան ֆրակցիաների և գրուպպաների ազատութիւն կամ Ստոկհոլմի համագումարի մասին խոսակցութիւններ, և այլն, և այլն։

III ՆՈՐ ՈՊՊՈԶԻՑԻԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄԸ

Այժմ յես անցնում եմ իմ գեկուցման յերրորդ մասին, ամենանշական խնդրին, այն հարցին, թե ինչ իսկական տարածայնութիւններ կան մեր քաղաքականութեան մեջ։ Կուսակցութեան համագումարում հենց այդ հարցերն ել դարձան յեղած վիճարանութիւնների բովանդակութիւնը և այդ հարցերի տեսակետից ել վերջի վերջո նախագծվեցին այն բաժանումները, վորոնք հանդես յեկան կազմակերպչական հարցերի ասպարեզում և վորոնց մասին յես քիչ առաջ խոսեցի։ Ամենից առաջ յես կաշխատեմ մի քանի

խոսքով նոր ուղղութիւնային ընդհանուր զաղափարական դեմքը պարզել և վորքան կարելի է կարճ խոսել այն հիմնական քաղաքական գծերի մասին, վորոնք բնորոշ են այդ ուղղութիւնային համար:

Ինձ թվում է, թե դատողութիւնները հետեյալ շարանը կարող է մոտավորապէս պարզել ուղղութիւնային իսկական դեմքը: Ահա թե ինչ են ասում նրանք. — միջազգային հեղափոխութիւնն ուշանում է, կապիտալիզմը կայունանում է (ստաբիլիզացիա), իսկ քանի վոր միջազգային հեղափոխութիւնը ուշանում է, արդյոք, մենք սեփական ուժերով կարող ենք մեր առաջ դրված խնդիրները վճռել, և չենք կործանվի արդյոք: Հազիվ թե կարողանանք, վորովհետեւ մեր յերկիրը թե տեխնիքապէս և թե տնտեսապէս հետամնաց է: Յեթե միջազգային հեղափոխութիւնը սկսվեր և արագ քայլերով առաջ գնար, այն ժամանակ դուցե մենք զիմանայինք: Իսկ այդ ոգնութիւնը չկա. արդյոք, մենք չենք խորտակվի:

Ապա նրանք մտածում են այսպէս. — 1921 թվին միջազգային հեղափոխութիւնը ուշանալու պատճառով մենք մացրինք նոր տնտեսական քաղաքականութիւն (ՆԵՊ): Դա մի նահանջ եր: Այժմ ել մենք դարձյալ շարունակում ենք նահանջել և այդ քաղաքականութիւնից չենք հրաժարվում: Միթե սա լավ բան է: Մեր առաջ ինչ սպառնալիքներ են կանգնած: Ասում են, վոր մեր պետական արդյունաբերութիւնը սոցիալիզմի մի կտորն է: Թերեւս այդ ել այդպէս չէ, ավելի շուտ մեր արդյունաբերութիւնը պետական կապիտալիստական է: Աշխատավարձը չափազանց ցածր է, արդյունաբերութիւնը մեջ փոխհարաբերութիւնները դեռ ևս այնպէս են, վոր բանվորները չափազանց քիչ ռոճիկ են ստանում, տնտեսավարները (խոզյայտովենիկ) անհամեմատ լավ են ապրում, մեր ամբողջ արդյունաբերութիւնը շուկայի միջոցով կապված է գլոբալացիական տնտեսութիւն հետ — ուր է այստեղ սոցիալիզմը:

Ահա թե ինչպէս են մտածում ուղղութիւնային հարող ընկերները, ահա թե ինչու են նրանք կասկածում: Իսկ վերջին ժամանակներս զբան ավելանում են նաև ուրիշ բաներ: Որինակի համար համագումարում պարզվեց, վոր նույն այս հողի վրա աճում են նաև այսպիսի մտքեր, թե մեր պետական արդյունաբերութիւնը չի կարելի համարել սոցիալիստական: Բայց զբանով ել հարցը չի փակվում: Խոսում են նույնիսկ մեր բանակի մասին: Որինակի համար Լենինգրադում ուղղութիւնները զինվորական կոմունիստներին թույլ չեն տալիս ժողովներին ներկա լինել և ծաղրում են նրանց «զալատապագոններին» անվանելով: Մի ուրիշ բան: Ընկ. Սակոյնիկովը մեր համագումարում ասում է, թե մեր բանկերը կա-

պիտալիստական հիմնարկութիւններ են. և վոր կուլակն ել չափազանց արագ կերպով աճում է ու ապրանքային ավելցուկների 61 տոկոսը իր ձեռքն է հավաքել: Ընկ. Զալուցկին ել ասում է, թե պետական ապարատը զանազան դասակարգերի պայքարի ֆոկուսն է և վոչ թե պրոլետարական դիկտատուրայի կազմակերպութիւնը, թեկուզ և ազավազված կերպով: Այստեղ, ինչպէս տեսնում եք, Զալուցկին ցույց է տալիս, թե նույնիսկ պետական ապարատն ել է ֆոկուս:

Վերջիվերջո այստեղից ինչ է ստացվում — միջազգային հեղափոխութիւնը ուշացել է, ՆԵՊ-ը — դա անդադար նահանջ է, մեր տեխնիքական հետամնացութիւնն պատճառով մենք կխորտակվենք, թե ինչ է մեր պետական արդյունաբերութիւնը — չի հասկացվում — վոչ մուկ է և վոչ ել զորտ, մեր բանակը ևս սկսել է սխալ ճանապարհով գնալ, մեր բանկերը կապիտալիստական հիմնարկութիւններ են, կուլակը արագ կերպով ուժեղանում և արշավում է, մեր պետութիւնը վոչ թե պրոլետարական կազմակերպութիւն է, այլ զանազան դասակարգերի կովի ֆոկուս է: — Ի՞նչ է ստացվում այս բոլորից: Թշնամական ուժեր վորքան ուզեք կան մեր դեմ, մեր ուսերի վրա մեծ ծանրութիւններ կան և մենք մենակ չենք կարող տանել, իսկ միջազգային հեղափոխութիւնը շարունակ ուշանում է: Ի՞նչ է մնում մեզ անելու: Մնում է միայն մեզ հրաժարվել մեր հիմնական սկզբունքներից կամ ալյասերվել. և մենք թերեւս այսպէս ել անում ենք:

Ահա, ինձ թվում է, ուղղութիւնային այն զաղափարական դեմքը, վոր պարզեցին նրան հարող բնկերները իրենց ճառերում: Դա, անկասկած, հոգեբանութիւն է, դա հուսախաբեւած անկասկած, հոգեբանութիւն է, վորն ուղղակի չի հավատում, թե մարդու մի հոգեբանութիւն է, վորն ուղղակի չի հավատում, թե մենք կարող ենք հաղթահարել մեր առաջ կանգնած բոլոր դժվարութիւնները:

Սխալ կլինի կարծել, թե այդ հոգեբանութիւնը յերկնքից է իջել. սխալ կլինի նույնպէս կարծել, թե այս բոլորը մի յերկու ընկերների թեորեալական խորհրդածութիւնների արդյունք է: Այդ տրամադրութիւնը կամ այդ հոգեբանութիւնը ունի յուր հողը և վորոշ պայմանների արդյունք է, դա արտահայտում է մասսաների վորոշ մասի լքված տրամադրութիւնները և դրա համար ել դա վորոշ մասի լքված տրամադրութիւնները, վորովհետեւ այն ընկերները, վորոնք արտահայտում են այդ տրամադրութիւնները, նշանակում է շարժման հայտում են այդ տրամադրութիւնները, նշանակում է շարժման պոչից քարը են գալիս և պանիկա տարածում: Մինչդեռ, միանգամայն հակառակը պիտի անել: Նման դեպքում հարկավոր է միան-

գամայն սառնասրտութեամբ և առանց տատանումների հարցը պարզ կերպով դնել:

Այս բոլորը դեռ վերջնականապես չեն ձևակերպվել վորպես թեորիա և մի ամբողջութիւն չեն ներկայացնում իրենցից: Կոնկրետ առաջարկութիւններ տալու տեսակետից ուղղորդիչիան շատ աղքատ եր և համարյա թե «մերկ» եր: Դա յերևաց նրանից, վոր յերբ մենք նրան ասացինք՝ «Շատ լավ, դուք ասում եք, վոր մենք թերագնահատել ենք կուլակին, իսկ դուք ինչ կոնկրետ առաջարկութիւն ունեք: Դուք ասում եք, վոր մենք գլուղի չքավորութեանը չենք ոգնում: Իսկ դուք ինչ եք առաջարկում: Դուք ասում եք, վոր մենք ՆԵՊ-ի բացասական կողմերը չենք նկատում: Իսկ ինչ կառաջարկելիք դուք, վորպեսզի այդ վտանգները նախատեսենք»: Յերբ վոր մենք հարցը այսպես դրինք, ուղղորդիչիայի կողմից վոչ մի կոնկրետ առաջարկութիւն չստացանք: Սա ցույց է տալիս, վոր ուղղորդիչիան մի ամբողջացած բան դեռ չունի, վոր նա միայն մի վորոշ տրամադրութիւն և արտահայտում: Բայց միաժամանակ դա ցույց է տալիս, վոր այդ տրամադրութիւնը այնքան ուժեղ է, վոր մեր կուսակցութեան մեջ իսկ արդեն վորոշ թեքումներ են յերևացել, իսկ այդ թեքումների դեմ հարկավոր է վճռականապես պայքարել, քանի դեռ նա շատ չի հասունացել:

IV. ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ՄԻ ՅԵՐԿՐՈՒՄ.

Ուղղորդիչիայի ընդհանուր գեմքը պարզելուց հետո, թույլ տվեք ավելի մանրամասն կանգ առնել մեր տարածայնութիւնների գլխավոր հարցերի վրա: Դուք գիտեք, վոր ամենակարևոր հարցերից մեկը մի յերկրում սոցիալիզմը կառուցելու խնդիրն է:

Յես այսօր «Դինամո» գործարանում եի: Յես դիտմամբ ժողովից առաջ այնտեղ գնալով, խնդրեցի, վորպեսզի ինձ մոտ կանչեն մի 20—30—40 կուսակցական և անկուսակցական բանվորներ և ցանկանում եի իմանալ, թե նրանք ինչ են մտածում մեր դիսկուսիայի մասին: Ի հարկե, այդ վորձը շատ չնչին եր. բայց միաժամանակ պետք է ասել, վոր այն խոսակցութիւնը, վորը տեղի ունեցավ մեր մեջ, շատ ոգտավետ եր: Մի շարք հարցեր կան, վոր ծեծվել են մեր դիսկուսիայի ժամանակ, կենդանի արձագանք են գտնում բանվորական մասսաների մեջ. հենց այդ հարցերի թվին է պատկանում նաև սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու խնդիրը: Դրա հետ միասին պիտի մատնանշել, վոր այդ բոլոր հարցերը բանվորական մասսաների մեջ դրվում են ավելի կոպիտ ու սուր ձևով և համարյա նույնպիսի պատասխաններ են ստացվում, ինչպես և

«վերևում»: Մի ընկեր ասում ե. — Ինչպես կարող ենք մի այնպիսի աղքատ յերկրում, ինչպիսին մերն ե, լուծել այդ բոլոր դժվար հարցերը. իսկ մի ուրիշը պատասխանում ե. — Եթե մենք սկզբից գիտենք, վոր դժվար ե լինելու այդ հարցերը լուծել, այդ դեպքում ել ինչու ենք Հոկտեմբերյան Հեղափոխութիւնը կատարել: Յեթե մենք այս ութ տարվա ընթացքում կարողացել ենք հաղթահարել բոլոր դժվարութիւնները, ապա ուրեմն, հետագայում ել կարող ենք, իմ կարծիքով միայն այսպես կարելի ե դնել հարցը, և սա ամենաճիշտն ե — կամ կարող ենք, կամ չենք կարող: Այստեղից պարզ յերևում ե, վոր այդ հարցը չափազանց հետաքրքրում ե վոչ միայն շարքային կուսակցական ընկերներ, այլ նաև անկուսակցական բանվորին: Այլ կերպ ել չեր կարող լինել, վորովհետև մենք շինարարական աշխատանքների մեջ ենք քաշել հսկայական բանվորական մասսաների: Միանգամայն սխալ կլինեք կարծել, թե բանվոր դասակարգի լայն մասսաները չեն հետաքրքրվում այն հարցով, թե ուր ենք մենք գնում և վերտեղ կհասնենք: Մենք շատ եժան կարծիք ունեցած կլինեինք բանվոր դասակարգի լայն մասսաների մասին, յեթե մի ըոպե անգամ յենթադրեինք, թե այդ բոլոր խնդիրների մասին միայն մենք կարող ենք խոսել ու հասկանալ: Սակայն, ներեցեք, այդ այդպես չե: Ծիշտ ե, նրանց մեջ կանալ: Սակայն, ներեցեք, այդ այդպիսի հարց ե տալիս. Ի հարկե տալիս ե. և թեթե բանվորը այսպիսի հարց չի տալիս. Ի հարկե տալիս ե. և նա չի սխալվում, վոր այդպիսի հարց ե տալիս: Մեր շարքային բանվորը կլինեք, յեթե այդպիսի հարց չտար: Մեր շարքային բանվորներին, մանավանդ նրանց, վորոնք գլուղից նոր են յեկել գործարանում աշխատելու, այս հարցերը շատ են հետաքրքրում: Իսկ հին բանվորները, կամ բանվորների ավելի գիտակից մասը, նույն յակ կուսակցականները, այս հարցերը նույնպես դնում են իրենց առաջ, մասամբ նոր բանվորների դրդումով: Յե՛վ դա այլ կերպ ել առաջ, վորովհետև մեր կուսակցական բանվորները բանջի կարող լինել, վորովհետև մեր կուսակցական բանվորները բանջի վորական մասսաներից դուրս չեն ապրում, այլ ամբողջ ժամանակ գտնվում են նրանց մեջ, վորոշ չափով նրանց ազդեցութեանը յենթարկվում և արտահայտում նրանց տրամադրութիւնները:

Սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու հարցը, կարելի է ասել, բարձրացնում է յուրաքանչյուր բանվոր. միայն տարբերությունը կայանում է նրա մեջ, վոր նա այլ կերպ է ձևակերպում այդ հարցը: Ահա թե ինչ է ասում նա. «Սա ինչ սոցիալիզմ է, յերբ մի կողմ թափված են անագին քանակությամբ անխնամ յերեխաներ, իսկ զրանց կողքին շքեղ մագաղիներ»: Դա նույն հարցն է, մի այլ ավելի կոպիտ ձևով արտահայտած: Դա նույն հարցն է, վոր մենք ավելի ուղիղ ձևակերպած ասում ենք—հնարավոր է արդե՞ք կառուցել սոցիալիզմը մի յերկրում:

Յեա կցանկանայի առաջին հերթին կանգ առնել այս հարցի վրա: Յերբ վոր սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու հարցը համագումարի մեծամասնությունը դնում է զրահան պատասխան է տալիս, այդ դեպքում իսկույն մեր դեմ արշավանք է սկսվում. «Ահա թե ինչ, միթե դուք ցանկանում եք մի յերկրում սոցիալիզմ ստեղծել. կամ չլինի՞ թե դուք կցանկանայիք մի գավառում կամ մի նահանգում սոցիալիզմ կառուցել. չլինի՞ թե միայն մի հետամնաց գյուղում կցանկանայիք սոցիալիզմ կառուցել: Իսկ յեթե այդ այդպես է, հապա ի՞նչպես եք դուք այդ բանը համաձայնեցնում ձեր ինտերնացիոնալիստական ծրագրի հետ: Յեվ միթե դա այնպիսի հիմարների տեսակետ չէր լինի, վորոնք մտածում են սոցիալիզմի կառուցումը մի յերկրով սահմանափակել: Միթե դա չի նշանակում հրաժարվել միջազգային կապից, ինտերնացիոնալիզմից, հրաժարվել մարքսիզմից և լենինիզմից»: Միթե մենք յերեք հարյուր անգամ չենք ասել, վոր յեթե միջազգային հեղափոխություն չլինի, միջազգային կապիտալիզմը մեզ կուռ կտա: Միթե մենք քանիցս չենք ասել, վոր մենք մեր վերջնական հաղթանակը կապում ենք միջազգային հեղափոխության հետ: Իսկ քանի վոր դուք կառուցում եք սոցիալիզմը մի յերկրում, քանի վոր դուք գտնում եք, թե դա հնարավոր է, այն ժամանակ ել ինչի՞ է հարկավոր միջազգային հեղափոխությունը: Զլինի՞ թե դուք ցանկանայիք այդ մի յերկրից կամաց-կամաց նոմինալներն ել հեռացնել, քանի վոր սոցիալիզմը կարելի է կառուցել նոյն իսկ մի վորևե գյուղում» (ծիծաղ): Ահա թե ինչպես են դնում հարցը, անա թե ինչ են ասում: Նրանք ասում են, թե զրանով ել դուք ցույց եք տալիս ձեր նեղ նացիոնալիզմը, ուրեմն և ժխտում եք միջազգային տեսակետը: Նրանց ասելով, մարդիկ իբր թե այսպես են մտածում, վոր կարելի է առանց միջազգային պրոլետարիատի ել յոլա տանել, ուրեմն և դրա համար ել ժխտում են ինտերնացիոնալիզմը: Ահա և ձեզ ոպարտությունից, անա և ձեզ կուլակային թեքում, անա և ձեզ կուլակ չկա, և այլն, և այլն:

Նման «պատճառաբանությունների» հետ հարկավոր է հաշվի նստել, վորովհետև այդպես մտածում են շատերը: Այդպես մտածողները կարող են կարծել, վոր կուլակցություն մեծամասնությունը բացարձակապես հրաժարվում է յուր հիմնական սկզբունքներից և վոչ միայն հրաժարվում Հեղափոխության Հեղափոխության նվաճումներից, այլ և հրաժարվում յուր միջազգային պարտականություններից: Ահա մոտավորապես ինչպես կարելի է ձևակերպել այն բոլոր ասածները, վոր բերում են մեր դեմ: Յեա պետք է ասեմ, վոր այստեղ իրար հետ կապված տվի այն բոլորը, ինչի մասին խոսել է ոպարտիցիան առանց վորևե կապակցություն: Սակայն, կարծում եմ, վոր ինձ թույլ կտրվի այդ աշխատանքը կատարել—դա համապատասխանում է մեր յեղբայրական համերաշխությունը (ծիծաղ):

Այսպես, ուրեմն, այս պատճառաբանությունների հետ ել հարկավոր է հաշվի նստել, հարցը լավ պարզել և հիմնավորել այն տեսակետը, վորը մենք համարում ենք ուղիղ: Ամբողջ իստաշիփությունը առաջանում է նրանից, վոր հարցին նայում են շատ հասարակ ձևով: Յեթե մեր առաջ հարցը այսպես դնելու լինեն—առդյոք, կարող է յերկար գոյություն ունենալ մի այնպիսի դրություն, յերբ միջազգային հեղափոխություն չի կատարվում և մենք ել, վորպես պրոլետարիատի ղեկավարության և սոցիալիզմի յերկիր, անվերջ պաշտպանում ենք մեր գոյությունը: Կամ թե մի այլ կերպ: Յեթե նրանք մեր առաջ հարցը դնեն այսպես—կարող է պատահել, արդյոք, վոր միջազգային հեղափոխությունը չլինի, իսկ մենք ել հանգիստ կերպով շարունակենք առաջ գնալ, կառուցենք մեզ մոտ սոցիալիզմ և վոչ վոր ել մեզ չխանգարի: Կրկնում եմ, յեթե մեր առաջ հարցը այսպես դրվեր, այն ժամանակ մենք ի՞նչպես կպատասխանեինք դրան: Պարզ է, վոր այդպիսի հարցին միայն կարելի էր բացասական պատասխան տալ, վորովհետև մենք դեռ ևս զրավում ենք ամբողջ յերկրագնդի ¹/₆ մասը և դեռ շատ թույլ ենք: Իսկ ⁵/₆ մասը զրավում են մեր թշնամիները, վորոնք, ընդհակառակը, շատ ուժեղ են: Մեր թշնամիների թվին են պատկանում այնպիսի հսկայական ուժեր, ինչպիսին են Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները կամ Անգլիան իրենց հսկայական ռազմական տեխնիկայով և խոշոր ուժերով: Ապա ի՞նչ եք կարծում, կվորձեն նրանք յերբևիցե մեզ խեղդել, թե՛ մինչև վերջը հանգիստ կերպով նայելու և փառաբանելու են մեր գոյությունը: Պարզ է, վոր վաղ թե ուշ մեր մեջ կոնֆլիկտ լինելու է: Ապա, հարց է առաջանում. միթե մենք կարող ենք ասել, թե այդ պայքարի մեջ

մենք կարող կլինենք դիմադրել, յեթե միջազգային հեղափոխութեան կողմից մեզ ոգնութիւնն չլինի և յեթե Արեւմուտքի բանվոր դասակարգը իրեն համար հանգիստ նստի: Ի հարկէ չէ:

Յեթե մինչև այժմ ել մեր գոյութիւնը պաշտպանում ենք, դա խոշոր չափով կախված է նրանից, վստ թեպետ միջազգային հեղափոխութիւնը դեռ չի հաղթանակել և բանվոր դասակարգը դեռ իշխանութիւնը չի վերջրել, այնուամենայնիվ բոլոր յերկրներէ բանվորները սանձահարել են իրենց բուրժուազիային և թույլ չեն տվել մեր դեմ դուրս գալու. դա մեկ: Մյուս կողմից ել Մոսկովի, Ստորիքի, Հնդկաստանի և Չինաստանի նման գաղութային և կիսագաղութային յերկրները կապիտալիստական հասարակութիւնը մեծ անախորժութիւններ են պատճառել: Յեթե այս բոլորը չլինեին, հավանական է, վոր մենք մեր հունգարական ընկերների նման անհաջողութիւն կրեինք և գուցե, նույնիսկ, չկարողանայինք դիմադրել 1918—20—21 թվերի պաշարումներին և այլևս գոյութիւնն չեինք ունենա: Յեթե մեր կողմը չլիներ միջազգային հեղափոխութեան ուժը, վորը չնայած դեռ չի հաղթել, բայց և այնպես կա և շարունակում է յուր գոյութիւնը, այն ժամանակ մեզ համար չափազանց դժվար կլիներ: Այս հարցում վոչ մի կասկած չի կարող լինել: Կասկած չի կարող լինել նաև այն հարցում, վոր յեթե միջազգային հեղափոխութիւնը ավելի ու ավելի չգարգանա, այլ ընդհակառակը, գաղարի, այդ դեպքում, իհարկէ ե, վոչ մի յերաշխիք չի կարող լինել, վոր կապիտալիստները մեզ կարող են կուլ տալ: Մենք յերբեք չենք կարող հավատացած լինել, վոր այդ դեպքում չենք հաղթվի ու անագին վնասներ չենք կրի, բանի վոր ուժը մեծ չափով կապիտալիստների կողմն է: Այստեղից անա պարզ է, թե ինչու մեր վերջնական հաղթանակը կապում ենք միջազգային հեղափոխութեան հետ թե միջազգային պրոլետարական շարժման և թե մեր շարժման զարգացման տեսակետից: Դա ինքնըստինքյան պարզ է, վորովհետև սրանք իրարից տարբեր բաներ չեն: Ինչպես մեր շահերն են կապված միջազգային հեղափոխութեան շահերի հետ, այնպես ել Անգլիայի, Ֆրանսիայի կամ Գերմանիայի պրոլետարական շարժման շահերն են կապված մեր Խորհրդային Միութեան ուժեղանալու, ամրանալու կամ անելու հետ: Կարծիք է, արդյոք, այդ մասին վեճ լինել. վոչ մի վեճ չի կարող լինել: Վոչ վոք չի կարող վիճել այն մասին, թե միայն միջազգային պրոլետարական շարժման զարգացումը կարող է յերաշխիք լինել, վորպեսզի կապիտալիստները չհամարձակվեն մեր դեմ զինված ուժերով դուրս գալու: Բայց միաժամանակ չպետք

է մոռանալ մի այլ հանգամանք ևս: Այստեղ կա նաև մի այլ, այսպես ասած, հակառակ կախումն. դա նա է, վոր մեր Խորհրդային Միութեան գոյութիւնը ինքնըստինքյան սանձահարում է Արեւմուտքում գոյութիւնն ունեցող ռեակցիային և թույլ չի տալիս նրան ուժեղանալու: Յեթե մի վոչ գեղեցիկ որ մենք գաղարեինք մեր գոյութիւնը, այդ դեպքում առանց կասկածի պիտի ասել, վոր բոլոր կապիտալիստական յերկրներում հալածանքը ավելի կուժեղանա բանվոր դասակարգի դեմ: Այստեղից պարզ է, վոր մենք ամենասերտ կապերով կապված ենք Արեւմուտքի բանվոր դասակարգի և գաղութների ժողովուրդների հետ:

Բայց բանը նրանումն է, վոր վեճը այս գծով չի գնում: Այս ինչըրում տարածայնութիւններ չկան, այլ վեճը ուրիշ ինչըրի շուրջն է:

Ընկ. ընկ. Կամենեք և Չիւովեք ասում են, վոր մեր տեխնիքական և տնտեսական հետամնացութեան պատճառով չենք դիմանա. այս մասին մենք խոսեցինք, հիշեցրինք ոպարդիցիային կուսակցութեան համագումարում: Գլխավորը այստեղ յերկու փաստեր են: Առաջինը այն, վոր ընկերները չառարկեցին այն բանի դիմ, վոր այդպես ասել են և յերկրորդ, չգիտեմ ինչու նրանք ավելի հարմար գտան այդ հարցի մասին չխոսել, հավանորեն յենթադրելով, վոր դա նրանց ամենաթույլ կողմն է: Այսպիսով, ուրեմն, մենք այս կետի դեմ վիճեցինք. բայց չէ՞ վոր սա այլ հարց է, մի հարց, վոր առաջին հարցի հետ անուղղակի կապ ունի, այն հարցի, թե հնարավոր են արդյոք, հարձակումներ կապիտալիստական պետութիւնների կողմից: Մենք բոլորս խոստովանում ենք և կան պետութիւնների կողմից: Մենք բոլորս խոստովանում ենք և պիտի խոստովանենք, վոր միայն միջազգային հեղափոխութիւնն պիտի խոստովանենք, վոր միայն միջազգային իմպերիալիզմի հետ է, վոր կարող է մեզ ազատել միջազգային իմպերիալիզմի հետ և, վոր կարող է մեզ ազատել և թերեւս պարտվելու հնարավորութիւնից: Այս հարցում վոչ մի կասկած չի կարող լինել:

Բայց, արդյոք, այսպէս կլինի, յեթե մենք այլ հարց դնելու լինենք մեր առաջ, այն է, թե մեր տեխնիքական հետամնացութեան պատճառով մենք անալայման պիտի խորտակվենք:

Այս հարցը քիչ թե շատ նոր է այն տեսակետից, վոր առաջին անգամն է նա դրվում մեր կուսակցութեան առաջ ավելի պարզ ձևակերպված, իսկ ըստ եյութեան նա ամենեին նոր չէ: Այսպես կոչված սոցիալիստական բանակից մեր բոլոր թշնամիները հարցը միայն այդ ձևով են դրել: Վերջն է նրանց դիւստիւր «պատճառաբանութիւնը» մեր դեմ կամ ավելի ճիշտ, վեր պատճառաբանութիւնն են նրանք համարում դիւստիւր: Նրանք ասում են. — «Մի-

Թե դա մարքսիզմ է, յերբ դուք ասում եք, թե սոցիալիզմը կարելի է կառուցել մի այնպիսի յերկրում, վորտեղ ազգաբնակչություն մեծ մասը գյուղացիներ են: Չե՞ վոր գյուղացիությունը մանր բուրժուազիա է: Միանգամայն հիմարություն է կարծել, թե սոցիալիզմը կարելի է կառուցել մի յերկրում, վորտեղ բանվոր դասակարգը ազգաբնակչության ամենաչնչին մասն է կազմում: Յեվ իսկապես. հարյուր միլլիոն գյուղացիություն և մի քանի միլլիոն բանվորներ, վոր միևնույն է, թե հսկայական մանր-բուրժուական ծովում մի փոքրիկ կղզի: Ահա թե ինչ են ասում սոցիալ-դեմոկրատները: Յեվ այդ ասում են վոչ միայն սոցիալ-դեմոկրատները, այլև բուրժուազիան:

Միթե մենք չենք հիշում, թե Լենինին շարունակ ինչի մեջ եին մեղադրում: Լենինին մեղադրում եին նրանում, վոր նա իբր թե մի նոր դպրոց է ստեղծել, վոր հակասում է Մարքսի դպրոցին: Նրանք ասում են, թե Մարքսի կարծիքով չի կարելի սոցիալիզմ կառուցել մի յերկրում, վորտեղ բանվոր դասակարգը չնչին փոքրամասնությունն է կազմում, մինչդեռ Լենինի կարծիքով կարելի է կառուցել: Ըստ սոցիալ-դեմոկրատների նույնպես չի կարելի կառուցել սոցիալիզմ մի այդպիսի յերկրում: Իսկ ըստ Լենինի դուրս յեկավ, վոր կարելի է: Յեվ ինչ են ասում մեր թշնամիները: Նրանք ասում են, վոր մենք նահանջում ենք մարքսիզմից:

Հենց այդ հարցի հետ ել կապված են մի շարք ուրիշ հարցեր: Մեզ ասում են, թե պրոլետարական պետություն չի կարող լինել այնտեղ, վորտեղ հենց ինքը պրոլետարիատը փոքրամասնություն է կազմում: Դրա համար ել հարկավոր է բուրժուական դեմոկրատիա, դրա համար ել պիտք է առաջ քաշել հետեյալ լուպունգը. — «հետ դեպի առողջ կապիտալիզմ»: Ահա թե ինչ են ասում մենչեիկները: Այժմ մի կողմ թողնենք այն բոլորը ինչ ասում են մենչեիկները և տեսնենք, թե ինչ են ասում մեր կուսակցության մեջ գտնվող մի քանի խմբակներ: Մեր կուսակցության մեջ ևս յեղել են այնպիսի խմբակներ, վորոնք նման կարծիքներ են հայտնել: Նման կարծիքն է ունեցել նաև ընկ. Տրոցկին, վորի հետ անցյալ և նախանցյալ տարիներում մենք ուժեղ դիսկուսսիա ենք ունեցել: Ինչ է ասել ընկ. Տրոցկին. նա մի կողմից վճռականապես դեմ է յեղել մենչեիկներին, վորոնք ասել են, թե — «բուրժուական հանրապետության սահմաններից դենը չես կարող անցնել», իսկ մյուս կողմից ել ընկ. Տրոցկին դեմ է յեղել բոլշևիկներին, յերբ նրանք ասել են, թե պրոլետարական դիկտատուրան կարելի է պաշտպանել գյուղացիության հետ դաշնակցելով: Ընկ. Տրոցկին ասել է, թե

այդպիսի բան անկարելի է: Գյուղացին ձեզ իսկույն կզավաճանի: Յեվ հենց վոր բանվոր դասակարգը իշխանությունը վերցնի, իսկույն կուիվ է սկսվելու նրա և գյուղացիության մեջ: Այդ կովում պրոլետարիատն անշուշտ կհաղթվի, յեթե յեվրոպական պրոլետարիատը յուր յերկրում հաղթանակելով մեզ անմիջապես ոգնություն չհասնի: Արեմուտքում հաղթող բանվոր դասակարգը յուր տեխնիկայով կոգնի մեզ հաղթահարելու բոլոր դժվարությունները: Իսկ այն, ինչ բոլշևիկներն են ասում, դա արդեն մարքսիզմ չէ: Յեվ ընկ. Տրոցկին այս բոլորից հետո ասում է, թե իբր բոլշևիկները մարքսիզմն ազավաղում են և այսպես ստած «բոլշևիկյան մեկնաբանություն» տալիս դրան:

Դուք գիտեք, վոր Տրոցկու այս կարծիքների դեմ մենք ուժեղ պայքար մղեցինք: Մենք նրան ասացինք. դու կարծում ես, թե մենք մարքսիզմին «բոլշևիկյան մեկնաբանություն» ենք տալիս. ինչ կա վոր: Թող այդպես ել լինի, քանի վոր դա «համապատասխանում է իրականությանը», ինչպես ասել է Նադեժդա Կրուպսկայան և յեթե այդ այդպես է, դա վատ բան ել չի: Այդ ուղղությունը ել մենք կարող ենք առաջ գնալ:

Ահա թե ինչպես է յեղել գործը: Կուսակցությունը պայքարել է նման թեքումների դեմ: Վերջին յերկու դիսկուսսիաների ժամանակ մենք ուժեղ պայքարեցինք այդ թեքման դեմ: Յեվ ինչ ոգուտա ստացավ կուսակցությունը այդ յերկու դիսկուսսիաների ժամանակ տարված պայքարից: Կուսակցությունն այն ոգուտան ստացավ, վոր ավելի քան համոզվեց, թե իշխանությունը վերցնելուց հետո բանավելի քան համոզվեց, վոր ճիշտ է, նման պայքարը հնարավոր է, բայց չի կարելի ասել, թե անպայման կլինի: Ի հարհնարս վոր է, բայց չի կարելի ասել, թե բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության մեջ պառակտում լինել, պարզ է, վոր պրոլետարիատն դիկտատուրան կխորտակվել: Սակայն, հենց ամբողջ հարցն է. նա դիկտատուրան կխորտակվել: Սակայն, հենց ամբողջ հարցն է. նրա մեջ է, վոր յեթե մենք ուղիղ քաղաքականություն վարե՞լ նրա մեջ է, վոր յեթե մենք ուղիղ քաղաքականություն վարե՞լու լինենք՝ կարող ենք այդ բանի առաջն առնել: Ընկ. Լենինն ել իր վերջին զրկածներում դարձյալ այսպես է պատասխանում. — «Բանվոր դասակարգի և գյուղացիության մեջ պառակտումն հնարավոր է, բայց չի կարելի ասել, թե անխուսափելի է»:

Իսկ յեթե բանվոր դասակարգի և գյուղացիության մեջ պառակտումն անխուսափելի չէ՝ ապա դա ինչ է նշանակում: Նշանակում է, թե չնայած վոր մեր յերկիրը հետամնաց է, բայց և այնպես մենք չենք խորտակվի: Ճիշտ է, մենք կամաց-կամաց առաջ

գործ բանվորները զաժիգալիկներ ելին պատրաստում ու վաճառում, վորովհետև անգործ ելին։ Մենք այդ ժամանակ վոչ միայն չխորտակվեցինք, այլ և դուրս գալով այդ գրությունից և վերականգնելով խոշոր արդյունաբերությունը հասցրել ենք այն համարյա մինչպատերազմյան նորմային։ Միանգամայն անհասկանալի է, յերբ մարդիկ կարծում են, վոր մենք այժմ անպայման պիտի խորտակվենք։ Վոչ մի կերպ չի կարելի նման կարծիքի հետ հաշտվել։ Յեվ մենք չզիտենք, թե ինչու այդ հետամնացությունն անպայման մեզ պետք է վտանգ սպառնա, քանի վոր ամեն տարի մենք նորանոր հաղթանակներ ենք ունենում ու հաղթահարում ենք նույն այդ հետամնացությունը։ Ահա թե ինչու մենք հարցի ելությունը։

Մեզ համար միանգամայն պարզ է, թե սա ինչ իդեոլոգիա է։ Սա նա է, վորի մասին կուսակցության համագումարի բանաձևը ասում է, թե կա վորոշ հոռետեսություն մեր ուժերի նկատմամբ։ Դա մի հոռետեսություն է, վոր չի հավատում, թե մի յերկրում կարող ենք կառուցել սոցիալիզմ։ Իսկ յեթե մեր կուսակցության ղեկավարող կադրերում նման հոռետեսություն լինի, պարզ է վոր այդ բանը ավելի վատ կանգրադառնա բանվորների վրա։ Այն ժամանակ վերջիններս ուղղակի կարող են բացարձակապես ժխտել մեր բոլոր հնարավորությունները։

Յեթե որինակի համար «վերելում» մեզնից մեկը բարձրաձայն ասում է, — «տղերք, գիտե՞ք ինչ կա, մենք հաղիվ թե կարողանանք հաղթահարել մեր առաջ կանգնած դժվարությունները, առանց միջազգային հեղափոխության ողնության մենք անպայման կխորտակվենք», այն ժամանակ ներքեում — բանվորական մասսաների մեջ նույն բանը ասում են տասն անգամ ավելի բարձրաձայն, և ահա թե ինչպես. — «եվ ի՞նչ կարիք կա այսքան զոհողություններ տալու, եվ ի՞նչ կարիք կա այսքան ջանքեր թափելու»։

Այսպես խոսել չի կարելի, վորովհետև ինչպես ինքներդ ել տեսնում եք հոռետեսությունն արդեն փոխվում է սոցիալիզմը կառուցելու հնարավորության բացարձակ ժխտմանը։ Իսկ յեթե լավ քննելու լինենք այս բոլորը, բանից դուրս կգա, վոր սա մի հակա-լե-նինյան տեսակետ է, վորի դեմ մենք միշտ պայքարել ենք։ Ահա թե ինչու մենք հարցը։ Մի խոսքով այն, ինչի դեմ վոր կռվել է Լենինը՝ այժմ հանկարծ կանգնում է մեր առաջ նոր ձևով և ասում է. — «Մեր տեխնիքական-տնտեսական հետամնացության պատճառով մենք անպայման պիտի խորտակվենք»։

Կուսակցության համագումարում մենք ուժեղ վիճեցինք այս բանի դեմ։ Նորից եմ կրկնում — դուք ինքներդ ել կարող եք ստու-

գել ասածներս համագումարի նյութերի մեջ — համագումարում վոչ վոր չփորձեց հերքելու և ասելու, թե մենք ընկ. ընկ. Զինովյեի և Կամենևի խոսքերը սխալ են բերում՝ տեխնիքական-տնտեսական հետամնացության մասին։ Վոչ վոր մեր դեմ չհակաձուլեց։ Ըստ ելության ոպարդիցիան այս հարցին վոչ մի պատասխան չտվավ։ Դա նշանակում է, վոր նրանք վոչինչ ել չուենն ասելու։ Նրանք շատ լավ իմանում են, վոր դա իրենց ամենաթույլ կողմն է։ Շատ լավ իմանում են նույնպես, վոր նման սխալ տեսակետները ինչ ասես կարելի է անվ նել, բայց վոչ միայն 100 տոկոսի լենինիզմ։

Ահա սա է առաջին և ամենախոշոր խնդիրը։ Յուրաքանչյուր մի կուսակցական պրակտիկ գործիչ հեշտությամբ կարող է հասկանալ այս բոլորի գործնական նշանակությունը։ Ճիշտ է, նրանք իրենց ասածներից հետո վոչ մի կոնկրետ առաջարկություն չարին, բայց միաժամանակ իրենց ասածներով ցանկանում եին վորոշ ուղղություն տալ մեր ամբողջ աշխատանքին։ Հապա ի՞նչ եք կարծում, ձեզ եմ հարցնում։ Մի բոպե յենթադրենք, թե համագումարը այսպիսի ըսն է ասում ամբողջ կուսակցությանը. — «Տեխնիքական-տնտեսական հետամնացության պատճառով մենք անպայման կխորտակվենք, յեթե միջազգային հեղափոխություն չլինի»։ Հապա ի՞նչ եք կարծում, ի՞նչ կլինի այն ժամանակ. «սատանան դիտե, թե ինչ կլինի (ծիծաղ)»։ Բայց չե՞ վոր, յերբ վոր քաղաքական գործիչը վորեք բան է ասում, նա չպետք է մոռանա, վոր այդ նույն բանը պիտի կարողանա ասել ամբողջ համագումարի անունից։ Դրա համար ել նախ քան վորեք բան ասելը, հարկավոր է լավ հաշիվ տալ իրեն։ Այս բոլորից հետո ինձ թվում է, թե այստեղ հարցը կարելի է փակված համարել և նման ձևակերպումն տալ. կան յերկու խնդիրներ. առաջինը՝ դա այն է, թե արդյոք մենք համոզմամբ մենք ասում ենք, — մինչև վոր միջազգային հեղափոխություն չլինի, մենք համոզված չենք կարող լինել, վոր հինը չի վերականգնվի։ Իսկ ինչ վերաբերում է յերկրորդ հարցին, մենք կարող ենք ասել, վոր տեխնիքական-տնտեսական հետամնացության պատճառով մենք չենք խորտակվի, վորովհետև որեցոր, ամսեամիս, տարեցատարի մենք այդ տեխնիքական-տնտեսական հետամնացությունը հաղթահարում ենք։ Մեր տնտեսական աճումը հենց այդ տեխնիքական-տնտեսական հետամնացության անընդհատ հաղթահարումն է։

Վ. ՆԵՊԻ ԶԱՐՑԵՐԸ

Այժմ, ընկերներ, թույլ տվեք անցնել յերկրորդ կետին—ՆԵՊ-ի հարցին։ Նորից պիտի ասեմ, վոր առաջին հայացքից թվում է թե ՆԵՊ-ի հարցն էլ վաղուց արդեն վճռել ենք, բայց ե այնպես ինչպես տեսնում եք, այս հարցն էլ կանգնել է մեր առաջ՝ այս անգամ արդեն կապված մի յերկրում սոցիալիզմը կառուցելու հարցի հետ։ Ներկա պայմաններում շատ հեշտ կերպով կարելի է մանուփանդ վոչ վորակյալ (неквалифицированный) բանվորների մեջ կանգնել և ՆԵՊ-ը հայհոյելով, վորոշ համակրություն գրավել յուր կողմը։ Յես արդեն ասացի, վոր մենք շատ թերություններ ունենք. մեզ մոտ այնպիսի հակասություններ կան, վոր ուղղակի աչք են ծակում։ Վերցնենք թեկուզ հենց անխնամ յերեխաները և նեպոմանների շքեղությունը։ Բանը նրանումն է, վոր շատ անգամ ՆԵՊ ասելուց ի նկատի են ունենում վոչ թե մեր տնտեսական քաղաքականությունը և մինչև անգամ տնտեսական դրությունը, այլ իսկույն ի նկատի են ունենում նոր բուրժուական խավերը, կամ ուրիշ խոսքով՝ նոր բուրժուազիան։ Յեվ ի՞նչ են ասում.—առաջին հերթին պետք է սանձ դնել այդ բուրժուազիայի բերնին և նոր միայն խոսել։ Հենց սովորական կյանքում դուք շատ անգամ այսպիսի խոսակցություններ կլսեք.—«Մասնավոր կապիտալը շարունակ հավելումներ (надбавки) է անում—միթե չի կարելի նրան ստիպել, վոր այնպես չանի։ Մեր կողմերացիայում կրկնակույններ չի կարելի գտնել, մինչդեռ մասնավոր առևտրականը ունի։ Արդյոք, մեղավորը մեր հիմնարկությունները չեն, վոր այդ ապրանքը բաց են թողնում մասնավոր տերերին։ Չի կարելի, արդյոք, վերջ տալ այդպիսի բաներին։ Վերջապես, մի կողմից անխնամ յերեխաներ, իսկ մյուս կողմից շքեղ հագուստներով նեպոմանների կանայք։ Միթե չի կարելի վորևէ միջոց ձեռք առնել այս բոլորի դեմ»։ Ահա թե ինչ ենք լսում սովորական խոսակցությունների ժամանակ։

Այստեղ պարզ յերևում է, թե վորքան մեծ է դասակարգային ատելությունը։ Մենք ամենևին չենք ասում, թե նեպոմանը շատ լավ մարդ է, յեկեք նրան համբուրենք։ Սակայն հարցը դրանում չէ։ Մենք պետք է նրա դեմ կովելու ուղիղ միջոցներ գտնենք։ Ահա թե ինչու են հարցը։

Պետք է շարունակ նոր միջոցներ փնտրենք, վորպեսզի կարողանանք մեր տնտեսական որգանների դերը ուժեղացնել։ Պետք է շիկացրած յերկաթով կովենք վատնումների, գողությունների, բյուրոկրատիզմի դեմ, վորպեսզի վորքան կարելի է քիչ

սխալներ անենք։ Ահա թե ինչ միջոցով պիտի կովել միջնորդներին, կուլակներին և կապիտալիստներին դեմ։ Դրա հետ միաժամանակ պետք է շատ լավ տարբերենք, թե ինչն է նպատակահարմար և ինչը վոչ. այսինքն, ինչ կարելի է իսկույն և յեթ անել և վոր գեպընում մի քիչ համբերել։ Կուսակցությունը պետք է ճիշտ քաղաքականություն տանի և վոչ թե տաքանա։ Չպետք է աջ ու ձախ այնպիսի խոստումներ տալ, վոր հետո չես կարողանալու իրագործել։ Կարիք չկա ձի խոստանալ ձի չունեցողին, վարտիկ խոստանալ վարտիկ չունեցողին, քիթը՝ քիթ չունեցողին, հարսին փեսա խոստանալ և փեսային հարս, յերբ վոր դու այդ բոլորը չես կարողանում կատարել։ Նորից եմ կրկնում, վոր չի կարելի այդպես անել։ Վորովհետև մեր կուսակցությունը այնպիսի մի կուսակցություն է, վորը յեթե խոստանում է, պիտի կատարի։ Բոլորդ յեռի հիշում եք, թե ինչպիսի դրություն ստեղծվեց, յերբ մենք խոստացանք աշխատավարձը բարձրացնել, իսկ հետո այնքան չբարձրացրինք, վորքան խոստացել էինք։ Հապա յես ձեզ հարցնում եմ—ի՞նչպես ազդեց դա բանվոր դասակարգի վրա. ի հարկե, շատ վատ։ Ավելի լավ է քիչ խոստանալ, բայց 100 տոկոսով կատարել խոստումը։ Կարիք չկա խաբելու մարդկանց և խոստանալու այն, ինչ վոր չես կարող անել։ Մենք այնպիսի մի կուսակցություն ենք, վոր իզուր տեղը խոստումներ չպիտի անենք։ Ամեն մի դեմագոգի վոր իզուր տեղը խոստումներ չպիտի անենք։ 100 տոկոս, իսկ համար շատ հեշտ է, ի հարկե, այսոր խոստանալ 100 տոկոս, իսկ վաղը վոչինչ չտալ։ Այդպես անել յերբեք չի կարելի։ Մենք շատ լավ գիտենք, թե վորքան դժվար է, յերբ վոր ստիպված ես ասել—«ընկերներ, ինչ արած, չկա, առ այժմ դա հնարավոր չէ անել»։ Դժվար է նույնպես ասել—«մի քիչ համբերեցեք»։ Ավելի դժվար է ասել—«ինքներդ աշխատեցեք մի կերպ այդ դրությունից դուրս գալ»։ Հապա ինչ եք կործում, այսպես հեշտ է ասել։ Ի հարկե, դժվար է։ Սակայն, ավելի լավ է այսպես ասել, քան թե խոստումներ անել ու հետո չկատարել։ Մանավանդ, խոստումներ տալուց հետո մարդիկ դուրս են գալիս ու ասում, թե մենք չգիտենք, թե ինչ է կատարվում կուսակցության մեջ։ Վոչ, այդպես չի կարելի։ Յեկեք մենք բոլորս պատասխանատու լինենք նրա համար, ինչ վոր կատարվում է մեր կուսակցության մեջ։ Նախ քան ՆԵՊ-ի հարցին անցնելը, յես անհրաժեշտ գտա այս մասին յերկու խոսք ասել։

Ոպպոզիցիային պատկանող ընկերները յերբեք գլխավոր կետեր են առաջ բերում։ Դա յերևում է թե նրանց ճառերից, թե զեկուցումներից, թե զբերից և թե բրոշյուրներից։ Ինձ թվում է, թե նոր ոպպոզիցիան յերբեք տեսակ է բնորոշում նոր տնտեսական քա-

դաքսականութիւնը: Առաջինը՝ նրա՝ քառուսէն, վոր ՆեՊ-ը միայն նահանջ է. յերկրորդը՝ նրանք ասուում են, վոր ՆեՊ-ը դադար է կամ մի մանյովը, վոր մենք կատարում ենք միջազգային հեղափոխութիւնը ուղանալու պատճառով. և յերրորդը՝ ՆեՊ-ը պրոլետարիատի տնտեսական մի այնպիսի քաղաքականութիւն է, վորը հետեանք է յերկրի տնտեսութեան մանք բուրժուական բնույթի: Մի քանի ուղղորդիչներն են ասուում են, թե ՆեՊ-ը պրոլետարիատի այնպիսի մի քաղաքականութիւն է, վոր տարվում է մանք գլոբալացիութիւն ունեցող յերկրում: Ահա այն յերեք բնորոշումները, վոր տալիս է նոր ուղղորդիչի ՆեՊ-ին: Իմ կարծիքով այս յերեք բնորոշումներն են սխալ են: Յեւ վոչ միայն սխալ են, այլև մեզ տանում են դեպի սխալ քաղաքական յեղափոխութիւններ: Սա ել յուր հերթին դարձյալ կապված է այն հարցի հետ, վոր նոր ուղղորդիչի համարում, թե մի յերկրում կարելի է սոցիալիզմը կառուցել: Այժմ յես վերցնում եմ առաջին կետը: Ուղղորդիչի կարծիքով ՆեՊ-ը միայն նահանջ է: Զիշտ է, արդյոք, այս: Իմ կարծիքով, վոչ, վաղիմիւր Իլլիչի գրվածքներից կարելի է տեղեր ցույց տալ, մենք ինքներս ել մի քանի անգամ գրել ենք, վոր ՆեՊ-ը նահանջ է: 1921 թվին ՆեՊ-ի մասին խոսելուց մենք միշտ ել այդպես ասել ենք: Սակայն այժմ, Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնից ութ տարի հետո (չպետք է նոյնպես մոռանալ, վոր 21 թվից, այսինքն ՆեՊ-ը մտցնելուց հետո ել բովականին ժամանակ է անցել) ասել, թե ՆեՊ-ը միայն նահանջ է, իմ կարծիքով միանգամայն սխալ է: Դա նշանակում է, չգնահատել ընդհանուր առմամբ ՆեՊ-ը, վորպես մի մանյովը:

Դեռ ևս կուսակցական համագումարում ՆեՊ-ի մասին խոսելուց յես այսպես եմ ձեռնարկել. — ՆեՊ-ը, դա պրոլետարիատի ստրատեգիական մի այնպիսի մանյովը է, վորը ուրի յերեք ելեմենտ — առաջ նահանջում ենք, հետո մեր շարքերը վերակազմում և ապա վերակազմած շարքերով սկսում արշավել: Լենինը ՆեՊ-ի մասին խոսելուց նոյնպես ասել է. թե մենք նահանջում ենք նրա համար, վորպեսզի նորից ավելի ուժեղ կերպով սկսենք արշավել և ավելի առաջ անցնել: Յես կարծում եմ, վոր դուք բոլորդ սա հիշում եք: Անշուշտ հիշելիս կլինեք Լենինի այն խոսքերը, վոր նա ասել է Ջենովայի կոնֆերանսի որերին մեծագործների համագումարում. «Այսուհետև այլևս չպիտի նահանջենք»: Միթե այս ասելով նա առաջ ըկել է ՆեՊ-ը վերացնել, կամ չլինի թե նա առաջարկում եր կանգնած մնալ միևնույն տեղը: Պարզ է, վոր նրա ասածներից այդ չի հետևում: Նրա ասածից պիտի յեղրակացնել,

վոր նահանջը դադարեցնելուց հետո հարկավոր է վերակազմել շարքերը ու ապա այդ շարքերով սկսել արշավել: Այժմ մեզ կարող են ասել, թե հեշտ է այդպես ծրագրել, սակայն այդ հաջողվում է անել: Զլինի թե այլ կերպ է դուրս յեկել: Վոչ, այլ այնպես, ինչպես մենք յենթ դրել ենք: Այժմ յես կասեմ, թե ինչու դա իսկապես այդպես է: Յեթե մենք պետական արդյունաբերութեան մեծագույն մասը մեր սեփական ուժերով ենք վերականգնել և կոնցեսսիայով չենք տվել, ապա ինչ եք կարծում, դա նահանջ է, թե ընդհանրապէս, մեր հաղթանակը: Իմ կարծիքով դա խոշոր հաղթանակ է: Մի քանի տարի առաջ մեր խոշոր արդյունաբերութիւնը մինչ պատերազմյան շրջանի 10% եր կազմում, իսկ այժմ համարյա թե հասել ենք նրան: Ապա, ինչ եք կարծում, սա նահանջ է, թե առաջ գնալ: Անկասկած սա առաջ գնալ է: Իսկ յերբ մենք խոսում ենք մեր հաջողութիւնների մասին, միթե դա նշանակում է, թե մենք նահանջում ենք: Յեւ յերբ վոր Զինովյեֆն ել ուրիշների հետ միասին խոսում է մեր սոցիալիստական շինարարութեան մասին, միթե դա նշանակում է, թե մենք նահանջում ենք: Կամ չլինի թե դա նշանակում է, թե մենք ՆեՊ-ից հրաժարվում ենք: Բոլորովին վոչ, Մենք ՆեՊ-ից չենք հրաժարվում, այլ առաջ ենք գնում ՆեՊ-ի ուղիներով: Մենք նահանջը դադարեցրել ենք և միաժամանակ միևնույն տեղը չենք կանգնած: Առհասարակ պիտի ասել, վոր տրեւստական ձեւերը երեք դրութեան մեջ կարող են գտնվել — կամ տեսական ձեւերը երեք դրութեան մեջ կանգնած են մի տեղում և կամ թե նրանք հետ են գնում, կամ կանգնած են մի տեղում և կամ թե չեն առաջ են գնում: Այժմ, քանի վոր մենք չենք նահանջում, մի չեն առաջ են գնում, պարզ է, ուրեմն, վոր մենք առաջ ենք գնում: Եւ վոչ մի ուղղորդիչի այս խնդրում ալ բան չի կարող ասել և դրա համար ել ուրեմն մենք առաջ ենք գնում:

Հապա ինչ եք կարծում — միթե սա հաղթանակ չէ, յերբ խոշոր արդյունաբերութեան 95 տոկոսը մեր պետութեան ձեռքումն է, յերբ մենք մասնավոր կապիտալը դուրս ենք վանդել մեծաքանակ յերբ մենք մասնավոր նրան վանդել ենք զգալի չափով նաև առևտրից, յերբ վոր մենք նրան վանդել ենք զգալի չափով նաև մեծաքանակ-մանրաքանակ վաճառքի առևտրի ասպարեզից, յերբ մենք թեպետ կամաց-կամաց, բայց և այնպես սկսել ենք նրան դուրս վանդել մանրաքանակ առևտրի ասպարեզից: Միթե սա հաղթանակ չէ: Յեւ միթե սա չի նշանակում, վոր մենք առաջ ենք գնում: Ի հարկե, հաղթանակ է: Իսկ ՆեՊ-ը մենք վերացրել ենք: Վոչ, չենք վերացրել: Իսկ ինչ է նշանակում սա. սա նշանակում է, վոր մենք առաջ ենք գնում և արշավում ենք ՆեՊ-ի ուղիներով: Իսկ ավելի պարզ ասած, դա ինչ է նշանակում: Դա նշանա-

կում է, վոր մենք ազատ առևտուրը չենք վերացնում և մանա-
վանդ մեր նպատակը չենք դարձնում պայքարելու ամեն մեկի
դեմ, վորը շուկայում մի քանի կողմերի բան է ծախում: Մենք
թույլ ենք տալիս ազատ առևտուրը, մենք չենք վերադառնում
պրոդրազվորստիկային, մենք սելյոկիան քարտերով բաժանելու յե-
ղանակին չենք վերադառնում, մենք չենք վերադառնում այն սի-
սեմին, յերբ ամեն մեկին արգելվում էր առևտուր անել և հենց
դրա համար էլ մեշոչնիկները թիվը շատանում էր:

Այսօր բանվորների հետ դրուցելու ժամանակ յերբ նրանք
սկսեցին խոսել ՆԵՊ-ի մասին, յես նրանց այսպիսի հարց տվի,—
«Իսկ դուք ուզում եք վերադառնալ մարտական կոմունիզմին, ու-
զում եք վերականգնել պրոդրազվորստիկան», այդ ժամանակ բոլո-
րը միասին պատասխանեցին.— «Ինչ է պատահել, խելագարվել եք,
ինչ է»: Յես նրանց հարցրի.— «Կցանկանայի՞ք, արդյոք վորպեսզի
նորից քարտային սիստեմը վերականգնենք», բոլորը միասին ասա-
ցին.— «Ձենք ուզում»: Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր նոր
տնտեսական քաղաքականությունը միայն նահանջ չէ, ինչպես այդ
կարծում է ուղղորդիկան: Միանգամայն հասկանալի է, յերբ մենք
1921 թվին ասում էինք, վոր ՆԵՊ-ը նահանջ է: Այն ժամանակ
իսկապես վոր նահանջում էինք: Յեվ միանգամայն անստույգ
կլիններ, յեթե մենք այդ բանը թաղցնեինք: Այն ժամանակ մենք
ասում էինք.— «Այնպես անենք, վոր նահանջելու ժամանակ ել
կարգ պաշտպանենք»: Սա հենց Լենինի այն ժամանակվա լոգունդ-
ներից մեկն էր, վոր ասում էր, թե նահանջելու ժամանակ ել
պետք է կարգ պաշտպանել, իսկ ով վոր սկսի պանիկա տարածել,
նրան հարկավոր է գնդակահարել: Մեծ անստույգություն կլիներ մեր կող-
մից, յեթե այն ժամանակ ասեինք, թե չենք նահանջում, հաղթա-
նակը մեր կողմն է, ամեն բան լավ է և այլն: Դա հիմարություն
կլիներ: Իսկ այժմ ել, յերբ վոր մենք այդ ծանր շրջանից անցել
ենք և արդեն առաջ ենք գնում, նույնպիսի հիմարություն է ասել,
թե մենք նահանջում ենք: Յերբ վոր արշավելու ժամանակ բղա-
վում են նահանջի մասին, դա կարելի է համեստություն համա-
րել, սակայն շատ դուռ ալ այդ մասին, արդեն այնքան էլ խելոքու-
թյուն չէ:

Հարցին այդպես մոտենալուց մենք տեսնում ենք, վոր միան-
գամայն սխալ է ասել, թե ՆԵՊ-ը միայն նահանջ է: Ճիշտ է,
մենք նահանջել ենք, բայց և չպետք է մոռանալ, վոր սկսել ենք
արշավել: Յեղել է մի ժամանակ, յերբ մենք միևնույն տեղից ա-
ռաջ կամ հետ չենք շարժվել, հենց այդ ժամանակ էլ Լենինն ասել

է.— «Սովորեցե՛ք առևտուր անել»: Յեվ, իսկապես, ինչպես էր
գրությունն այն ժամանակ: Տնտեսավարներից վոչ մեկը չէր կա-
րողանում առևտուր անել, կոմունիստի համար առևտուր անելը
խելագարություն էր թվում: Ինչպես կարող է կոմունիստը առև-
տուր անել, մտածում էինք մենք. սկզբում յերկար մտածեցինք,
մի քիչ տատանվեցինք, բայց վերջի վերջո հասկացանք, վոր հար-
կավոր է «առևտուր անելը սովորել»: Թե ինչքան ժամանակ է կո-
րել այդ սովորելու համար, բոլորս գիտենք: Բոլորս հիշում ենք
նույնպես, թե այդ ժամանակ մասնավոր կապիտալը ինչպես էր
մանում մեր տնտեսական որդանիղմի բոլոր անկյունները, լավ
շահվում, իսկ մենք ինքներս անգոր էինք և վոչինչ չեինք կարո-
ղանում անել: Բայց, ի հարկե, ժամանակն էլ է անցել: Ահա թե
ինչու համար ենք ասում, թե մասնավոր կապիտալին մեծա-
քանակ առևտրի ասպարեզից վոնդելը մեծ հաղթանակ է մեզ հա-
մար, ուրեմն և մեր արշավանքն է: Իսկ վոր նրան մենք մեծաքա-
նակ-փոքրաքանակ առևտրից ել ենք դուրս վոնդում, դա նույնպես
խոշոր հաղթանակ է:

Այժմ յերկրորդ հարցի մասին: Ընկերները ասում են, վոր
ՆԵՊ-ը միայն մի գիշում է, վոր մենք արել ենք միջազգային հե-
ղափոխությունը ուղանալու պատճառով. կամ ուրիշ խոսքով ՆԵՊ-ը
մտցրել ենք նրա համար, վորպեսզի դադար առնենք: Յերանի
թե այդ դադարի ժամանակ մի կերպ ապրենք, իսկ յերբ միջազ-
գային հեղափոխությունը կլինի, այն ժամանակ ազատ շունչ կառ-
նենք, և բոլորի հետ հաշիվներս կվերջացնենք: Վոր մենք այն ժա-
մանանք ավելի ազատ շունչ կքաշենք և բոլորի հետ մեր հաշիվը
կվերջացնենք, յես դրա հետ միանգամայն համաձայն էմ: Իսկ թե
ՆԵՊ-ը մենք մտցրել ենք միայն նրա համար, վոր միջազգային
հեղափոխությունը ուղացել է, այդ բանի հետ յես միանգամայն
համաձայն չեմ և ուղղակի չեմ հասկանում, թե ինչու են մարդիկ
այդպես մտածում: Մի բոսլե յենթադրեցեք, թե վաղը միջազգա-
յին հեղափոխություն է յեղել. և ինչ, չլինի՞ թե դուք իսկույն վե-
րականգնելու եք մարտական կոմունիզմը և մտցնելու եք պրոդ-
րազվորստիկան: Ինչո՞ւ պետք է այդպես անել: Միթե դուք կար-
ծում եք, թե հենց վոր միջազգային պրոլետարիատը մեզ առաջին
ոգնությունը ցույց տա, մենք իսկույն և յեթ պետք է վերականգ-
նենք մարտական կոմունիզմը: Ձե՛ վոր դա կատարյալ հիմարու-
թյուն կլիներ: Ի հարկե, մենք միջազգային պրոլետարիատից կըս-
տանայինք տեխնիքական, տնտեսական ոգնություն, և ինչ կանե-
ինք: ՆԵՊ-ը մենք չեինք վերացնի, այլ այդ ոգնություն չնորհիվ

ցիալիստիչեսկի Վեստնիկ» թերթի վերջին համարում: Սակայն յետ պիտի ասեմ, վոր հազիվ թե կարելի լինի գտնել մի այնպիսի հիմար մարդ, վոր ՆեՊ-ը նմանեցներ սոցիալիզմին: Ասում ել են, թե իբր մեզնից մեկը յերբեիցե ասել ե, թե իբր վոր կողմ նայում ես, սոցիալիզմ ե: Դա նույնպես հիմարություն ե, ի հարկե: Նման բան ասողը մի այնպիսի ապուշ պիտի լինի, վորին մեր կուսակցության շարքերում պահելը միանգամայն անկարելի ե: Ասել, թե ՆեՊ-ը սոցիալիզմ ե, դա ուղղակի հիմարություն ե և անգրագիտություն ե: Վերջապես, չե՞ վոր սոցիալիզմը—դա մի վորոշ տնտեսական կացություն ե, իսկ ՆեՊ-ը—դա մի քաղաքականություն ե, այդ մեկ: Յերկրորդը՝ յեթե ՆեՊ ասելով մենք հասկանալու լինենք մեզ մոտ գոյություն ունեցող տնտեսական դրությունը, դրա մեջ առնելով նաև թե կուլակին, թե մանր ու միջակ գյուղացուն, թե նահապետական կյանքով ապրող մարդուն և թե մեր պետական արդյունաբերությունը և յեթե այս բոլորը մենք անվանենք սոցիալիզմ, դա ել կատարյալ հիմարություն կլինի: Մի՞թե մեր մեջ կարող են գտնվել մարդիկ, վորոնք ասեն, թե անխնամ յերեխաները—դա իսկական սոցիալիզմ ե: Չե՞ վոր միանգամայն ծիծաղելի կլինեն նման բաներ ասելն ու հերքելը: Սակայն պետք ե ասեմ, վոր այստեղից ամենեին չի ել կարելի յենթադրել, վոր ՆեՊ ը միմիայն նահանջ ե սոցիալիզմից: Մենք պետք ե առանց թաղցնելու ասենք, վոր ՆեՊ-ը ինչպես և ամեն մի քաղաքականություն, մեծ վտանգների հետ ե կապված: Բայց դա վոչինչ չի նշանակում, ի հարկե: Այս աշխարհում դուք կարող եք գտնել մի յերկիր, վորտեղ քաղաքականություն վարելը վտանգների հետ կապված չլինի: Վոչ այդպիսի յերկիր կարելի ե գտնել և վոչ ել այդպիսի քաղաքականություն: Ի հարկ ե, ՆեՊ-ն ունի չափազանց վտանգավոր կողմեր, թեկուզ հենց այն, վոր ՆեՊ-ի պայմաններում զարգանում ե կապիտալիզմը: Այժմ ամեն մի հիմար մարդ ել գիտե, վոր կապիտալիստը մեր թշնամին ե և վոր մենք պետք ե նրա դեմ պայքարենք: Այս մասին մենք պետք ե խոսենք, պետք ե շեշտենք, յերբեմն ավելի ուժեղ, յերբեմն ավելի թույլ: Ի հարկ ե, մենք չենք հերքում, վոր կապիտալիստական շրջապատում աշխատող մեր տնտեսավարները իրենց հոգեբանությամբ շատ անգամ հանգես են բերում վոչ պրոլետարական կողմեր—այդ բոլորը մենք լավ գիտենք: Յեվ մի՞թե մենք քսան հարար անգամ չենք խոսել այդ մասին: Ի հարկե, խոսել ենք: Մի՞թե մենք այդ վտանգը չենք տեսնում: Ի հարկե, տեսնում ենք: Իսկ ի՞նչ ե պահանջվում մեզնից այս վտանգի դեմ պայքարելու:

գործում: Շատ բան ե պահանջվում: Բայց դրա համար ի՞նչ պետք ե անել: Դրա համար հարկավոր ե կոնկրետ միջոցներ առաջարկել բյուրոկրատիզմի դեմ կռիվելու, գների ուղիղ քաղաքականություն սահմանելու, ներքին առևտուրը կանոնավորելու, կուսակցական ուղիղ քաղաքական գիծ տանելու համար և այլն: Սակայն բոլոր լուրջ վտանգները, մեր տնտեսության հակասություններով լի բնույթը ամենեին չեն կարող հիմք ծառայել, վորպեսզի մենք իրավունք ունենանք ասելու, թե ՆեՊ-ը միայն նահանջ ե: Կամ թե չե՞ ասենք, ՆեՊ-ը մի գաղտնի հիվանդություն ե, վորը հարկավոր ե թագցնել, կամ վորից պիտի ամաչել: Ի՞նչպես կարելի ե ամաչել մի քաղաքականությունից, վորը Վլադիմիր Իլյիչը անվանել ե «պրոլետարիատի միակ ուղիղ տնտեսական քաղաքականություն»: Պետք ե ամաչել վոչ թե նրանից, վոր մեզ մոտ ՆեՊ կա, այլ պետք ե ամաչել նրանից, վոր այդ ՆեՊ-ի պայմաններում մենք հաճախ այնպես չենք անում, վոր տնտեսապես ավելի լավ ու արագ կերպով հաղթենք մասնավոր կապիտալին, ավելի լավ վարենք մեր տնտեսությունը, ավելի հաջող կերպով պայքարենք ազատ առևտրի բոլոր բացասական կողմերի դեմ և մասնավանդ այն բյուրոկրատիզմի դեմ, վոր մեզ մոտ դեռ ևս շատ կա: Սա ի հարկե, միանգամայն այլ հարց ե: Այս մասին հարկավոր ե միանգամայն բարձրաձայն խոսել: Իսկ ի՞նչ վերաբերում ե ՆեՊ-ին, յես քսան հարար անգամ պիտի ասեմ, վոր մենք չենք կարող նրա սկզբունքներից նահանջել և հաստատուն գիծ պիտի տանենք: Միանգամայն հասկանալի ե, յերբ մենք այժմ ՆեՊ-ի ենք ռեխաներով արշավում: Բայց դրա հետ միաժամանակ մենք պետք ե բզաւենք.—բարի յեղեք այնպես անելու, վորպեսզի ավելի արագ առջ շարժվենք, այնպես արեք, վորպեսզի ավելի լավ աշխատենք, թող ավելի արագ աճեն մեր տնտեսության սոցիալիստական ելեմենտները, մասնավոր կապիտալին հարկավոր ե ավելի լավ հարված տալ. բարի յեղեք բյուրոկրատիզմը վռնդելու մեր հիմնարկություններից. աշխատեցեք այնպես անելու, վորպեսզի մասնավոր առևտրականների մոտ ապրանքները չկուտակվեն, իսկ կոոպերատիվները դատարկ մնան. այնպես արեք, վորպեսզի կոոպերատիվը ավելի եժան ծախի ապրանքները, այնպես արեք վոր վառնողներն ու գողերը չնստեն մեր կոոպերատիվներում, ամեն տեսակի միջոցներ ձեռք առեք, վորպեսզի մեր տնտեսությունը գերազանցի մասնավորին:

Այդ բոլորը ճիշտ ե. այս բանը յես հասկանում եմ. սա արդեն գնահատելի գործնական խոսակցություն ե: Իսկ յեթե դու

գնալու եւ բանվորներին մօտ և ասելու եւ, թե ՆեՊ-ը միայն նահանջ եւ և մենք միայն նահանջում ենք, այդ դեպքում նշանակում ե, վոր դու չես հասկանում, թե ՆեՊ-ը «պրօլետարիատի միակ ուղիղ տնտեսական քաղաքականութիւնն է»։ Դու դրանով միայն նպաստում ես այն բանին, վոր բանվոր դասակարգի անգիտակից խավերը, մանավանդ նրա նոր կադրերը (մասամբ նաեւ գյուղի չքավորութիւնը) սկսում են արդեն բողոքի ձայն բարձրացնել ընդհանրապէս նոր տնտեսական քաղաքականութեան դեմ։ Յեւ դուք միանգամայն մոռանում եք, վոր նման դեպքում միայն մի յելք ե մնում, այն ե—հետ դառնալ դեպի մարտական կոմունիզմ։ Ել ուրիշ տեղ չկա գնալու։ Մինչդեռ մենք վոչ մի դեպքում ել չպիտի նահանջենք ՆեՊ-ից, այլ ՆեՊ-ի գծով, ՆեՊ-ի ռելսներին վրայով ավելի արագ կերպով պիտի առաջ գնանք, ավելի պիտի ուժեղացնենք տնտեսութեան սոցիալիստական տարրերը և աշխատենք ավելի շուտ հաղթել մասնավոր կապիտալին։ Սա արդեն ուրիշ հարց ե։ Այստեղ արդեն մեր առաջ պետք ե գնենք բոլոր դժվարութիւնները հաղթահարելու խնդիրը։ Դրա համար հարկավոր ե յերկար աշխատանք։ Սակայն մի բոլոր անգամ չպիտի մոռանանք, վոր յեթե մենք շարունակ խոսենք այն մասին, թե նահանջում ենք, այն ժամանակ վոչ միայն չենք կարող մեր թերութիւնները վերացնել, այլ թերութիւնները ավելի կխորացնենք։ Մենք այդ թերութիւններին դեմ կկռվենք ավելի հաջողութեամբ, յեթե հավատանք մեր գործին և բանվոր դասակարգի առաջապահ գնդերը տանենք մեր հետեից։ Մասնավոր կապիտալին հաղթելու ամենագլխավոր պայմաններից մեկը հենց դա ե։ Յեթե այդ բանը չլինի, այն ժամանակ վոչ մի ուղիղ հեռանկար չենք ունենա։ Իսկ առանց դրան չի կարելի դեկավարել պրոլետարիատին, պետութիւնը և յերկիրը։

VI. ՄԵՐ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ընկերներ. առաջ յես խոսեցի ընդհանուր հարցի մասին, ինչպէս որինակ սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելը, հետո անցա ավելի նեղ հարցի—ՆեՊ-ի մասին խոսեցի։ Այժմ կանցնեմ մի ուրիշ հարցի, այն ե կխոսեմ մեր տնտեսութեան և մասնավորապէս պետական արդյունաբերութեան ու պետական կապիտալիզմի մասին։

Այս մասին յես մի անգամ ել առիթ եմ ունեցել խոսելու Մոս-

կվայի կազմակերպութեան նահանգական կոնֆերանսում. այնպէս վոր հովանորեն յես ստիպված կլինեմ վորոշ բաներ կրկնելու։

Այժմ յես ամենից առաջ կխոսեմ նրա մասին, թե ինչու այս հարցը կանգնում ե մեր առաջ։ Յեւ կասեմ, վոր այս հարցն ել մեր առաջ կանգնում ե ճիշտ նույն պատճառով, ինչ պատճառով վոր սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու և նոր տնտեսական քաղաքականութեան հարցերը։

Իսկ դրա պատճառը կարճ կերպով կարելի ե այսպէս ձևակերպել.— բանվոր դասակարգի մեջ նոր խավեր են մտնում, գյուղից շարունակ նորանոր բանվորական կադրեր են գալիս։ Բայց չե՞ վոր դա մի մարդկային «հում նյութ» ե, վորը քաղաքի կյանքում դեռ չի մշակվել։ Պրոլետարիատի այդ նոր կադրերը մեր պրոֆմիութիւններին դարձեալ դեռ չեն անցել, զանազան բանվորական կազմակերպութիւններում դեռ չեն յեղել։ Ահա հենց դրանք են, վոր առաջին հերթին դնում են այդ հարցերը—ինչ բան ե ՆեՊ-ը, ո՞ւր ենք գնում, գնում ենք արդո՞ք մենք դեպի սոցիալիզմ, թե՞ դեպի կապիտալիզմ։ Գյուղից յեկած այդ նոր բանվորներն ել դարձյալ դնում են մեր պետական արդյունաբերութեան, մեր դործաշալ գնում են մեր պետական արդյունաբերութեան, մեր պետական արդյունաբերութեան հարցը, վորտեղ իրենք անմիջապէս աշխատում են։

Այժմ, յեթե վորձենք ասել, թե մեր պետական արդյունաբերութիւնը սոցիալիստական ե, և աշխատենք դրան ճիշտ ձևակերպումն տալ, դա այնքան ել ճիշտ չի լինի, վորովհետեւ սոցիալիզմը այնպիսի մի կարգ ե, յորը ամբողջ տնտեսութիւնը կազմակերպված ե։ Ահա թե ինչ ե սոցիալիզմը։ Դրա համար ել ի հարկե, սխալ կլինի ասել, թե տնտեսութեան մի վորեւէ մասը սոցիալիզմ ե։ Յեթե մեր պետական արդյունաբերութիւնը համարում ենք սոցիալիստական, դա դեռ ևս չի նշանակում, թե մեր ամբողջ տնտեսութիւնը սոցիալիստական ե։ Վորովհետեւ պետական արդյունաբերութիւնը մեր ամբողջ տնտեսութեան մի մասնիկն ե կազմում։ Սոցիալիզմը, դա մի անկասկածութիւն ե, վորը վերաբերում ե ամբողջ տնտեսութեանը։ Յեթե մեր տնտեսութիւնը յուր ամբողջութեամբ կազմակերպված լիներ հասարակական սեփականութեան հիմունքներով, այն ժամանակ դա սոցիալիզմ կլիներ։ Ուրեմն, յերբ խոսում ենք մեր պետական արդյունաբերութեան մասին, այն դեպքում սոցիալիզմ բառը գործ ենք ածում վորոշ չափով պայմանական իմաստով, այսինքն, վոր վերաբերում ե մեր տնտեսութեան միայն մի մասին։ Իսկ վե՞ր ինչե՞ք

մասին ե, ինչպես ե գրված հարցը: Յես այդ հարցին ել ճիշտ այնպես կմոտենամ, ինչպես վոր սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու ե ՆեՊ-ի հարցերին:

Ամենից առաջ յես մի քանի խոսք կասեմ այն մասին, թե այդ հարցին ինչպես են մոտենում մեր բացարձակ թշնամիները: Մենք գիտենք, վոր մենշնիկները, եսերները ե մեր մյուս թշնամիները սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելը միանգամայն անհնարին են համարում իսկ ՆեՊ-ի մասին նրանք ասում են, վոր դա ուղղակի կապիտալիզմ ե ե ուրիշ վոչինչ: Իսկ ինչ են ասում մեր բացարձակ թշնամիները պետական արդյունաբերության մասին: Նրանք, ի հարկե, ասում են, թե այստեղ սոցիալիզմի մասին խոսք ել չի կարող լինել: Դուք շատ լավ գիտեք, թե ինչ են ասում մենշնիկները: Նրանք ուղղակի ասում են, վոր այժմ բանվոր դասակարգին շահագործում ե պետութունը. իսկ այդ պետութունը վոչ թե պրոլետարական ե, այլ ՆեՊ-ի գիկտատուրան ե: Մենշնիկների կարծիքով պետութունը բանվորական ուժ վարձող ե, ուրեմն ե շահագործող ե, իսկ պետական ձեռնարկությունները զուտ պետական-կապիտալիստական կամ ուղղակի կապիտալիստական են: Այնպես վոր սոցիալիզմի մասին այստեղ վոչ մի խոսք չի կարող լինել: Ահա թե ինչ են ասում մեր բացարձակ թշնամիները:

Մենք գիտենք նույնպես, թե ինչ ե ասել Լենինը մեր պետական արդյունաբերության մասին: Լենինի կարծիքով մեր պետական արդյունաբերութունը «հետեոդական-սոցիալիստական» ե: Այժմ տեսնենք, թե ինչ դիրք ե բռնել այս խնդրում նոր ուղղության. Նրանք կամ այս են ասում, կամ այն ե վերջ ի վերջո նույնիսկ քիչ ե մնում, վոր մեր պետական արդյունաբերութունը համարեն պետական-կապիտալիստական: Այդ ուղղորդիչի մի քանի ընկերներ ել միջին դիրքն են բռնում ե մանավանդ մեր ուժեղ հակահարձակումից հետո, նրանք հայտարարում են, վոր իրանք ել «Լենինի հետ միասին» մեր պետական արդյունաբերութունը համարում են «հետեոդական-սոցիալիստական»:

Յես այստեղ մտադիր չեմ ցիտատներ բերելու ընկ. ընկ, Զաւուցկուց, Յեվզովիմովից. չեմ խոսի նաե այն մասին, թե ինչ ե ասել ընկ. Զինովյեվը յուր «Լենինիզմ» գրքում: Այդ բոլորի մասին մենք խոսել ենք համագումարում ե Մոսկվայի այն պատասխանի մեջ, վոր ուղղված ե յեղել Լենինգրադի կոնֆերանսին: Սակայն յես անհրաժեշտ եմ համարում այստեղ բերելու ընկ. Կամենսկի ճառից այն կտորը, վոր արտասանել ե նա կուսակցական համագումարում: Յես այդ բանն անում եմ յերկու պատճառով. մեկ

նրա համար, վոր Կամենսկը, շատ զգույշ կերպով ե ձևակերպում այդ հարցը, իսկ մյուս կողմից ել նա միանգամայն հակասում ե այն վորոշմանը, վոր տվել ե ընկ. Լենինը մեր պետական արդյունաբերության մասին: Ընկ. Կամենսկը բառացի կերպով այսպես ե ասում. — «Մեր պետական ձեռնարկությունները (предприятия) վորպես բանվորական պետության սեփականություն — սոցիալիստական են, իսկ մարդկանց նկատմամբ, դեռ վոչ: Ի՞նչ ե նշանակում սա: Իմ կարծիքով Կամենսկի այս խոսքերը մարքսիստական չեն: Դրանք միանգամայն իրականությանը չեն համապատասխանում, ուրեմն ե սխալ են: Յես այս բանի վրա պետք ե կանգ առնեմ, վորովհետե ուղղորդիչներին ասածներից սա ամենազգույշն ե, բայց ե չնայած դրան, սխալ: Ինչ ե ուզում ասել ընկ. Կամենսկը յուր այդ ձևակերպումով: Նա դրանով ուզում ե ասել հետևյալը. — մեր պետական արդյունաբերությունը սոցիալիստական ե նրա համար, վորովհետե արդյունաբերության միջոցները, ֆաբրիկաների շենքերը, մեքենաները պատկանում են պրոլետարական պետությանը: Այս բոլորը, մի խոսքով պրոլետարական պետության սեփականություն են կազմում: Միաժամանակ նա ասում ե, թե ինչ վերաբերում ե մարդկանց մեջ յեղած փոխհարաբերություններին, դրանք սոցիալիստական չեն:

Յես ամենից առաջ պիտի ասեմ, վոր միանգամայն սխալ ե նման բացատրությունը: Այժմ յես հարց եմ տալիս — ի՞նչ բան ե հենց ինքը սեփականությունը: Գոնե մեր, մարքսիստներիս կարծիքով, սեփականությունը դա հենց մարդկանց մեջ յեղած փոխհարաբերությունն ե. միթե դա նորություն ե մեզ համար: Դեռ ես Մարքսը բուրժուական գիտնականների հետ վիճելու ժամանակ դա ապացուցել ե: Ինչ ե նշանակում, յերբ վոր ասում ենք, թե սեփականությունը պատկանում ե պրոլետարիատին դա նշանակում ե, վոր պրոլետարիատը վորպես դասակարգ, վորոշ փոխհարաբերությունների մեջ ե գտնվում ուրիշ դասակարգերի նկատմամբ: Յեվ յեթե մենք այժմ ասում ենք, թե ֆաբրիկաներն ու գործարանները ե արտադրության այլ միջոցները պատկանում են բանվոր դասակարգին, դա նշանակում ե, վոր վորոշ փոխհարաբերություններ կան պրոլետարիատի ե բուրժուազիայի մեջ: Ուրիշ խոսքով դա նշանակում ե, վոր բուրժուազիան այլևս այդ ֆաբրիկաների ու գործարանների տերը չե, ե հետևաբար վորոշ փոխհարաբերության մեջ գտնվում ե պրոլետարիատի նկատմամբ: Միթե սեփականությունը վորոշվում ե նրանով, թե ինչ կա մի մարդու սեփականությունը վորոշվում ե նրանով, թե ինչ կա մի մարդու ձեռքում: Ուրիշակի համար, վերցնենք մի մարդ, վորը գտնվում ե

անապատում և վորոշ չափով իրեր ունի, միթե կարելի ենք մասին ասել, վոր նա սեփականատեր է. չե՞ վոր այդտեղ մարդկանց փոխհարաբերություններ չկան, պարզ է, վոր այդտեղ սեփականության մասին վոչ մի խոսք չի կարող լինել. ուրեմն, յեթե սեփականության հարցը պայմանավորված է մարդկանց փոխհարաբերություններով, նշանակում է, ընկ. կամենի տեսակետը միանգամայն սխալ է, յերբ նա սեփականության և մարդկանց փոխհարաբերությունների հարցը իրարից տարբերում է: Քիչ թե շատ գրագետ մարքսիստի համար դա պարզ պետք է լինի: Սա իմ առաջին նկատողությունն է: Այժմ՝ յերկրորդը:

Տեսնենք, թե կարլ Մարքսը, վորին, համոզված եմ, վոչ վոք «ուկլոնիստ» չի համարի՝ ինչպես է վորոշում արտադրության ձևվերը: Նա արտադրության ձևերը իրարից տարբերում է նրանով, թե վոր դասակարգի ձեռքին են գտնվում արտադրության միջոցները: Յեվ միթե դա այդպես չէ: Ի հարկե, այդպես է: Արտադրության կապիտալիստական ձևը ինչո՞վ է տարբերվում ֆեոդոկականից. ինչո՞վ է տարբերվում ֆեոդոկականը՝ կապիտալիստականից և ինչո՞վ կապիտալիստականը՝ սոցիալիստականից: Սրանք բոլորը իրարից տարբերվում են նրանով, թե ինչպես են մարդկանց փոխհարաբերությունները, յեթե ի նկատի ունենանք, թե ում սեփականությունն են կազմում արտադրության միջոցները: Սա միակ ճիշտ վորոշումն է, վորի մեջ վոչ մի կասկած չի կարող լինել: Այս բոլորից հետևում է, վոր յերբ խոսում ենք այն մասին, թե մեր պետական արդյունաբերությունը կապիտալիստական է թե սոցիալիստական, այն դեպքում չպետք է մոռանալ, վոր արտադրության միջոցների սեփականության հարցը վճռական նշանակություն է ստանում: Այժմ, քանի վոր ինքներդ հաստատում եք, վոր ֆաբրիկներն ու գործարանները գտնվում են պրոլետարիատի ձեռքում, նշանակում է, վոր դուք պետք է համաձայն լինեք նաև, վոր մեր արդյունաբերությունը սոցիալիստական է: Ահա իմ յերկրորդ նկատողությունը: Այժմ՝ յերրորդը:

Ոպպոզիցիային հարող ընկերները մի ուրիշ հարց ել են դնում. — իսկ ֆաբրիկայում, ասում են նրանք, մարդ անց փոխհարաբերությունները սոցիալիստական են և առհասարակ. այնպես են, ինչպես կլինեն սոցիալիզմի ժամանակ: Այս հարցի մասին ես հարկավոր ե խոսել: Յես կասեմ, վոր ամբողջովին սոցիալիստական չեն: Ինչո՞ւ. վորովհետե կատարյալ սոցիալիստական կարգերում, մասնավոր կոմունիզմի ժամանակ վոչ կառավարիչներ են լինելու և վոչ ել նրանց յենթարկվողներ: Այն ժամանակ, ինչպես ենգելան է ա-

սել, վոչ թե մարդկանց վրա պիտի կառավարեն, այլ իրե՛ր, այսինքն, տարբերություն չի լինելու դիրեկտորի, տնտեսավարի և հասարակ բանվորի մեջ. տարբերություն չի լինելու նաև մտավոր և ֆիզիքական աշխատանքի, վորակյալ և վոչ վորակյալ բանվորների մեջ: Շատ լավ, այս բոլորը հասկանալի է: Բայց թույլ տվեք այդ ժամանակ մի հարց տալ: Յեթե վերցնելու լինենք պրոլետարական դիկտատուրան կամ կոլսակցությունը, ապա ի՞նչ եք կարծում, չի՞ լինի, արդյոք, նույն հարցերն ել այստեղ դնել:

Յես ամենից առաջ կվերցնեմ պրոլետարիատի դիկտատուրայի հարցը: Մենք գիտենք, վոր մեզ մոտ կա պետական իշխանություն, պրոլետարական դիկտատուրա, պետական ապարատ: Այժմ յես ձեզ հարցնում եմ — բոլոր բանվորներն են արդյոք մասնակցում այդ պետական ապարատում. ի հարկե վոչ բոլոր բանվորները: Բայց և այնպես չնայած դրան, մեր պետական իշխանությունը պրոլետարական դիկտատուրա է, թե՛ չե՛: Ի հարկե, այո՛. Իսկ ի՞նչ է յերևում այստեղից: Այն, վոր մեզ մոտ դեռ ամեն ինչ այնպես չէ, ինչպես կցանկանայինք: Ի հարկե, մեզ մոտ բոլոր բանվորները չեն մասնակցում արտադրությունը վարելու գործում. դա ճիշտ է: Բայց միթե հենց դրա համար ել կարելի է ասել, թե մեզ մոտ պետական կապիտալիզմ է: Կամ միթե դրա համար պետք է ասել, թե մեզ մոտ կապիտալիստական իշխանության տարրերը ավելի շատ են. ի հարկե վոչ: Յերբ վոր բանվորներից շատերը մասնակցում են կառավարող ապարատներում, իսկ շատերն ել դեռ ես այնքան մոտ չեն կանգնած այդ գործին ու շատ անգամ կարծես թե դգում են, թե իրանք այն դասակարգի մասը չեն կազմում, վորը կանգնած է իշխանության զուլիսը — կարելի՞ է, արդյոք, այդ իշխանությունը համարել պրոլետարիատի դիկտատուրա: Իմ կարծիքով կարելի է անվանել. Ի հարկե, դա մե՛ր աշխատանքի բացասական կողմը պետք է համարել, յերբ վոր բոլոր բանվորները չեն մասնակցում:

Պետք է պայքարել. վորպեսզի այդ թերությունը վերանա: Յեվ դա անպայման մեզ կհաջողվի անել:

Սակայն այս բոլորը մեզ իրավունք չեն տալիս ասելու, թե մեզ մոտ պրոլետարական դիկտատուրա չէ: Իսկ չլինի՞ թե մեզ ասեն, թե մեզ մոտ յերկուսն ել կա — պրոլետարիատի դիկտատուրան բուրժուազիայի դիկտատուրայի հետ միասին: Նման կարծիքը անշուշտ սխալ է, վորովհետե յերկու դասակարգերի դիկտատուրա յերբեք չի կարող լինել: Նորից կրկնում եմ, վոր լայն մասսաները դեռ բավականաչափ չեն մասնակցում պետությունը կառավարելու

գործում: Դեռ ամեն մի «խոհարարուհի», ինչպես ասել է ընկ. Լենինը, չի սովորել պետությունը կառավարել: Դա միանգամայն ճիշտ է: Մենք դեռ շատ պայքար պիտի մղենք բյուրոկրատիզմի դեմ՝ ամենալայն բանվորական մասսաներին ավելի շատ զբաղելու համար: Մենք ամենավատ տեսակի լավատեսները կլինենք, յեթե ասեինք թե այս տեսակետից ամեն բան արված է: Սակայն սրանից ամենևին չի հետևում, վոր մենք իրավունք ունինք ասելու— թե պետական իշխանություն տեսակետից մեզ մոտ պրոլետարական դիկտատուրա է, իսկ մարդկանց փոխհարաբերության տեսակետից պրոլետարական դիկտատուրա չէ, այլ կեսը պրոլետարական է, կեսը կապիտալիստական:

Մեր պետությունը նոր ձևի է: Լենինը նրա մասին ասել է հետևյալը.—Մեր պետությունը պրոլետարական խորհրդային պետություն է, թեկուզ և բյուրոկրատիզմի մնացորդներով: Բայց այդ պրոլետարական դիկտատուրան յուր մեխանիզմով կարող էր ունենալ և՛ լավ և՛ վատ կողմեր: Ի հարկե, սխալ կլինի ասել, թե նա չափազանց լավ է. նա շատ թերություններ ունի, վորոնց դեմ մենք շարունակ պայքարում ենք: Բայց և այնպես նա մնում է վորպես պրոլետարական դիկտատուրա: Նույնը կարելի է ասել նաև մեր պետական արդյունաբերության մասին: Նա անշուշտ սոցիալիստական է, վորովհետև պրոլետարիատի սեփականությունն է կազմում: Դա անվիճելի է: Իսկ յեթե մեզ մոտ ամբողջ բանվոր դասակարգը դեռ չի մասնակցում արդյունաբերությանը վարելու գործում և դեռ առայժմ կան «տնտեսավարներ» և «վոչ տնտեսավարներ», դրա պատճառը նա է, վոր հենց ինքը բանվոր դասակարգն էլ ունի զանազան խավեր—ավելի առաջադեմ և հետամնաց տարրեր: Ահա թե ինչն է պատճառը և վոչ թե նա, վոր իբր թե այդ գործում կապիտալիստական փոխհարաբերությունների տարրեր էլ կան:

Այժմ յես ձեզ մի ուրիշ որինակ կբերեմ: Մեզ մոտ կան պրոֆմիություններ, տնտեսավարներ. կուսակցություն, կուսակցության մեջ էլ կան զանազան խավեր:

Կա և Կենտրոնական Կոմիտե, վորի մասին ի միջի այլոց ասում են.—«Կենտրոնական Կոմիտեն խաղում է մարդկանց հետ, նա խարդախ և ամենից ուժեղն է» (ծիծաղ): Ապա մենք գիտենք, վոր կա նաև միջակ կուսակցական, կուսակցության այսպես կոչված ստորին շերտեր և այլն: Ի՞նչն է այս բոլորի պատճառը. դրա պատճառը նա է, վոր մեզ մոտ ամբողջ բանվոր դասակարգի կուլտուրական մակարդակը նույնը չէ: Կան ավելի առաջադեմ ու հետամնաց խավեր:

Այժմ յեթե ընկ. Կամենևի պատճառաբանությունը հետևողականորեն զարգացնելու լինենք, այն ժամանակ դուրս կգա հետևյալը.—ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր մեր կուսակցություն մեջ էլ կուսակցական զանազան խավեր կան, գոյություն ունեն այսպես ասած կուսակցական «չիններ ու որդեններ», ուրեմն նշանակում է, թե մեր կուսակցության մեջ էլ անկասկած կան կուսակցական կամ պետական կապիտալիզմի տարրեր (ծիծաղ):

Բանվոր դասակարգը բաղկացած է զանազան խավերից: Մենք ունենք մի կողմից պրոֆմիությունական գործիչներ, մյուս կողմից էլ տնտեսավարներ: Բանվոր դասակարգի միջից դուրս են գալիս թե պրոֆմիությունական գործիչներ և թե տնտեսավարներ: Գործաբանում կամ ֆաբրիկայում մեկը մյուսից վեր է կանգնած: Դա նշանակում է, վոր բանվոր դասակարգի մեջ էլ վորոշ բաժանումն է: Չէ՞ վոր բանվոր դասակարգը միատեսակ չէ: Նրա առաջ չափազանց բարդ խնդիրներ կան դրված: Տնտեսավարը պիտի հետևի, վոր արտադրությունը շարունակ բարձրանա: Յերբ վոր նա չափազանցություն է հասնում ու սխալներ է գործում, այն ժամանակ պրոֆմիությունական գործիչը հիշեցնում, ուղղում է նրան: Սխալ է ասել, թե այստեղ մարդկանց փոխհարաբերությունները այնպես են, ինչպես լինելու է սոցիալիզմի ժամանակ: Կատարյալ սոցիալիստական կարգերի ժամանակ պարզ է, վոր չեն լինելու վոչ կուսակցությունը և վոչ էլ պրոֆմիությունները՝ այն ժամանակ կատարելիք դերերի մեջ հավասարություն է լինելու. կուլտուրական աստիճանի տարբերություն ընդհանուր առմամբ չի լինելու: Կոմունիզմի ժամանակ բոլորի աչքում «հեղինակություն» ունեցող ընկերների խոսքին լսելու են ճիշտ այնպես, ինչպես որինակ այժմ մենք լսում ենք բժշկի տված խորհուրդներին: Յեթե այժմ բժիշկը հիվանդին քննելուց հետո ասում է, թե հարկավոր է վորևէ դեղ ընդունել՝ միթե այդ հարցը դրվում է ձայնատվության: Ի հարկ է չէ: Կամ թե բոլորը Պուշկինին համարում են մեծ բանաստեղծ և ամենևին ձայնատվության չեն դնում, թե ով է կողմնակից այդ բանին և ով է դեմ: Այժմ ի հարկ է այդպես չէ, բայց մենք դրան շարունակ ձգտում ենք:

Հիմա յես հարցնում եմ. միթե կարելի է կարծել, թե վորովհետև հիմա այս բոլորը դեռ չկա, ուրեմն և մեր կուսակցության մեջ էլ նույնպես կապիտալիստական փոխհարաբերություններ են: Միթե կարելի է ասել, թե տնտեսավարների և պրոֆմիությունական գործիչների փոխհարաբերությունները կապիտալիստական են. պարզ է, վոր այդ բոլորը կլինեն կատարյալ հիմարություններ: Յե-

Թե այժմ մեզ մոտ, պրոլետարական դիկտատուրայի 8-րդ տարում պետական արդյունաբերություն մեջ մարդկանց փոխհարաբերությունները միանգամայն սոցիալիստական չեն՝ դա դեռ ամենևին չի նշանակում, թե այդ փոխհարաբերությունը կապիտալիստական են։ Միթե այն, ինչ վոր սոցիալիզմ չէ, անպայման կապիտալիզմ է։ Դա միանգամայն սխալ է։ Հարկավոր է վերջի վերջո հասկանալ, վոր կան այնպիսի դրություններ, վորոնք վոչ ամբողջովին սոցիալիզմ են և վոչ ել կապիտալիզմ։ Իսկ ինչ վերաբերում է մեր պետական արդյունաբերությանը, պետք է ասել, վոր վոչ մի հիմք չկա յենթադրելու, թե նա պետական կապիտալիզմ է։ Նոր ուղղուղիցիան այս հարցում միանգամայն սխալվում է։

Այժմ լեռ կցանկանայի մի քանի խոսք ասել այն մասին, թե համագումարում ընկ. Տոմսկու գեկուցումից հետո վիճաբանությունները ժամանակ ինչ է ասել ընկ. Գլեբով-Ավիլովը։ Ահա նրա խոսքերը. — «Մեր կուսակցության 11-րդ համագումարից հետո, յերբ մենք ընդունեցինք Լենինի գրած բանաձևը՝ ձեր ամբողջ գործունեությունը (ինչպես յերևում է կարելի է նույնիսկ ասել «ձեր» և «մեր») ամբողջապես տարվել է այն ուղղությունը, վոր նպատակն էր վոչ թե մեր սոցիալիստական, այլ պետական-կապիտալիստական ֆաբրիկայի հաջողությունը։ Տեսնում եք թե մարդիկ ինչքան հետևողական են։ Մեկ հայտարարում են, վոր մեր ձեռնարկությունները հետևողական-սոցիալիստական տիպի են, իսկ մյուս կողմից ել ասում են, թե 11-րդ համագումարից հետո մեր քաղաքականությունն այնպես է տարվել, վոր շարունակ շուր ենք ածել կապիտալիստական ֆաբրիկայի շրագացի վրա։ Այժմ յես ձեզ հարցնում եմ. վորոնք են մեր կապիտալիստական ֆաբրիկաները. նրանց մի մասը կոնցեսսիայով տված ձեռնարկություններ են, մի մասը կապալով տված, մյուս մասն ել մասնավոր ձեռնարկություններ։ Այս բոլորը միասին վերցրած կազմում են մեր արդյունաբերության միայն 5 տոկոսը։ Յեվ միթե 11-րդ համագումարից սկսած մինչև այսօր մենք չենք ածում միայն այս 5 տոկոսի շրագացի վրա։ Միթե կգտնվեն այնպիսի հիմար մարդիկ, վորոնք հավատան նման խոսքերին։ Ընկ. Գլեբով-Ավիլովի «սածից դուրս է գալիս, վոր մենք մեր պետական ֆաբրիկաները դարձրել ենք պետական կապիտալիստական։ Ահա հենց այստեղ է, վոր պարզվում է, թե ինչքան է սխալվում նոր ուղղուղիցիան։ Չե՞ վոր հենց 11-րդ համագումարից հետո է, վոր մեր պետական արդյունաբերությունը սկսել է ուժեղ կերպով զարգանալ։ Ապա հետաքրքիրն այն է, վոր Գլեբով-Ավիլովն այս բոլորից հետո միաժամանակ ասում է. — «Մենք

միանգամայն համաձայն ենք, վոր մեր նախնալիզացիայի յենթադրված ձեռնարկությունները հետևողական սոցիալիստական են»։ Միթե սա և տուալին ասածը իրար համապատասխանում են։ Ի հարկ է չեն համապատասխանում։ Իսկ դրանից հետո տեսնենք, թե նորից ի՞նչ է ասում ընկ. Ավիլովը. — «Ինչպիսի՞ փոխհարաբերություններ կան ֆաբրիկայի և բանվորների մեջ. հավաքական պայմանագրերը կնքում են պրոֆմիությունները ագմինիստացիայի կամ տնտեսավարի հետ»։ Յեվ ընկ. Ավիլովն այստեղից յեզրակացնում է, վոր բանվորները չեն մասնակցում այդ գործում, ուրեմն և բանվորների ու տնտեսավարների փոխհարաբերությունները սոցիալիստական չեն։

Յես ձեզ արդեն ասել եմ, թե ինչ մտքով սա պիտի հասկանալ։ Այժմ համեմատենք նրա ասածները։ Առաջ նա ասում էր. — «Դուք պետական կապիտալիզմի շրագացի վրա շուր եք ածում»։ Կոլլեկտիվ պայմանագրերը բանվորները պրոֆմիությունների միջոցով կնքում են տնտեսավարների և ագմինիստացիայի հետ։ Յեվ ընկ. Ավիլովի կարծիքով դրանց փոխհարաբերություններն այնպես են, վոր հենց դրանով ել «շուր է ածվում» պետական կապիտալիստական ֆաբրիկայի շրագացի վրա։ Իսկ ի՞նչ է դուրս գալիս այստեղից։ Այն, վոր տնտեսավարների և բանվորների փոխհարաբերությունները զուտ կապիտալիստական են։ Իսկ այստեղից ի՞նչ է ստացվում. այն, վոր մեր տնտեսավարները վոչ թե բանվոր դասակարգի ներկայացուցիչներն են, այլ վոր նրանք մի նոր շահագործող, կապիտալիստական դասակարգ են։ Յեվ դեռ ավելին։ Այստեղից դուրս է գալիս, վոր տնտեսավարները փաստորեն մեր ձեռնարկությունների տերն են, իսկ բանվորներին պաշտպանող որդանները միայն պրոֆմիություններն են. ուրիշ խոսքով մեզ մոտ բացարձակ կապիտալիստական կարգեր են։

Իսկ ի՞նչպես ենք մենք նայում այն փոխհարաբերությունների վրա, վոր կան տնտեսավարների ու պրոֆմիությունների և կամ կարմիր դիրեկտորների ու բանվորների մեջ։ Մենք ասում ենք, վոր բանվոր դասակարգը դեռ այնքան ուժեղ չունի, վոր բոլորը մասնակցեն կառավարելու մեջ։ Ո՞վ չգիտե, վոր բոլորն ել միատեսակ զարգացած չեն, վոր ամեն մի բանվոր չի կարող դիրեկտոր լինել. միթե կարող են գտնվել այնպիսի մարդիկ, վորոնք ասեին. — «Ընկերներ, յեկեք այդ բոլոր կարմիր դիրեկտորներին հեռացնենք և բոլոր տեխնիքական ու առևտրական հարցերը վճռենք ֆաբրիկայի բանվորների ընդհանուր ժողովների միջոցով»։ Միթե կարիք կա ապացուցելու, վոր այդ դեպքում մենք միանգամայն

կըսեցինք մեր արդյունաբերութիւնը: Դրա համար ել ասում ենք,—մենք ունենք ավելի առաջագիւտ ու փորձված բանփորներ, փորոնք ինտելիգենցիայի փորոշ խավերի, այսպէս կոչված սպէցներին հետ միասին կարող են կառավարել մեր արդյունաբերութիւնը: Մեր կուսակցութիւնն ել բանվոր դասակարգի անունից ասում է դրանց — ահա դուք պիտի տանք գործը: Մենք գիտենք նույնպէս, փոր այդ աշխատանք տանող ընկերները կանգնած են մեծ վտանգի առաջ, փորովհետեւ նրանք աշխատում են այնպիսի պայմաններում, փոր միշտ կարող են յենթարկվել ոտար ազդեցութիւններին: Դա մի վտանգ է, փորը մենք նախատեսում ենք և փորի դեմ բոլոր ուժերով պայքարում ենք: Դրա հետ միաժամանակ մենք ասում ել ենք, փոր մեր պրոֆմիութենական գործիչներն ել շնիկներին նման չպետք է անտեսավարներին առաջ հետևի վտանգի վրա կանգնեն ու հարցնեն՝ ինչ եք հրամայում, փոր անենք: Ընդհակառակը, պրոֆմիութենական կադմակերպութիւնը դերը կայանում է հենց նրա մեջ, փորսպէս լորտեսավարին կարգի հրավիրի և թույլ չտա, փոր նա ծայրահեղութիւններին հասնի: Ընդհանուր առմամբ դրանք միասին պրոլետարական որգանիզմի յերկու մասն են կազմում. յեթե ալ ձեռքը սխալ է գործում, ձախն իսկույն ուղղում է նրան: Ահա թե ինչպէս ենք մենք նայում խնդրին: Մեր դասակարգի մեջ աշխատանքի փորոշ բաժանումն կա: Այդ բաժանումից մի շարք վտանգներ են առաջ գալիս, փորոնց դեմ մենք միշտ պայքարում ենք: Բայց միաժամանակ չպետք է մոռանանք, փոր այդ բոլոր խմբակներն ել մեր դասակարգի անդամներն են, մեր ներկայացուցիչներն են, փոր կանգնած են մեր որգանների գլխին: Իսկ ինչպէս է այդ հարցին նայում ընկ. Գլեբով-Ավիլովը: Միթե նա խնդրին արպես է նայում. ի հարկե, չէ: Նա բանվորների և անտեսավարների մեջ յեղած փոխհարաբերութիւնները համարում է զուտ կապիտալիստական: Այդ տեսակետից յենկելով, պարզ է, փոր նա միանգամայն սխալ յեզրակացութիւններ պիտի անի: Այժմ մի ուրիշ հարց: Քանի փոր բանվոր դասակարգի մեջ կան ավելի հետամնաց խավեր և ավելի պակաս փորակյալ աշխատանք են տանում, պարզ է, փոր քիչ են ռոճիկ ստանում: Հենց այդ բանվորներն են, փորոնց մեծ մասը մանավանդ գյուղից գործարան գալով ու վատ ապրելով, սկսում է հայհոյել. — «Ի՞նչ է սա, համարյա թե նույնն է, ինչ փոր առաջ եր. հինգ հոգուց բաղկացած ընտանիք ունիմ, 30—40 ռուբլի ռոճիկ եմ ստանում և շան նման եմ ապրում»: Իսկ ի՞նչ ենք պատասխանում այդ բանվորին: Մենք նրան ասում ենք.

«Ամեն կերպ աշխատում ենք քո ռոճիկը բարձրացնել փորքան հնարավոր է, բայց շատ բարձրացնել չենք կարող, փորովհետեւ ներկա դրութիւնը մեզ թույլ չի տալիս այդ անելու: Հարկավոր է ամեն կերպ աշխատել, արդյունաբերութիւնը շուտ բարձրացնել, փորսպէս ռոճիկներն ել ավելի շուտ ավելացնենք: Մի քանի տարի առաջ մեր դրութիւնը շատ վատ եր, իսկ այժմ, համեմատաբար, բավականին լավացել է: Դու սխալվում ես, յեթե կարծում ես, թե քեզ առաջվա նման շահագործում են: Յեթե դու այդպէս ես մտածում, նշանակում է դու չես իմանում, թե ինչ է վատ ապրելը և ինչ է շահագործելը: Շահագործելը այն է, ինչ փոր արել են նախկին կապիտալիստները: Նրանք քո կաշին մաշկելով, քեֆեր են արել, իրենց համար նոր գործարաններ են կառուցել, մի խոսքով քեզինց վերցրածները անցել են քո թշնամի դասակարգի ձեռքը: Իսկ ներկայումս յեթե դու վատ ես ապրում, դա չի նշանակում, թե դու շահագործվում ես, այլ դրա պատճառը նա է, փոր մենք զեռ աղքատ ենք»:

Միշտ ել, յերբ փոր նման հարցեր են շոշափվում, յես հիշում եմ 1918 թիվը, յերբ յես այսպիսի մի որինակ եի բերում.—Ասենք թե մենք ունենք մի պարտիզանական խումբ, փորը կռվում է հակահեղափոխութիւնի դեմ. նա և՛ քաղցած է, և՛ մերկ է և՛ վտարուրիկ: Այդ խմբի հրամանատարը պարտիզաններին ուղարկում է կռվի, նրանք չնայած փոր ամբողջովին կորած են վոշիկների մեջ, սոված ու ծարավ են, այնուամենայնիվ գնում են կռվելու, նրանք յենթարկվում են իրենց հրամանատարին և չնայած իրենց դրութիւնը, այնուամենայնիվ շարունակում են կռվել: Հապա ի՞նչ եք կարծում, յեթե նրանցից մեկը կանգնել ու ասեր.—«Այս ի՞նչ բան է, հին բանակի մեջ մենք նույնպէս կռվում եինք և այժմ ել նույնն է. ել ի՞նչ տարբերութիւն կա հնի և նորի մեջ. դեռ այն ժամանակ մեր դրութիւնը ավելի լավ եր»: Ի՞նչ եք կարծում, սա ուղիղ կլիներ: Իսկ մենք գիտենք, փոր այն ժամանակ նման տրտունջներ լսվում եին, իսկ հակահեղափոխականները ամեն կերպ աշխատում եին ոգտագործել նման դժգոհութիւնները, բայց պետք է ասեմ, փոր նման դժգոհութիւններ լսվել են վոշ բոլորի, այլ առանձին անգիտակից պարտիզանների կողմից, փորոնք լավ չեին կարողանում հասկանալ, թե ինչ նպատակներ է ունեցել ցարական բանակը և ինչու համար են կռվում մեր պարտիզանական խմբերը:

Ներկայումս նույնը կարելի է ասել մեր արդունաբերութիւնի նկատմամբ: Ամեն մի բանվոր գիտե, փոր այժմ կատաղի կռիվ ենք մղում կապիտալիստական աշխարհի դեմ: Ինչ խոսք, փոր

այժմ չենք կարող այնպես անել, վոր բոլոր բանվորները լավ ապրեն, վոր նրանք բոլորը սովորեն դպրոցներում, համալսարաններում: Ներկայումս հնարավոր չէ այնպես անել, վոր բոլորը հավասար ուժիկ ստանան: Մենք կամաց-կամաց ենք մոտենում այդ բանին: մեր բոլոր աշխատանքները տարվում են այդ ուղղությամբ: Մի խումբ բանվորների ուղարկում ենք համալսարան սովորելու, մի ուրիշ խմբի արտադրական խորհրդակցությունների միջոցով դաստիարակելով, նրանցից այսպես կոչված առաջ քաշվածներ (վիզվիժենեց) ենք պատրաստում և այդ բոլորը անում աստիճանաբար: Յեւ վրէժ եք կործում: Ներկա պայմաններում մենք դրանից ավելի կարող ենք անել: Ի հարկե, չէ: Իսկ յեթե մենք քիչ ուժիկ ստացող ու իր կյանքի պայմաններից դժգոհ բանվորին, — վորն ասում ե, թե մեզ մոտ ամեն ինչ հնի նման ե — յեթե այսպես մտածող բանվորին ասենք թե, այո, մեզ մոտ ամեն ինչ հնի նման ե, մենք դրանով նրան սոցիալիստական դաստիարակություն տված և սոցիալիզմի գործին դրանով նպաստած կլինենք: Ի հարկե, չէ: Մի անգամ ընդմիջող պիտի իմանալ, վոր միայն դեպի սոցիալիզմ գնալով մենք կարող ենք բանվորների դրությունը բարելավել: Ուրիշ ճանապարհ չկա: Նման տրամադրությունները խրախուսելով միայն ֆիասովում ենք պրոլետարիատի դիկտատուրայի գործին: Ի հարկե, մենք գիտենք, վոր քաղցած մարդուն «չէ», ասելը դժվար ե և ավելի ճիշտ ե ասել «այո»: Բայց միթե հեշտ բաներն ե միայն հարկավոր բացատրել: Յերբեմն պարտավոր ենք և շատ դժվար բաներն ել բացատրել: Ի հարկ ե, դա շատ դժվար ե անել, բայց և այնպես պիտի անել: Շահագործման հարցը անմիջապես կապված ե պետական կապիտալիզմի հարցի հետ, վորը ներկայումս չափազանց շատ ե հետաքրքրում բանվորներին: Ամբողջ դժբախտությունը նրա մեջ ե, վոր սոցիալիստներն չդաստիարակված բանվորին առաջին իսկ հայացքից թվում ե, թե քանի վոր ինքը վատ ե ապրում, ուրեմն և շահագործվում ե: Բայց չե՞ վոր դա այդպես չէ. և մեր պարտականությունն ե բացատրել նման հետաքննաց բանվորին, թե նա շահագործվում ե միայն այն ժամանակ, յերբ հավելյալ արժեքը մտնում ե իրեն թշնամի դասակարգի դրպանը: Իսկ քանի վոր այդ հավելյալ արժեքը մտնում ե պրոլետարական պետության գանձարանը, նշանակում ե, բանվորը մեզ մոտ չի շահագործվում: Ինչի՞ համար ե գործադրվում մեզ մոտ այդ հավելյալ արժեքը: Նրա ոգնությունը բաց ենք անում դպրոցներ, հիվանդանոցներ, կերակրում ենք Կարմիր Բանակին, չքավոր գյուղացիներին վարկ (կրեդիտ) ենք տալիս, վո-

րոնք իրենց հերթին քիչ չեն նպաստում մեր պետական արդյունաբերությունը բարձրացնելու գործին: Այժմ յես հարցնում եմ — ել ո՞ւր ե այստեղ շահագործումը: Ամբողջ ցավը նրանումն ե և այդ բանից ոգտվում են շատ դեմագոգներ, վոր մենք շատ անգամ վախենում ենք ճշմարտությունը ասելուց և կարծում ենք, թե բանվորը մեզ կասի. — «Ել ի՞նչ սոցիալիզմ ե սա, յերբ Ամերիկայում բանվորը ստանում ե ավելի շատ, քան մեզ մոտ»: Շատերը վախենում են բանվորներին ուղղակի ասել, վոր մեզ մոտ սոցիալիզմը դեռ շատ աղքատ ե: Իսկ դրանից չպիտի վախենալ և պետք ե պարզ ասել: Ո՞վ չգիտե, վոր մեր պետական ապարատը տասն անգամ ավելի վատ ե աշխատում, քան բուրժուականը: Բայց միթե դա կնշանակի, թե մեր դիրքերը պիտի հանձնենք բուրժուազիային կամ թե չե նրան անվանենք կապիտալիստական: Վո՞չ յերբեք: Մենք գիտենք, վոր մեր արդյունաբերությունը ավելի աղքատ ե, քան կապիտալիստականը: Սակայն և այնպես նա սոցիալիստական ե և առանց կատաղի կռվի յերբեք մեր արդյունաբերությունը չենք հանձնի թշնամուն: Բոլորը գիտեն, վոր մեր բռնած ճանապարհը գնում ե դեպի սոցիալիզմ, ուրեմն և ավելի հարուստ կյանքի: Կապիտալիզմը յուր վերջին որերն ե ապրում և նույնիսկ քաղթառել ե, իսկ մեզ մոտ սոցիալիզմը նոր ե ծնվել և կամաց-կամաց աճում ե: Կմեծանա մեր մանուկը և ուժեղ բուռնացանք: Ներ ցույց կտա: Ահա թե ինչպես պիտի բացատրենք մեր դրությունը հետաքննաց բանվորներին: Իսկ յեթե նրան այսպես չբացատրենք, նշանակում ե վոր մենք նրան վո՞չ միայն չենք դաստիարակում, այլ և կործանում ենք նրա հավատը՝ սոցիալիզմը կառուցելու հնարավորության նկատմամբ: Այն ժամանակ բանվորն այլևս չի հավատում Խորհրդային իշխանությունը, նա սկսում ե մտածել, վոր մեր արդյունաբերությունը սոցիալիստական չէ, մեր հարաբերությունները կապիտալիստական են:

Ել ո՞ւր են մեր հույսերը: Այդպես, Ի հարկ ե, չի կարելի:

Ահա թե ինչպես ե դրվում և հասկացվում պետական արդյունաբերության հարցը:

VII ԱՄԲՈՂՋ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՊԱՅԲԱՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ի հարկե, այս բոլորից չի հետևում, վոր մեր ամբողջ տնտեսությունը սոցիալիստական ե: Յես արդեն ասացի, վոր ոպպոզիցիայի կողմնակիցները հաճախ մեզ մեղադրելուց ասում են, վոր իբր թե մեր կարծիքով ուր նայում ես, ամեն տեղ սոցիալիզմ ե:

Դա, ի հարկե, սխալ եւ Վոչ վոք այդպիսի հիմարութիւնն չի ասի։ Ուրիշ եւ մեր պետական արդյունաբերութիւնը եւ այլ եւ մեր ամբողջ տնտեսութիւնը։ Յետեւ վերցնենք մեր ամբողջ պետական արդյունաբերութիւնը, մասնավոր ձեռնարկները եւ գյուղացիական տնտեսութիւնը ածենք մի ամանի մեջ, այն ժամանակ ել ինչ կստացվի եւ ինչպէս կարելի կլինի անվանել այդ։ Ընկ. Կրուպսկայի կարծիքով այդ բոլորը պիտի անվանել կապիտալիզմ, վորի սանձը մեր ձեռքին եւ նա ասում ե—ՆեՊ-ը կապիտալիզմ ե, իսկ քանի վոր Ռուսաստանը ՆեՊ-յան ե, իսկ ՆեՊ-ն ել կապիտալիզմ ե, ուրեմն Ռուսաստանն ել կապիտալիստական ե եւ մեր կարգերն ել ամբողջապէս կապիտալիստական են։ Մենք, ի հարկե, այս բանի հետ ել համաձայն չենք։ Մեր կարծիքով միանգամայն սխալ ե ասել, թե մեր ամբողջ տնտեսութիւնը կապիտալիստական ե, թեկուզ նրա սանձն ել մեր ձեռքում լինի։ Մեր տնտեսութիւնը անցողական շրջանի մի տնտեսութիւն ե, վոր բաղկացած ե զանազան մասերից։ Լենինը հինգ տեսակի ե բաժանել մեր տնտեսութիւնը.— նախապետական-տոհմային տնտեսութիւն, մանր-բուրժուական, մասնավոր-կապիտալիստական, պետական-կապիտալիստական ե սոցիալիստական։ Տնտեսութեան այդ տեսակների մեջ յեղած փոխհարաբերութիւնները այլ կերպ են յեղել 1920—21 թվին ե ուրիշ այժմ։ Առաջ մեր սոցիալիստական արդյունաբերութիւնը մեր ընդհանուր տնտեսութեան մեջ ամենաչնչին տեղն ե զբաղել։ Նա վոչ միայն այն ժամանակ մեր տնտեսութեան գլուխ չի յեղել կանգնած, այլ ընդհակառակը, քայքայված գլուղը ել ավելի ե քայքայել մեր արդյունաբերութիւնը։ Ո՞վ չի հիշում այն ժամանակվա մեր գրութիւնը։ Արդյունաբերութեան հիմնական կապիտալը արդեն կերել եինք, բանվորները ֆաբրիկաներից տանում եին այն ամենը, ինչ վոր կարելի եր, իսկ հետո նույնիսկ նրանք ստիպված յեղան ծախելու այն, ինչ վոր իրենց տանը կա, վորպէսզի կարողանան միայն մի մեշոկ կարտոֆել կամ մի կտոր հաց գնելու։ Այս բանը շատ լավ հիշում ենք։ Տնտեսութեան այդ հինգ տեսակների մեջ յեղած փոխհարաբերութիւնները այնպէս եին, վոր մեր արդյունաբերութիւնը որեցոր քայքայվում, կորցնում եր յուր դիրքերը իրար յետեից, զեպի յետ եր գնում ե համարյա թե չնչին չափի եր հասել։ Մեր սոցիալիստական տնտեսութիւնն այն ժամանակ իսկապէս վոր ընդհանուր տնտեսութեան մեջ մի աննշան տեղ եր բռնում ե իրենից մի տնտեսական մեծութիւն չեր ներկայացնում։ Յեղած հին պաշարները ուտում ե պաշտպանում եինք մեր

գոյութիւնը։ Իսկ այժմ ինչ փոխհարաբերութիւն կա մեր տնտեսութեան այդ հինգ տեսակների մեջ։ Իմ կարծիքով միանգամայն այլ փոխհարաբերութիւններ ե յես համոզված եմ, վոր բոլորդ ել համաձայն կլինեք ինձ հետ։ Արդյունաբերութեան քայքայման շրջանը միանգամայն անցած պետք ե համարել. այժմ նա կամաց-կամաց, բայց համառ կերպով առաջ ե գնում։ Ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան մեջ նա արդեն զեկավարող ուժ ե դառել։ Տնտեսութեան այդ հինգ տեսակների փոխհարաբերութիւնները միանգամայն փոխվել են։ Մեր արդյունաբերութեան տեսակարար կշիռը բավական աճել ե։ Գոսպլանի թվերը այստեղ յես չեմ ուզում բերել, վորովհետեւ դուք բոլորդ ծանոթ եք նրա հետ։ Յեւ վերջապէս ամեն մի բանվոր արդեն զգում ե, թե ինչպէս ե աճում մեր արդյունաբերութիւնը։ Այժմ մեր տնտեսութեան մեջ յերկու տեսակներ են գլխավոր տեղը բռնում — սոցիալիստական-պետական արդյունաբերութիւնը ե մանր-բուրժուական գյուղացիական տնտեսութիւնը։ Այժմ մի քանի խոսք առաջին հերթին ապրանքային տնտեսութեան մասին։ Յես ձեր ուշադրութիւնը ուզում եմ գրավել այս խնդրի վրա նրա համար, վորովհետեւ վոմանք շատ անգամ այն, ինչ սոցիալիստական չե, համարում են կապիտալիստական։ Որինակի համար, գյուղացիական տնտեսութիւնը ընդհանուր առմամբ համարում են կապիտալիստական։ Բայց իսկապէս դա այդպէս չե։ Բոլոր մարքսիստները — Մարքսը, Ենգելսը ե Լենինը միշտ սպարեբել են իրարից յերկու տեսակի ապրանքային տնտեսութիւնները։ Կա մի տեսակի ապրանքային տնտեսութիւն, վորը միայն առևտուր ե անում, բայց չի շահագործում վարձու աշխատանքը։ Բայց կա նաեւ կապիտալիստական ապրանքային տնտեսութիւն, վորը վոչ միայն առևտուր ե անում, այլեւ վարձու աշխատանքն ե շահագործում։ Այժմ յետեւ խոսելու լինենք դասակարգների մասին, կարող ենք ասել, վոր հասարակ ապրանքային տնտեսութեամբ պարապում ե մանր-բուրժուական, իսկ կապիտալիստական տնտեսութեամբ զբաղվում ե բուրժուական, վորպէս կապիտալիզմի հիմնական դասակարգ*)։ Սրանք միանգամայն տարբեր բաներ են ե հարկավոր ե վերջիվերջո յուրացնել այս տարրական ճշմարտութիւնը։ Ի հարկե, մի բոլոր անգամ չպիտի մոռանալ, վոր ազատ առևտրի ե ապրանքային տնտեսութեան ժամանակ միշտ կա-

*) Այդ բանը չի հասկանում ընկ. Կամենսկը, վորովհետեւ համագումարում արտասանած յուր ճառում մեղադրում ե «Պրավդա»-ին, թե իբր նա գյուղացիական տնտեսութիւնը մանր բուրժուական չի համարում։ «Մանր» խոսքը ընկ. Կամենսկը ինքն իրենից ե ավելացրել։

պիտալիստական փոխհարաբերութիւններ ծնվելու համար պարարտ հող եւ ստեղծվում: Չպետք է նաեւ մոռանալ, վոր ամեն մի ապրանքային տնտեսութիւն, յերբ սկսում եւ աճել, նոր գործիքներ ու նյութեր ձեռք բերել եւ նույնիսկ բանվորներ վարձել՝ արդեն դառնում եւ կապիտալիստական: Ուրեմն, այստեղից պարզ եւ, վոր ազատ առևտրի միջոցով գյուղացիական հասարակ ապրանքային տնտեսութիւնն ել եւ առաջին հերթին միջակ գյուղացու տնտեսութիւնը ձգտումներ են ցույց տալիս կապիտալիստական տնտեսութիւն, կամ ուրիշ խոսքով՝ մանր-կապիտալիստական կուլակներ դառնալու: Սակայն այստեղ մի հարց պետք եւ պարզել, վորը կանգնած եւ մեր առաջ եւ վորը լուծելուց միայն կարող ենք վորոշել մեր քաղաքականութիւնը գյուղացիութեան նկատմամբ: Ինչ եք կարծում, պրոլետարական դիկտատուրայի պայմաններում հասարակ ապրանքային տնտեսութիւնը զարգանալուց անպայման կապիտալիստական կդառնա, թե չեւ: Իմ կարծիքով ահա այսպես պիտի դնել հարցը: Անպայման բոլոր հասարակ ապրանքային տնտեսութեամբ զբաղվողները եւ առաջին հերթին միջակ գյուղացիութեան մասսաները, վորոնք առևտուր են անում՝ բայց չեն շահագործում—մեր պայմաններում կամ բանվորներ են դառնալու կամ կուլակներ: Միթե՞ մեր պայմաններում—պրոլետարիատի դիկտատուրայի ժամանակ այլ կերպ լինել չի կարող: Ահա իմ կարծիքով ներկայումս հարցը այսպես պիտի դնել, վորպես զի հնարավոր լինի ուղիղ պատասխան տալ: Այն ընկերները, վորոնք ծուլանում են մի քիչ հետ նայել ու տեսնել թե մեզ մոտ վերջին տարիներում ինչ փոփոխութիւններ են կատարվել՝ չեն հավատում, վոր կարող եւ զարգացման մի այլ ուղի ել լինել, դա կապիտալիստական եւ: Նրանք ուղղակի ասում են.—«քանի վոր ազատ առևտուր կա, ուրեմն կապիտալիզմ եւ, ուրիշ վոչինչ»: Քանիցս ընկ. Զինովյեվը եւ ուրիշները ասել են, թե ազատ առևտուրը կապիտալիզմ եւ: Մինչդեռ դա այնքան ել ճիշտ չեւ: Միանգամայն ճիշտ եւ, վոր ազատ առևտրի ժամանակ կապիտալիզմը շարունակ աճում եւ: Բայց սխալ եւ ասել, թե ազատ առևտուրը հենց ինքը կապիտալիզմ եւ: Համագումարում յես մի քանի որդեակներ եմ բերել, այժմ ել կցանկանայի կրկնել: Յերբ վոր մեր «հետեղական-սոցիալիստական» հիմնարկութիւններից մեկը մյուսից մեքենաներ եւ գնում, ուրիշ խոսքով առևտուր եւ անում, միթե դա կապիտալիզմ եւ: Իմ կարծիքով դա կապիտալիզմ չեւ: Դա ապրանքային հարաբերութիւնների մի յուրահատուկ, առանձին ձև եւ, վոր կա մեր սոցիալիստական հիմնարկութիւնների մեջ: Ճիշտ եւ, այդ մասին վոչ մի գրքում գրված չեւ, բայց եւ

այնպես դա այդպես եւ: Յեթե ուրիշի աշխատանքը չշահագործող գյուղացին մեր պետական արդյունաբերութիւնից—ազատ առևտրի հիման վրա—վորեւ բան եւ գնում՝ միթե դա կապիտալիզմ եւ: Միթե դա կապիտալիզմ եւ հենց նրա համար, վոր ապրանքային հարաբերութիւնները ազատ առևտրի միջոցով են կատարվում: Ի հարկեւ, դա դեռ եւ կապիտալիզմ չեւ: Իսկ յեթե շնորհիվ այդ իսկ ազատ առևտրի մեկը սկսում եւ հարստանալ, իսկ մյուսը քայքայվել եւ յեթե այդ հարստացողը արդեն սկսում եւ ոգտվել վարձու աշխատանքից՝ ուրեմն եւ շահագործել—դա արդեն կապիտալիզմ եւ: Ուրեմն, ինչպես տեսնում եք, հարցը ավելի բարդ ու դժվարին եւ, քան շատերին թվում եւ:

Ինչ թվում եւ, թե մեր տնտեսական քաղաքականութեան հիմնական խնդիրը այժմ այսպես եւ դրված մեր առաջ. մենք ասում ենք, վոր պայքարում ենք գյուղացիութիւնը մեր կողմը գրավելու համար: Իսկ ինչ եւ նշանակում դա մեր տնտեսական քաղաքականութեան տեսակետից: Դա նշանակում եւ, վոր պետական արդյունաբերութեան միջոցով ամեն կերպ պիտի աշխատենք հասարակ ապրանք արտադրողներին հիմնական մասսաները վոչ թե կապիտալիստական, այլ սոցիալիստական ուղիով տանել: Դա նշանակում եւ, վոր պետական արդյունաբերութեան ոգնութեամբ պիտի աշխատենք այնպես անել, վոր դրանց զարգացումը կապիտալիստական ուղիով չգնա: Կուլակը ամեն կերպ աշխատում եւ միջակ գյուղացուն յուր ազդեցութեան տակ գցել, վորպես զի նրա տնտեսութեան զարգացումը մտնի կապիտալիստական հունի մեջ: Մենք ել աշխատում ենք այժմ անել, վոր նույն այդ միջակ գյուղացուն խլենք կուլակի ձեռքից եւ հնարավորութիւն ամենքս նրան խուսափելու զարգացման կապիտալիստական ճանապարհից: Ահա թե ինչպես եւ դրված հարցը ներկայումս: Ի հարկեւ, կապիտալիզմի, բուրժուազիայի դիկտատուրայի ժամանակ դա միանգամայն անհնար կլիներ անել, վորովհետեւ բուրժուական հարաբերութիւնների ամբողջ սիստեման միանգամայն այլ եւ: Որենքները, գլխավոր տնտեսական հրամանատարական դիրքերը բոլորը գտնվել են բուրժուազիայի ձեռքում, վորն ինքնըստինքյան շահագրգռված եւ յեղել, վորպես զի կապիտալիստական փոխհարաբերութիւնները զարգանան: Իսկ այժմ: Այժմ մեր արդյունաբերութիւնը, տնտեսական պետական որգանները, որենքները եւ այլն աշխատում են այնպես անել, վոր միջակ գյուղացուն խլեն կուլակի ձեռքից եւ տանեն նրան զարգացման սոցիալիստական ուղիով:

Ավելորդ չէր լինի հիշել այն մասին, թե ինչ է ասել Լենինը այս հարցի առթիվ: Նա գաղութային յերկրների մասին ասել է, թե բանվոր դասակարգի հաղթանակից հետո դրանք ոգնություն ստանալով հենց բանվոր դասակարգից կարող են խուսափել զարգացման կապիտալիստական ուղուց և մտնել սոցիալիստական զարգացման հունը: Լենինը այս ասել է, թե չէ: Ասել է: Նույն իսկ թեզիսների մեջ ել է գրել ու ձեվակերպել: Այժմ յեթե վերցնելու լինենք մեր գյուղացիությունը, կտեսնենք, վոր նա ել մեր պետական արդյունաբերության նկատմամբ հանդիսանում է վորպես մի այդպիսի «յերկիր»: Մեր ամբողջ ջանքը, միջոցները, մեր կամքըն ու յեռանդը պետք է տանենք այն ուղղությամբ, քաղաքականությունը այնպես պիտի վարենք, վոր պետական արդյունաբերության միջոցով ու կոոպերացիայի ոգնությամբ միջակ գյուղացուն խլենք կուլակի ձեռքից ու տանենք նրան սոցիալիստական ուղիով: Դրա համար մի շարք միջոցներ կան—կոոպերացիան, մեքենաների ընկերություն կազմակերպելը, ելեքտրոֆիկացիան և այլն: Ահա վորոնք են մեր անելիքները: Ահա թե ինչ է նշանակում պայքար մղել միջակ գյուղացուն մեր կողմը գրավելու համար: Այս ուղղությամբ ամենախիստ դասակարգային կռիվ պիտի մղենք կուլակի դեմ, վորպես զի կարողանանք մանր, հասարակ ապրանք արդյունաբերողներին զարգացման սոցիալիստական ուղիով տանելու: Ահա թե ինչպիսի փոխհարաբերություններ կան մեզ մոտ դասակարգերի մեջ: Մեզ մոտ պրոլետարիատը մի այնպիսի դասակարգ է, վորը տնտեսության հատուկ ձև է ստեղծում, ձեռնարկությունների սոցիալիստական տեսակն է վարում. այստեղ խոսքը վերաբերում է մեր պետական արդյունաբերությանը և բոլոր հրամանատարական գիրքերին: Մեր ամենագլխավոր աշխատակիցը գյուղացիությունն է—միջակ գյուղացիությունը վորպես դաշնակից, իսկ չքավոր գյուղացիությունը վորպես մեր հենարանը: Մեր ամենագլխավոր թշնամին քաղաքում մասնավոր կապիտալիստըն է, վորը կապ ունի գյուղի կուլակի հետ: Մենք հիմնվելով չքավոր գյուղացիության վրա կռվում ենք կուլակի և բուրժուայի դեմ՝ գյուղացիության հիմնական մասսաները—միջակ գյուղացիությունը մեր կողմը գրավելու համար: Այդ կռիվը մղում ենք մեր պետական արդյունաբերության միջոցով և կոոպերացիայի ոգնությամբ: Բուրժուան ել պայքարում է մեր դեմ յուր մասնավոր հիմնարկությունների միջոցով և աշխատում է հաղթել յուր եօան ապրանքներով, ավելի եօան վարձով և այլն: Մենք ել ի հարկե ունենալով մեր ձեռքում հիշած բոլոր տնտեսական գլխավոր գիր-

քերը՝ արշավում ենք նրա դեմ: Ահա դասակարգերի այն փոխհարաբերությունները և դասակարգային կռիվ այն հիմնական ձևերը, վոր գոյություն ունեն ներկայումս մեզ մոտ:

Մի բոլոր անգամ չպիտի մոռանալ, վոր միջակ գյուղացուն մեր կողմը գրավելու համար տարվող պայքարի իմաստը կայանում է հետեվյալում. այնպես պիտի անել, վոր հենց ազատ առևտրի միջոցով ու նրա ոգնությամբ միջակ գյուղացու տնտեսությունը զարգանա վոչ թե կապիտալիստական, այլ սոցիալիստական ուղիով: Ահա այդ բարդ ու գեղարին խնդիրը լավ պիտի պարզենք մեզ համար: Սա մեք քաղաքականության ամբողջ հիմքն է կազմում:

VIII ՄԵՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այժմ յես գյուղացիական հարցի մասին կխոսեմ ավելի մանրամասն, դրա համար ել թերևս ստիպված լինեմ կրկնելու այն, ինչ վոր ասել են ուրիշները իրենց ճառերում:

Մենք միշտ կարող ենք յերկու տեսակի սխալ անել, կամ կարող ենք չտեսնել, թե ինչպես կուլակը ուժեղանում է, կամ թե կարող ենք մոռանալ միջակ գյուղացուն ու չգնահատել նրա դերը: Այս յերկուսն ել սխալ կլինի և դրանցից պիտի հեռու մնալ:

Ոպպոզիցիան մեզ մեղադրում է նրանում, վոր մենք իբր թե կուլակային վտանգը չենք տեսնում. իսկ մենք, ընդհակառակը, մեղադրում ենք ոպպոզիցիային նրանում, վոր նա միջակ գյուղացուն մոռանում է: Միաժամանակ մենք բոլորս խոստովանում ենք, վոր դեպքեր են յեղել, յերբ իսկապես կուլակային վտանգին քիչ ենք ուշադրություն դարձրել: Սակայն յերբ քննության ենք առնում մեր քաղաքականության գլխավոր հարցերը, ամենից առաջ մեր ուշադրությունը պիտի դարձնենք ամենագլխավոր, հիմնական կամ վճռական նշանակություն ունեցող կողմերի վրա: Յեթե սխալվելու լինենք յերկրորդական հարցում, դա այնքան ել վտանգավոր չէ: Իսկ յեթե սխալվում ենք գլխավորի մեջ, այն ժամանակ, իսկապես, վտանգավոր կլինի, վորովհետև այդ դեպքում այնպիսի մի սխալ գործած կլինենք, վորի ուղղելը անկարելի կլինի: Դրա համար ել գյուղացիական քաղաքականության հարցում յեթե աշխատելու լինենք վորոշելու, թե վորն է այդ ամենագլխավոր կողմը, պարզ է, վոր պիտի ասենք—միջակ գյուղացին է: Չէ վոր Լենինը քանիցս ասել է, վոր մեր ամբողջ

եկոնոմիկան պիտի հարմարեցնել միջակ գյուղացու տնտեսութեանը: Ինչո՞ւ անպայման միջակ գյուղացին ե կանգնում մեր առաջ և ինչո՞ւ հենց միայն նա: Վորովհետեւ գյուղացիական քաղաքականութեան հարցում գլխավոր տեղը նա ե բռնում: Մի քանի ընկերներ հին գրքերի մեջ ինչ վոր վորոնումներ են կատարում, ինչ վոր թվեր են գտնում և դուրս գալիս ասում, վոր մեր գյուղում այսքան բաժնակ կա, այսքան չքավոր գյուղացի, այսքան կուլակ, և այլն և այլն: Սակայն նրանք մոռանում են ամենագլխավոր հանգամանքը—այն, վոր այդ հին թվերը ներկայումս մեզ համար անպետք ու անարժեք են:

Յեթե ասում ենք, վոր ներկայումս գյուղում միջակ գյուղացին ե ամենամեծ դեր կատարողը, այդ նրա համար ե, վոր մեզ մոտ հողային (ագրարային) մեծ հեղափոխություն ե յեղել: Միջակ գյուղացին յերկնքից չի իջել, այլ հետևանքն ե այն մեծ հեղափոխության, վոր կատարվել ե սրանից ութ տարի առաջ: Միթե կարելի ե մոռանալ, վոր կալվածատերերի ամբողջ հողը (բոլոր հողերի 82 տոկոսը) փաստորեն բաժանվել ե բոլոր գյուղացիների մեջ: Ճիշտ ե այդ, թե չե: Ի հարկե, ճիշտ ե: Բացի դրանից, մենք քիչ չենք հույս տվել նաև կուլակներին—խել ենք նրանք ինվենտարը, անասունները, հողը: Է՞ք վոր այդ բանը յեղել ե. բոլորն այդ գիտեն: Կալվածատերերի և կուլակների հետ այսպես վարվելը, անշուշտ, փոխել ե մեր գյուղի պատկերը և ավելացրել միջակ գյուղացիների թիվը: Ահա թե ինչու ենք ասում, թե միջակ գյուղացին մեր գյուղի հիմնական մասսան ե կազմում: Իսկ այժմ. վրամանք կարող են ասել, թե այդ միջակ գյուղացիներից շատերը դառնում են կուլակներ, իսկ շատերն ել չքավորներ, կամ ուրիշ խոսքով՝ գյուղում նորից շերտավորում ե կատարվում: Այդ շերտավորումը այժմ կարող ե արագ կերպով կատարվել և արդյոք մենք արգելքներ չենք ստեղծում դրա համար: Այս հարցին պետք ե պատասխանել—այո: Ինչո՞ւ ենք մենք խանգարում այդ բանին: Այստեղ յերկու գլխավոր հանգամանք կա: Առաջինը—այդ շերտավորմանը խանգարում ենք նրանով, վոր հող ունեն ռ ծախելը արգելել ենք: Յեթե այդպես չլիներ, այն դեպքում առնելու և ծախելու շնորհիվ հողն իսկույն կընկներ հարուստ գյուղացիների ձեռքը: Բայց հենց հարցն ել նրանումն ե, վոր թույլ չենք տալիս հողը վոչ ծախել և վոչ ել առնել: Ահա այն գլխավոր հանգամանքներից առաջինը, վոր խանգարում ե կուլակի ուժեղանալուն, միջակ գյուղացու կուլակ կամ չքավոր դառնալուն, կամ ուրիշ խոսքով՝ գյուղում շերտավորում առաջանալուն:

Մեր որենքները պաշտպանում են հենց չքավոր ու միջակ գյուղացիներին և դեմ են գյուղի ունեւորներին: Այս հանգամանքը պակաս կարեւոր դեր չի խաղում: Հենց մեր այս քաղաքականութեան շնորհիվ ե, վոր գյուղի հիմնական մասսաները կազմում են միջակ գյուղացիները: Գյուղի ազգաբնակչության ամենամեծ մասը միջակ գյուղացիներն են: մեր գյուղատնտեսութեան մեջ միջակ գյուղացու տնտեսութեանը ամենագլխավոր մասն ե կազմում: Ահա թե ինչու յերբ գյուղի հարցը դնում ենք մեր առաջ և ցանկանում գտնել, թե վորն ե ամենագլխավորը, այդ դեպքում, պարզ ե, վոր միջակ գյուղացու հետ կապը ամրացնելը ամենահիմնականն ե դառնում: Այս բոլորից հետո, յերբ ոպպոզիցիայի շարքերում գտնվում են Վարդինի նման ճղրտացող ընկերներ, վորոնք խոսում են «սերեզնյացիկ բոլշևիզմի» մասին, և հիշում Մարիա Սպիրիդոնովան, և այլն և այլն, դա արդեն նշանակում ե, վոր մարդիկ վոչինչ չեն հասկանում մեր քաղաքականութեանից:

Շատ անգամ հիշեցնում են, թե մեզ մոտ ինչ ե յեղել առաջ —մարտական կոմունիզմի ժամանակ: Ով չգիտե, վոր այն ժամանակ մենք միանգամայն արգելել եինք ազատ առևտուրը և ուժեղ կռիվ եինք մղում այն բոլորի դեմ, ովքեր խանգարում եին: Կոմունիզմն եինք թե սպեկուլյանտի և թե առհասարակ ամեն մեկի դեմ, վորք առևտրով եր զբաղվում: Այսպես եինք անում, վորովհետեւ դա այն ժամանակ անհրաժեշտ եր: Քաղաքացիական կռիվ շահերը այդ եին պահանջում: Բայց դուք հիշո՞ւմ եք, թե ինչ ե ասել Լենինը, յերբ մենք անցանք նոր տնտեսական քաղաքականութեանը: Ահա թե ինչ ե ասել նա. «Այժմ արդեն ամեն տեսակի առևտուր սպեկուլյացիա չի կարելի համարել, վորովհետեւ մենք ենք թույլ տվել այդ առևտուրը և հենց ինքներս ել առևտուր ենք անում»: Դրա համար ել այն ընկերները, վորոնք ասում են, թե միջակ գյուղացին սպեկուլյանտ ե, վորովհետեւ հաց ե ծախում, նշանակում ե մեք քաղաքականութեանից վոչինչ չեն հասկանում: Զե՞ք վոր ինքներս ենք խրախուսում այդ առևտուրը: Մենք չպետք ե հայհոյենք միջակ գյուղացուն, վոր նա հացը ծախում ե, այլ ի նկատի ունենալով նրա առևտրական գործողութեաններն ու շահերը, զբաղենք նրան կոոպերացիայի մեջ: Կոոպերացիայի միջոցով նրան ավելի լավ կարող ենք կապել մեր պետական արդյունաբերութեան հետ և այսպիսով կամաց-կամաց զբաղել նրան մեր սոցիալիստական շինարարութեան մեջ: Այդ բոլորն այնպես ե կատարվելու, վոր միջակ գյուղացին ինքն ել չի նկատելու: Ի հարկ ե, դա ավելի դժվար ե անել, քան սպեկուլյացիայի մասին հարայ-հրոց բարձրացնել: Բայց և

այնպէս դա պիտի անենք, վորովհետեւ առանց դրան վոչինչ չի լինի։
Կապիտալիզմի ժամանակ միջակ գյուղացիները շարունակ կամ հարստանալով կուլակներ են դառել և կամ ել քայքայվելով բաւարակներ դառել։ Մեզ մոտ այժմ այդ բանը կատարվում է, թե չե. այո, կատարվում է։ Բայց արդե՞ր, այնպէս ուժեղ, ինչպէս կապիտալիզմի ժամանակ։ Վոչ։ Կապիտալիզմի ժամանակ ել հենց միջակ գյուղացին վորոշ կայունութիւն է ունեցել, իսկ այժմ, խորհրդային իշխանութեան ժամանակ նա ավելի քան ամրապնդվել է։ Ի՞նչն է դրա պատճառը։ Այն, վոր մենք պայքարում ենք կուլակի դեմ, պաշտպանում չքավոր գյուղացուն և ամրապնդում մեր կապը միջակ գյուղացու հետ։ Յեւ մանավանդ թույլ չենք տալիս, վոր հողի առևտուր լինի։ Այդ բոլորը նպաստում են միջակ գյուղացու ամրապնդելուն։ Ահա թե ինչու ենք ասում, թե միջակ գյուղացու հարցը դեռ յերկար ժամանակ մեր առջ կանգնելու է, վորպէս հիմնական խնդիր։

Այստեղ յես հետևյալը կասի։ Շատ ընկերների կարծիքով լերը ավելի շատ ենք խոսում միջակ գյուղացու մասին և իբր թե ավելի քիչ՝ կուլակային վտանգի մասին, դա նշանակում է, վոր մեր ուշադրութիւնը չենք դարձնում այն կողմը, ուր հարկավոր է։ Ուրիշ խոսքով ամբողջ քաղաքականութիւնը սխալ ենք տանում։ Իսկ դրան պատասխանում ենք.—մենք չենք ասում թե կուլակային վտանգ չկա։ Բայց յերբ դուք հարկավոր ուշադրութիւն չեք դարձնում միջակ գյուղացուն, հենց դրանով ել ավելի եք ոգնում կուլակի ուժեղանալուն։ Կուլակի ուժեղանալուն ամենաշատը նպաստում է այն, վոր միջակ գյուղացուն մեր ազդեցութեան տակ չենք գցում։ Յես այս բանը չափազանց կարևոր եմ համարում և իմ կարծիքով կուլակի, միջակ և չքավոր գյուղացու մասին յեղած այս դիսկուսիայում ամենագլխավոր հարցը հենց սա է։ Զպետք է մոռանալ, վոր ամեն «աստված-աստված» կանչող չի մտնում արքայութիւն։ Բավական չե միայն բղավել կուլակային վտանգի մասին, այլ և պետք է չմոռանալ միջակ գյուղացուն։ Դու կարող ես կուլակի դեմ կռվել միայն այն ժամանակ, յերբ չես մոռանում միջակ գյուղացուն։ Ահա թե ինչպէս պետք է հարցին մոտենալ։

Ինչո՞վ է ուժեղ կուլակը։ Կուլակը ուժեղ է վոչ միայն նրանով, վոր շահագործում է չքավոր գյուղացուն, այլ և նրանով, վոր միջակին իրենից կախման մեջ է պահում թե տնտեսապէս և թե քաղաքականապէս։ Յեթե մեզ հաջողվի կուլակին չեզոքացնել, միթե այն ժամանակ նա մեզ համար վտանգավոր կլինի։ Ի հարկ է,

չե։ Այն ժամանակ նա վոչ մի մեծ վտանգ չի ներկայացնի մեզ համար։ Վտանգ կլինի այն ժամանակ, յերբ կուլակը կարողանա հաղար ու մի միջոցներով միջակ գյուղացուն գցել յուր ցանցը, տնտեսապէս յենթարկել իրեն և դրա հետ միասին յուր քաղաքական ազդեցութեանը յենթարկել։

Մենք գիտենք, վոր կուլակների թիվը քիչ է. բայց չնայած դրան, նրանք վորոշ տեղերում ընտրվել են խորհուրդների մեջ։ Ի՞նչն է դրա պատճառը։ Ո՞վ է նրանց ընտրում խորհրդի մեջ։ Ի հարկէ, միջակ գյուղացիները։ Իսկ ինչո՞ւ են միջակ գյուղացիները նրանց ընտրում։ Վորովհետեւ շատ անգամ կուլակի և միջակի մեջ տնտեսական կապը ավելի լավ է լինում. կուլակը ավելի լավ է առևտուր անում, քան մեր կոոպերացիան։ Այն ընկերները, վորոնք ասում են, թե շատ ենք խոսում կուլակային վտանգի մասին, նշանակում է այդ հարցում վոչինչ չեն հասկանում։ Յեւ իսկապէս, չե՞ վոր կուլակի դեմ պիտի կռվենք միջակ գյուղացուն մեր կողմը քաշելով։ Ել ինչպէս կարող ես կռվել կուլակի դեմ, յեթե միջակ գյուղացուն քո կողմը չես քաշել. ահա սա է ամենագլխավորը։

Իսկ յեթե այժմ սկսենք խոսել այն մասին, վոր միջակ գյուղացին սպեկուլյանտ է, այն գեպքում, պարզ է, վոր հենց դրանով ել մեծ ոգնութիւն ցույց տված կլինենք կուլակին։ Յեթե հաճախ չհիշենք ու չխոսենք միջակ գյուղացու մասին, նշանակում է, հենց դրանով ել պատճառ կդառնանք, վոր նա անցնի կուլակի կողմը։ Յեթե մեր տնտեսական քաղաքականութեամբ ել ընդառաջ չգնանք միջակ գյուղացուն, նշանակում է, դարձյալ նրան դեպի կուլակն ենք քշում։ Յեթե կոոպերացիան չուժեղացնենք, և միջակ գյուղացին տեսնի, թե վորքան վատ է առևտուր անում այդ կոոպերացիան—պարզ է, վոր նա նորից գնալու է կուլակի մոտ ու նրա հետ է առևտուր անելու։ Յեթե մեր գյուղական խորհուրդները վատ աշխատեն, պարզ է, վոր դրանով ևս նրան կուլակի կողմն ենք քշում, և այլն, և այլն։ Այդ ժամանակ կուլակը միջակ գյուղացիների ձայների ջնորդիվ ընտրվելու է թե խորհրդի և թե կոոպերացիայի մեջ. այդ ժամանակ իսկապէս վոր կուլակային վտանգ կարող է լինել։

Այդ բոլորից ինչ է դուրս գալիս. կարելի՞ է կուլակի հարցը դնել և չխոսել միջակի մասին։ Հարցը այդպէս դնելը միանգամայն սխալ և մեծ հիմարութիւն է։ Կուլակի դեմ կռվելու ամենաուժեղ միջոցը նա է, վոր կարողանանք միջակ գյուղացուն մեր կողմը գրավել ու թույլ չտալ, վոր նա դեպի կուլակը գնա։

Պրոլետարիատը միջակ գյուղացուն իր կողմը քաշելու կոված հաջողութիւնն կունենա միայն այն դեպքում, յետեւ բաւարակները և գյուղական չքավորները կաշտապանն բանվոր դասակարգին: Մեր կուսակցութիւնը պարտավոր է գյուղական չքավորութիւնը տնտեսական և քաղաքական ոգնութիւնն ցույց տալ և պաշտպանել բաւարակների շահերը, դա կուսակցութեան ամենագլխավոր պարտականութիւնն է:

Այժմ անցնենք XIV կուսկոնֆերանսի վորոշումներին: Դուք գիտեք, թե՛ կուսակցութեան համագումարում տարածախնութիւնները վորտեղից են առաջացել: Ընկ. Կամենսկը, իսկ նրանից առաջ ընկ. Զինովյեւը իր «Լենինիզմ» գրքում այսպես է արտահայտւել. — XIV կուսկոնֆերանսը յուր վորոշումներով գիշումներ է արել հատկապես գյուղի ունեւոր խավերին: Կնշանակի, մեր կուսակցութիւնը դեռ XIV կոնֆերանսում, ուղղորդիչի կարծիքով, գիշումներ է արել կուլակին: Մարդիկ կուլակից այնքան են վախեցել, վոր ուր նայում են, կուլակ են տեսնում: Սակայն մենք այդպես չենք նայում խնդրին և գտնում ենք, վոր կուսակցութեան վորոշումները այդպես չպետք է հասկանալ: Միթե կարելի է ասել, թե այդ վորոշումները գիշում են միայն գյուղի կուլակային ելեմենտներին: Ի հարկէ, չէ: Ապա տեսնենք, թե ինչպես են գրութիւնը XIV կոնֆերանսից առաջ: XIV կոնֆերանսից առաջ գյուղում մի քանի տեղ վորոշ գոգոհութիւն են նկատւում մեր քաղաքականութեան նկատմամբ և այն ել բոլոր խավերի կողմից: Թույլ տվեք մի որինակ բերել հողը կապալով (արենդա) տալու և վարձու աշխատանքի մասին: Մենք գիտենք, վոր մեր որենքները այդ հարցերի նկատմամբ շատ խիստ են յեղել: Չեզնից շատերը գուցե գյուղում չեն յեղել, բայց և լսած կլինեն կապալի մասին: Առաջ հողը այսպես են կապալով տրվում: Գյուղացին կալվածատիրոջից հողը վերցնում են և դրա համար մեծ վճար են տալիս, վոր, այսպես ասած «սոված արենդա» են կոչւում: Շատերին թվում է, թե այժմ ել գյուղում նույնն է կատարւում: Մինչդեռ դա այդպես չէ: Այժմ հողը միանգամայն այլ ձևով է կապալով տրվում: Այժմ հողը կապալով վերցնում է ավելի ունեւոր գյուղացին իրենից ավելի չքավոր գյուղացուց: Մեկը ունի վորոշ չափ հող, բայց ինվենտար չունի, ձի չունի, մի խոտքով հնարավորութիւն չունի հողը մշակելու: Կուլակները ցանկանում են հողը չքավոր գյուղացուց կապալով վերցնել, բայց որենքը արգելւում է: Յեւ ի՞նչ է ստացւում այս բոլորից: Չքավոր գյուղացին տեսնելով, վոր որենքը արգելւում է այդ բանը, իսկ ինքն ել սեփական ուժերով չի կարողա-

նում հողը մշակել, գնում է կուլակի մոտ և թագուն ճանապարհով հողը կապալով տալիս. իսկ կուլակն ել ոգտւելով այդ դրու-թյունից, հողը ավելի եծան վճարով է վերցնում: Մինչդեռ յետեւ այդ բանը որենքով թոյլատրված լինի, չքավոր գյուղացին ավելի շատ հնարավորութիւն կունենա դիմադրելու կուլակին, իսկ կուլակն ել չի համարձակվի իր ցանկացածն անել: Յես հարցնում եմ — վորն է լավ. միթե հողը մենք պետութեան սեփականութիւն ենք դարձրել նրա համար, վորպեսզի հետո չքավոր գյուղացին համարյա թե ձրի տա կուլակին ոգտագործելու: Միթե ավելի լավ չեն լինի բացարձակ թույլատրել այդ արենդան, բայց և միևնույն ժամանակ խստիվ հետեւել, վոր կուլակները իրենց ուզածը չանեն: Ահա թե ինչպես է դրված յեղել հարցը XIV կոնֆերանսի առաջ: Գյուղում բանվորներ վարձելու հարցը ավելի խիստ է արգելված յեղել: Այդ հարցն ել դարձյալ — ուրիշ կերպ է դրված յեղել XIV կոնֆերանսում: Մինչև կոնֆերանսը գյուղում վարձու աշխատանքը խիստ արգելված է յեղել: Յեւ բոլորովին մոռացել ենք, վոր գյուղում շատ-շատերը չեն կարողացել բանվորական ուժից ոգտվել հողագործութեան մեջ: Մենք վոչ միայն խոսել, այլ և գեղեցիկ դեկրետներ ել ենք գրել այդ մասին — վարձու աշխատանքը արգելվում է, մենք քեզ շահագործումից պաշտպանում ենք: Իսկ ի՞նչ է մտածում չքավոր գյուղացին, նա ասում է. — Դուք արգելւում եք, վոր յես հողը արենդայով տամ կուլակին և միևնույն ժամանակ չեք ել կարողանում մի կտոր հաց տալ ինձ, այն ժամանակ գոնե ինձ թույլ տվեք աշխատել կուլակի մոտ գոյութիւնս պաշտպանելու համար: Բայց վորովհետեւ կուլակը գիտե, վոր դա որոնքով չի թույլատրւում և միևնույն ժամանակ տեսնում է, վոր չքավոր գյուղացին այնուամենայնիվ ստիպված է գնալ նրա մոտ, վարձում է նրան ու ավելի քիչ վճար տալիս: Յեւ վորովհետեւ կուլակը չքավոր գյուղացուն վարձում են ծածուկ կերպով, վոչ մի կազմակեր-պութիւն վարձվողին չեն կարողանում պաշտպանել: Ահա թե այն ժամանակ ինչպիսի դրութիւն են: Այդ ժամանակ մեզնից դժգոհ ել վոչ միայն կուլակը, այլ և չքավոր գյուղացին, վորին մենք թույլ չենք տալիս վոչ հողը արենդայով տալ և վոչ ել վարձով աշխատել կուլակի մոտ: Բացի դրանից դժգոհ է յեղել նաև միջոկ գյուղացին: Ինչո՞ւ է նա դժգոհ յեղել: Մենք գիտենք, վոր միջակ գյուղացին մի կողմից ձգտում ունի կուլակ դառնալու, մյուս կող-մից ել բաւարակ դառնալու վտանգի առաջ է կանգնած: Բայց հար-ցը մենակ դրա մեջ չէ: Ընդհանրապես գյուղական և մասնավորա-պես միջակ գյուղացու տնտեսութեան դարգանալու հետ միասին աճում է նաև միջակի տնտեսութեան ասլրանք արտադրելու ըն-

դունակութիւնը: Միջակ գյուղացին ավելի ե ուզում, վոր ապրանքային առևտուրը լայնանաւ նա ինքը սկսում ե ավելի առևտուր անել—ավելի շատ ե ծախում ե ցանկանում ավելի շատ առնել: Մարտական կոմունիզմի մնացորդները միանգամայն անտանելի են միջակ գյուղացու համար. նա չի սիրում, յերբ մանավանդ, առևտրի նկատմամբ արգելքներ են լինում. ապրանքային շրջանառութիւնը մեծանալուն (товарооборот) խանգարող ամեն մի հանգամանք փնասում ե միջակ գյուղացու անտեսութեանը: Ահա թե ինչու նա վճռականապէս դեմ ե մարտական կոմունիզմի մնացորդներին: Այս բոլորից դուրս ե գալիս, վոր ամեն միջոց պետք ե ձեռք առնել գյուղական ե առաջին հերթին միջակ գյուղացու անտեսութիւնը զարգացնելու համար: Իսկ դրա համար ել հարկավոր ե, վորպեսզի իշխանութիւնը համապատասխան միջոցներ ձեռք առնի—ամրապնդի հեղափոխական որինականութիւնը (революционная законность): Մի ուրիշ խնդիր ևս. միջակ գյուղացու անտեսութեան աճումը նրա մեջ ձգտում ե առաջացնում դեպի կոոպերացիան: Պետք ե ասել, վոր կոոպերացիան չի կարող լավ զարգանալ, յեթե նախկին կարգերը միանգամայն չվերանան: Կոոպերացիան չի կարող զարգանալ, յեթե ընտրութիւններ, հաշվետւութիւններ, կամավոր կերպով անդամագրվելու հարցերը չկանոնավորվեն: Ուրեմն հարկավոր ե մի շարք միջոցներ ձեռք առնել, վորպեսզի խորհուրդների, կոոպերացիայի աշխատանքները աշխուժանան, հեղափոխական որինականութիւնը ամրապնդվի ե այլն: XIV կուսկոնֆերանսի այս բոլոր վորոշումները ամենից առաջ համապատասխան են յեղել միջակ գյուղացու շահերին:

Այգպիսով XIV կոնֆերանսում մենք ասացինք,—այժմ վոչ թե թղթի դեկրետներ, այլ գործ ե հարկավոր: Մենք տեսնում ենք, վոր արգելող միջոցները արդեն ցույց են տալիս իրենց վատ կողմերը ե, վոր զլխավորն ե, այդ վատ կողմերը ուղղված են վոչ թե կուլակի դեմ, վորի մասին մենք ամենևին չենք մտածում, այլ չքավորութեան ե սակավաուժ միջակ գյուղացիների դեմ: Մենք ցանկանում ենք բատրակին պաշտպանել ե չքավոր գյուղացուն ոգնել, բայց իսկապէս դուրս ե գալիս, վոր նրանց խանգարում ենք: Դրա համար ել ասում ենք—յեկեք ավելի լավ ե, ուրիշ կերպ անենք—յեկեք թույլ տանք հողի արենդան, բայց այնպէս անենք, վոր կուլակը չհամարձակվի չքավոր գյուղացուն չափից դուրս շահագործել: Յեկեք ավելի լայն կերպով թույլ տանք վարձու աշխատանքը, բայց դրա հետ միաժամանակ բոլոր միջոցները ձեռք առնենք պրոֆմիութիւնների, խորհրդային ուրիշ կազմակերպութիւն-

ների միջոցով պաշտպանելու այդ բանվորին (բատրակին) շահագործողի դեմ: Դրա համար ել հարկավոր ե բատրակներին ու չքավոր գյուղացիներին կազմակերպել վորպէս դասակարգային ուժ:

Ի հարկե, այս բոլորից շահվել ե նաև կուլակը: Դա ճիշտ ե: Բայց դա վոչինչ չի նշանակում: Իսկ յերբ սկսեցինք մերնոր տնտեսական քաղաքականութիւնը, միթե բուրժուական ելեմենտները չոգտվեցին դրանից: Իհարկե ոգտվեցին ե շահվեցին: Յեւ ինչ եք կարծում, միթե մենք չգիտեինք, վոր այդպէս ել լինելու ե: Ի հարկե գիտեինք: Յեւ միթե նոր անտեսական քաղաքականութիւնը մտքել ենք, վոր բուրժուական ելեմենտներն ոգտվեն դրանից: Յեւ ինչ եք կարծում, միթե նոր անտեսական քաղաքականութիւնը ամբողջապէս զիջում ե յեղել հենց կապիտալիստներին համար: Դա միանգամայն հիմարութիւն ե: Նոր անտեսական քաղաքականութիւնը առաջին հերթին զիջում ե յեղել գյուղի մանր ապրանք արտադրողներին, այսինքն՝ գյուղացիներին: Դրա հետ միաժամանակ դա մի ստրատեգիքական մանյովը ե յեղել, վորի մասին յես արդեն խոսել եմ, այն ե՝ առաջ նահանջ, ապա շարքերը վերակազմել, իսկ հետո հարձակվել միանգամայն նոր միջոցներով: Սա միակ ուղիղ միջոցն ե, վորի շնորհիվ կարող ենք պրոլետարիատի կապը միջակ գյուղացու հետ ամրացնել: Հիշում եք, յերբ ՆեՊ-ը մտքըինք, միայն մեր ամենավտխերիմ թշնամիներն էին, վոր ասում էին, թե ՆեՊ-ը մի զիջումն ե կապիտալիստներին: Հենց դրանք էին, վոր ասում էին.—«Կոմունիզմը անանկացավ, կոմունիզմից վոչինչ չմնաց, ուր նայում ես կապիտալիզմ ե, բոլշևիկները ծունկ են չոքում կապիտալիստների առաջ, դադարել են սոցիալիստներ լինելուց»: Միթե այսպէս չէին ասում մեր թշնամիները: Իսկ մենք միթե կարող էինք ուշք դարձնել այդ դատարկախոսութիւններին, վորոնց նախառակն եր միայն պանիկա առաջ բերել մեր շարքերում: Ի հարկե չե: Յեւ միթե նման խոսակցութիւններից ազդվելով մենք սկսեցինք հետ նահանջել նոր անտեսական քաղաքականութիւնից: Ի հարկե, չե: Մենք շարունակեցինք այդ ուղիով առաջ գնալ, շատ շատերի բերանը ջարդեցինք, շարունակում ենք ջարդել ե ելի շարունակելու ենք ջարդել: Իսկ այժմ մարտական կոմունիզմի մնացորդները գյուղում ուզում ենք վոչնչացնել այնպիսի պայմաններում, յերբ մենք բավական ուժեղ ենք: Այժմ ինքնախաբեյութամբ չենք զբաղվում, այլ ամենից առաջ ի նկատի ենք ունենում ուեալ իրականութիւնը: Այժմ այսպէս ենք ասում,—ապրանքային շրջանառութիւնը զարգացնում ենք, մեր սոցիալիստական արդյունաբերութեան շրջանառու-

թյունն ել դրա հետ միաժամանակ կարագանա, և վոր գլխավորն է, ավելի արագ կաճի, պետական գանձարանում ավելի շատ փող կլինի և կկարողանանք ավելի շատ տուրքեր հավաքել: Այդ ժամանակ իսկապես կարող ենք վոչ թե խոսքով, այլ գործով ոգնել չքավոր գյուղացուն: Այժմ չենք կարող ասել—յեկեք կուլակի ունեցածը վերցնենք, խլենք նրա ձեռքից ինչ վոր ունի: Յեւ զրա հետ միաժամանակ չքավորներին ել ասում ենք—ինքներդ կազմակերպվեցեք, միջակ գյուղացիներին ել կազմակերպեցեք ձեր շուրջը, վարժվեցեք սեփական ուժերով վտարի կանգնելու և վոչ թե սպասեցեք, վոր ձեզ ուրիշները ոգնեն, վորովհետև այդ ձևով կուլակներէ դեմ պայքարել չի լինի: Սովորեցեք կազմակերպված ճանապարհով կառուցել ձեր անտեսությունը, իսկ մենք ել ձեզ կոգնենք: Ձեր շարքերը կազմակերպեցեք վոչ թե կոմբեզներէ ձեռով, այլ նոր պայմանների համաձայն: Անդամադրվեցեք կոոպերացիային, կուլակին խփեցեք անտեսական ֆրոնտում, ճնշեցեք նրան կոոպերացիայի միջոցով, արշավեցեք նրա վրա քաղաքական և անտեսական ֆրոնտներում, գրոհ տվեք նրա դեմ:

Նոր ոպպոզիցիայի կողմնակիցներն ասում են, թե XIV կուսկոնֆերանսը կուլակին զիջումներ ե արել: Դուք տեսնում եք, վոր դա ամենակին այդպես չէ: Գյուղի հիմնական մասսաներէ—միջակ և չքավոր գյուղացիների շարքերը կազմակերպելիս մի առ ժամանակ ոգտվում ե նաև կուլակը: Այդ բանը մենք չենք ժխտում: Բայց այս բոլորը անում ենք վոչ թե կուլակների գեղեցիկ աչքերի համար. ինչպես և նոր անտեսական քաղաքականությունն ել սկսել ենք վոչ թե կապիտալիստների գեղեցիկ աչքերի համար:

Ուրեմն, ոպպոզիցիայի կարծիքով XIV կուսկոնֆերանսի վորոշումները զիջումն են կուլակին. այժմ յես հարցնում եմ—արդոք ոպպոզիցիայի այս տեսակետը կապ ունի նրա այն հայացքների հետ, վոր վերաբերում են ուրիշ խնդիրների և վորի մասին յես արդեն խոսել եմ: Ի հարկե, ունի: Վորովհետև յեթե ՆեՊ-ը միայն նահանջ ե, նշանակում ե ՆեՊ-ի զարգացումը գյուղում աւելի մեծ նահանջ պիտի համարել. իսկ շարունակ նահանջել, դա արդեն նշանակում ե մեր դասակարգային թշնամուն զիջումներ անել: Իսկ ձվքեր են մեր դասակարգային թշնամիները—կուլակը և կապիտալիստը: Ոպպոզիցիան բոլոր հարցերում մի ուղղությամբ ե մտածում,—թե սոցիալիզմը մի յերկրում կառուցելու հնարավորության հարցում, թե ՆեՊ-ի հարցում, թե մեր պետական արդյունաբերության տիպը վորոշելու հարցում և թե XIV կուսկոնֆերանսի վորոշումները բացատրելու խնդրում: Այս բոլոր հարցե-

րում նա միևնույն ուղղությամբ ե մտածում: Պարզ ե, վոր յեթե կուլակների դեմ կուվելու ամենագլխավոր միջոցը համարում ենք միջակների հետ կապ ունենալը, դա արդեն նշանակում ե, վոր պետք ե կազմակերպել նաև չքավորությունը: Չքավորությունը մեր միակ հենարանն ե գյուղում. միթե պարզ չէ, վոր առանց այդ հենարանի մենք գյուղում վոչինչ չենք կարող անել: Չքավորությունը մեր ամենահուսալի հենարանն ե գյուղում. այդ տեսակետի վրա միշտ կանգնած ենք յեղել և այժմ ել կանգնած ենք. մենք միշտ չքավորին ոգնել ենք և ոգնելու ենք: Դրա համար ել հիմարություն ե կարծել, թե կենտրոնական կոմիտեյի հոկտեմբերյան պլենումի վորոշումները տարբերվում են XIV կոնֆերանսի վորոշումներից. յեւ վոչ միայն տարբերվում, այլև իբր թե ուղղում են նրա վորոշումները: Այդ մասին առաջին անգամ չէ, վոր խոսում ենք. և այժմ ել ասում ենք, վոր հոկտեմբերյան պլենումի վորոշումները միայն լրացումն են XIV կոնֆերանսի վորոշումների:

Կուլակի դեմ կուվելու ամենագլխավոր միջոցը համարում ենք միջակ գյուղացուն նրա ազդեցության տակից հանելը նրա համար, վորովհետև սա ավելի դժվար ե անել: Սակայն գյուղում մեր հենարանը, անշուշտ, չքավոր գյուղացիությունն ե: Շատ հաճախ կուլակների և չքավոր գյուղացիների մեջ այնպիսի պայմաններ են կնքվում, վոր չափազանց ծանր են լինում չքավորության համար: Շատ անգամ ել դա աշխատանքը վարձելու միջոցով չի լինում: Որինակի համար կուլակը թեպետ և վարձու աշխատանքից չի ոգտվում, բայց միաժամանակ անուղղակի կերպով ավելի շատ ե շահագործում: Բերենք մի շատ հասարակ որինակ: Յենթադրենք կուլակը ունի կալսող մեքենա. նա այդ մեքենայից ոգտվելու համար մեծ քրեհ ե վերցնում կամ թե չէ մեծ տոկոսներով սերմի վոխատվություն ե տալիս: Շահագործման նման ձևի որինակներ վորքան կարելի ե բերել: Դրանից տուժում ե թե չքավորը և թե ուղեք կարելի ե բերել: Դրանից տուժում ե թե չքավորը և թե միջակ գյուղացին: Դրա համար ել, պարզ ե, վոր կուլակի դեմ կուվելիս ամենից առաջ պիտի աշխատենք նրա ազդեցությունից միջակ գյուղացուն ազատել, հենվելով չքավորության վրա: Յերբ վոր միջակ գյուղացին կուլակի կողմն ե, այն ժամանակ նա ավելի ուժեղ ե լինում:

Այժմ պետք ե պարզ պատկերացնենք մեր քաղաքականությունը գյուղում: Այնտեղ մեր հենարանը չքավոր գյուղացին ե և բատրակը: Ամենից առաջ դրանց միջոցով պիտի տարածենք մեր ազդեցությունը գյուղում: Միջակ գյուղացին մեր դաշնակիցն ե,

վորին մեր կողմը պետք է քաշենք չքավորի ոգնությամբ: Մեր թշնամին կուլակն է: Ահա այն գլխավոր յերեք խնդիրները, վոր շատերը չեն կարողանում հասկանալ: Մեկը մյուսից անջատել յերեք չի կարելի: Մեր անելիքները չքավորի և միջակ գյուղացու նկատմամբ չի կարելի իրարից բաժանել: Վոչ չքավոր գյուղացին կարող է կուլակի դեմ կռվել և վոչ ել միջակ գյուղացին, առանց չքավորի ոգնության: Կուլակի դեմ տարվող պայքարի հարցը չի կարելի անջատել միջակ գյուղացուն մեր կողմը քաշելու հարցից: Դա մեր պրոլետարական քաղաքականության նույն հարցի այս կամ այն ձևն է: Ահա թե ինչպես է դրվում գյուղացիության հարցը: Դրանով ել հենց վճռվում է թեքումները (уклон) հարցը: Համագումարը յերկու թեքումներն էլ դատապարտեց. — յեվ այն թեքումը, վորը չի տեսնում կուլակային վտանգը, և մյուս թեքումը, վորը միջակ գյուղացու հետ կապ ունենալու անհրաժեշտությունը չի ըմբռնում: Կուսակցությունը պիտի կուլակի շահագործող ձրգատումներին մեծ դիմադրություն ցույց տա: Դրա հետ միաժամանակ կուսակցությունը արթուն կերպով պիտի հսկի, վոր մեր ամուր կապը միջակ գյուղացու հետ չխզվի: Միայն հենվելով գյուղի չքավորության վրա և ամուր կապ ունենալով միջակ գյուղացու հետ, մենք կարող կլինենք կուլակին տնտեսապես և քաղաքականապես չեզոքացման յենթարկել:

IX ԴԻՍԿՈՒՍՍԻԱՅԻ ՄՅՈՒՍ ՀԱՐՑԵՐԸ

Այժմ կանցնեմ ուղղորդիչի առաջադրած այն հարցերին, վորոնք մյուս հարցերի հետ ախքան ել կապ չունեն: Առաջինը, դա հավասարության հարցն է, վորը շատ կարևոր է: Ինչպես ձեզ հայտնի է հավասարության այդ լոգունգը դրել է Զինովյեը: Սովորաբար ուղղորդիչի պատկանող ընկերները մեզ այսպես են ասում—ի՞նչ է, չլինի՞ թե դուք հավասարության դեմ եք: միթե կոմունիստական կուսակցությունը «այն ուրին է հասել», վոր «հավասարության դեմ է»:

Յեթե իսկապես մենք ասելնք, թե մեր կուսակցությունը հավասարության դեմ է, այն ժամանակ հարկավոր եր մեզ յերկաթե ցախավելով ուղղակի դուրս վոնդել Խորհրդային Միության սահմաններից և կախել մի հոտած փոսում: Բայց չե՞ վոր հարցը այդպես չե դրված. ի հարկե, մենք հավասարություն ենք ուզում: Ի՞նչ է նշանակում, յերբ ասում ենք, թե պետք է կառուցենք սոցիալիզմ. միթե դա հենց չի նշանակում, վոր հավասարություն ենք ուզում:

Վորովհետև սոցիալիզմն ել հենց տնտեսական դրության հավասարություն է: Սակայն մեր կարծիքով ավելի լավ է հարցը դնել ավելի կոնկրետ, և վոչ թե «ընդհանուր» ձևով: Պարզ է, վոր մենք աստիճանաբար դնում ենք դեպի սոցիալիստական հավասարություն, վորովհետև պայքարում ենք սոցիալիզմի համար: Մեր կուսակցության առաջ դրված ամենագլխավոր խնդիրը հենց նա է, վոր այդ հավասարությունն իրականացնի: Յեթե հաջողվի սոցիալիզմ կառուցել, դա ել հենց նշանակում է, վոր հավասարությունը իրականացել ենք: Յեվ ընդհակառակը, յեթե չհաջողվի այդ անել, կնշանակի՝ վոչ միայն չենք իրականացնի հավասարությունը, այլ նրա դեմ կգնանք: Ահա թե ինչպես պիտի դնել հարցը: Մենք միանգամայն դեմ ենք նրան, յերբ այդ հավասարության լոգունգը դարձնում են վորպես հերթական անելիք: Մենք միանգամայն դեմ ենք այն բանին, յերբ ասում են, թե այդ հավասարությունը հենց հիմա, այսօր պիտի իրականացնել: Չի կարելի հավասարության լոգունգը հերթական անելիք դարձնել, վորովհետև այն ժամանակ լոգունգը հերթական անելիք դարձնել, վորովհետև այն ժամանակ հավասարությանը հասնելուն դեմ գնացած կլինենք: Չե՞ վոր այդ լոգունգը իսկույն չի կարելի իրականացնել. իսկ այդպիսի պայմաններում յեկեք այս ու այն տեղ սկսենք միայն բլբլալ հավասարության մասին և միայն խոսել, այն ժամանակ վերջի վերջո ի՞նչ դուրս կգա դրանից: Յեկեք խոստովանենք, վոր այժմ մեր առաջ դրված ամենացավոտ խնդիրներից մեկը բանվոր դասակարգի և գյուղացիության մեջ գոյություն ունեցող անհամաձայնություններն են: Հապա, ի՞նչ են պատմել XIV կոնֆերանսից առաջ գյուղից վերադարձած մեր ընկերները: Նրանք պատմում են, թե գյուղացին ուղղակի ասում է բանվորին.—«Սա ի՞նչ բան է. դու կառավարում ես, իսկ յես վոչ. դու սանատորիա, սոցիալական ապահովագրություն (соцстрах) ունես, իսկ յես վոչ. բո վորդիները դպրոցներում սովորում են, իսկ իմը վոչ. դու այլ տեսակ ընտրական իրավունք ունես, իսկ յես այլ»,—ահա թե ինչ են ասում գյուղացիները:

Այժմ յես հարցնում եմ—կարելի՞ է հենց այժմ և յեթ գյուղացուն հավասարեցնել բանվորը հետ: Այդ հավասարությունը կա, արդյոք, մեզ մոտ: Վոչ կա և վոչ ել մեր ներկա պայմաններում այդ հավասարությունը կարող է լինել: Միթե մենք չգիտենք, վոր բանվոր դասակարգը մեզ մոտ համեմատաբար ավելի արտոնյալ դրության մեջ է, քան գյուղացիությունը: Այդ բանը չենք թաղարկում. այդ մասին դրված է նույնիսկ մեր ծրագրում և ասված ել է, թե ինչու է այդպես: Մենք գյուղացիներին ասում ենք.—

խակուն հարկավոր ե իրագործել, չի կարելի: Միթե դա կարելի ե ներկայումս իրագործել: Ինչ կա վոր, հեշտ ե ասել, թե «ձի չունեցողին ձի պիտի տալ»: այն ժամանակ բոլորը կասեն՝ այ տեսնում եք, սա չքավորութիւնը պաշտպանում ե, սա լավ մարդ ե: Դա հեշտ ե: Բայց այդպես չի կարելի անել: Պետք ե նստել և հաշվել, թե մեզ ժողով քանի գյուղացի կա ձի չունեցող, ինչքան արժե մի ձին, ինչքան փող ե հարկավոր, վորպեսզի բոլոր ձի չունեցողներին ձի տանք, ապա վճարեցիք մենք այդ փողը իսկույն ձառենք: Ահա թե ինչպես պիտի դնել հարցը, յեթե միայն չես ուզում դատարկախոսութիւններով զբաղված լինել: Ի հարկե, յերրասում են, թե պետք ե աշխատենք գյուղացուն գործիքներ տալ, ձի չունեցողներին ձի տալ, տրակտորներ ուղարկել գյուղը և այլն, այդ ժամանակ մենք ասում ենք, վոր կանենք այն բոլորը, ինչ վոր հնարավոր ե: Սակայն դա չի նշանակում, թե պետք ե այնպիսի խոստումներ շուայել, վորոնց իրագործելը այժմ անհնար ե: Ահա թե ինչու մե ե գործը. ահա թե ինչու մե ե կայանում այդ լուզունդի կեղծ լինելը: Վերջապես այդ լուզունդը կեղծ ե յերկու պատճառով. առաջինը՝ վոր բուրժուազիան և մանր-բուրժուազիան ոգտագործում են այդ լուզունդը մեր դեմ, և յերկրորդը՝ կեղծ ե նրա համար, վոր չքավոր գյուղացիներին ու պրոլետարիատին այնպիսի խոստումներ ենք տալիս, վորոնց իրագործելը միանգամայն անհնար ե:

Յես կանգ չեմ առնի մյուս հարցերի վրա: Չեմ խոսի կուսակցութիւնը ուղեցնելու, Սարգսի առաջարկութիւններին և այն մասին, վոր հարկավոր ե կուսակցութեան մեջ 5 միլիոն նոր բանվորներ ընդունել:

«Դինամո» գործարանի բանվորներին մեկը լավ եր ասում, թե յեթե մենք կուսակցութեան մեջ ընդունելու լինենք 5 միլիոն նոր բանվորներ, այն ժամանակ ռիտր կստացվի և ավելացնում ե— յեթե դուք, սիրելի առաջնորդներ, այժմ կռվում եք կուսակցութեան մեջ, ապա ինչ կլինի այն ժամանակ, յերբ կռվեն 5 միլիոն հոգի: Սա թեպետ կռակտ ձեռով ե ասված, բայց միանգամայն ճիշտ ե: Յեվ իսկապես մենք, վոր յերկար ժամանակ միասին կուսակցական դաստիարակութիւն ենք ստացել, հասկանում ենք ֆրակցիոն կռվի ամբողջ փաստակարութիւնը, հասկանում ենք, թե վորքան վտանգավոր ե բոլորի աչքի առաջ դիսկուսիայով զբաղվել և ելի չենք կարողանում զսպել մեզ, ապա ինչ կլինի այն ժամանակ, յերբ այդ բանն անեն 5 միլիոն մարդիկ և յերբ ամեն մեկը աներ այն, ինչ ցանկանում ե: Այն ժամանակ մի անտանելի դրու-

թիւն կստեղծվեր: Պետք ե վերջի վերջո հասկանալ, թե ինչ ե դասակարգը և ինչ կուսակցութիւնը և թե դրանց մեջ ինչ տարբերութիւն կա: Ի հարկե, մենք շարունակ պիտի աշխատենք այնպես անել, վոր դասակարգի և կուսակցութեան մեջ յեղած տարբերութիւնը քանի դնա, վերանա: Սակայն այդ անելուց, մի բոպե անգամ չպիտի մոռանանք, վոր դա միանգամից չի լինիլ և ամեն մի տվյալ մոմենտում վորոշ չափ կա:

Գյուղում կոմյերիտիութեան շուրջը անկուսակցական պատվիրակային ժողովներ կազմակերպելու մասին յես չեմ խոսի, ժամանակ չունենալու պատճառով:

Ճ. ԿԱՐԾԻՔՆԵՐԻ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՊՊՈԶԻՑԻԱՅԻ ՄԵՋ

Պետք ե ասեմ, վոր իմ ընդգծած բոլոր կետերը քիչ թե շատ ընդհանուր են ամբողջ ոպպոզիցիայի համար. այդ են ցույց տալիս նրանց բոլորի ասածները: Բայց միաժամանակ պիտի ասել, վոր յեթե լավ անալիզի յենթարկելու լինենք նրանց ասածները, կտեսնենք, վոր ոպպոզիցիայի մեջ մի քանի հարցերի շուրջը միակարծիք չեն յեղել: Յես կբերեմ մի որինակ, վորը նրանց ամենագլխավոր գենքն ե յեղել մեր դեմ: Ի միջի այլոց, ինձ թվում ե, վոր խավոր գենքն ե յեղել «հարստացեք» լուզունդի մասին այլևս չխոսել, վորովհետեւ դրա մասին այնքան եմ խոսել, վոր արդեն լեզուս հոգնել ե (ծափահարութիւններ):

Յես կբերեմ մի ուրիշ որինակ, վորը պակաս գենք չի յեղել ոպպոզիցիայի ձեռքում, մեր դեմ պայքարելու համար: Մեր յերիտասարդ ընկերներին մեկին, ընկ. Սլեպկովին ի միջի այլոց ոպպոզիցիան մեղադրում ե նրանում, վոր նա փոխանակ ասելու «ՆԵՊ-ի զարգացում», ասել ե «ՆԵՊ-ի ընդլայնում»: Դրա համար ընկ. Սլեպկովը անվերջ հարձակումների ե յենթարկվել Լենինգրադի թե աշխրհական ու նահանգական կուսկոնֆերանսներում և թե կուսակցական համագումարում: Մի խոսքով կուսակցական մի անկյուն չի մնացել, վորտեղ նրան այդ սխալի համար չդատապարկյուն: Ոպպոզիցիան նրա սխալը լիովին ոգտագործել և ամեն մի քայլափոխում սկսել ե բղավել այդ մասին: Այժմ յես վերցնում եմ «Կոմունիստական Ինտերնացիոնալ» ժուրնալի № 5-ը, վորը հրատարակվում ե Զինովյեի խմբագրութեամբ: Այդտեղ լույս ե տեսել ընկ. Մարտինովի մի հոդվածը. ընկ. Զինովյեը այդ հոդվածը ման-

բամասն խմբագրել է և թույլատրել տպագրելու: Յեւ ինչ ենք տեսնում: Հենց նույն այդ հոգւածում ընկ. Մարտինովը խոսում է «ՆեՊ-ը ընդլայնելու» մասին: Թերևս ասեն, թե դա պատահամբ է յեղել, Մարտինովը դե՛ նախկին մենշևիկ է, կարող է այդպիսի սխալ թույլ տալ, չնայած մենք գիտենք, վոր նա այժմ մեր կուսակցութեան առաջին շարքերում է գտնվում: Շատ լավ. այն ժամանակ կբերեմ մի ուրիշ որինակ Նադեժդա Կոնստանտինովնայի ճառից: Այդ ճառում նա ի միջի այլոց ասում է. «Յես դեմ չեմ, վոր ՆեՊ-ը գյուղում ընդլայնվի»: Ուրեմն ինչ ենք տեսնում: Նադեժդա Կոնստանտինովնայն ասում է, վոր ինքը ՆեՊ-ը գյուղում ընդլայնելու կողմնակից է, իսկ մյուսները բռնելով մի սխալ պո- չից բղավում են. «Տեսնում եք, դա նոր շկոլա է, դա կուլակային թեքումն է»: Իսկ ոպպողիցիայի ամենահայտնի ներկայացուցիչնե- րից մեկը, վորը իրեն համարում է 100 տոկոսով լենինեց—համա- գումարում խոսելու ժամանակ նույնն է ասում «ՆեՊ-ը ընդլայ- նելու» մասին և յուր ճառի ստենոգրամման նայելուց հետո ել, այդ բառերը չի ջնջել: Ճիշտ է, դա սխալ արտահայտութիւն է, մենք բոլորս խոսել ենք այդ մասին: Սլեպկովն ել յուր այդ ար- տահայտութիւնից հրաժարվել է, բայց ամբողջ բանը նրանումն է, վոր դրա համար ոպպողիցիան սկսել է հարձակումներ գոր- ծել Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեան բոլոր կողմնակից- ների վրա: Սլեպկովի վրա նրանք հարձակվել են նրա խոսքերի հա- մար. ինձ վրա հարձակվել են նրա համար, վոր իբր թե յես Սլեպ- կովի ասածները «թագցրել» եմ. Ստալինի վրա հարձակվել են նրա համար, վոր իբր թե նա Սլեպկովին «թագցրել» է յերրորդ հար- կում և Կենտրոնական Կոմիտեի վրա ել սկսել են հարձակվել նրա համար, վոր իբր թե նա Սլեպկովին թագցրել է չորրորդ հարկում: Յեւ ինչ եք կարծում, այսպիսի ուժեղ ուժակոծութիւնից հետո մարդիկ անմեղ գեմքով ամբիոն են բարձրանում և ասում նույնը, ինչ վոր Սլեպկովն է ասել: Դա մի կողմ թողած: Դուրս է գալիս, վոր Զինովյեւը և Կամենեւը ՆեՊ-ը կրճատելու կողմնակից են, իսկ Նադեժդա Կոնստանտինովնայն պահանջում է ՆեՊ-ը գյուղում ընդ- լայնել—չես հասկանում, թե ինչ են ուզում ասել: Մեկն այսպես է ասում, մյուսն այնպես:

Այժմ մի քանի խոսք այսպես կոչված «ձախ» ուղղութեան մասին: Մեզ քննադատում են նրա համար, վոր մենք իբր թե պրոլետարիատին հարկավոր չափով առաջ չենք քաշում, չքավոր գյուղացիութեանը չենք ոգնում և կուլակային վտանգին քիչ ուշա- դրութիւն ենք դարձնում: Այդ ասողներից մեկն ել հենց ընկ. Սա-

կոնիկովն է: Յեւ ինչ եք կարծում: Վերցնենք հենց այդ նույն Սակոնիկովին: Նրա ասածներից դուրս է գալիս, վոր մեր արեւս- ները կիսով չափ հարկավոր է դենացիոնալիզացիայի յենթարկել. նա չափազանց հոռետես է (վատատես է) մեր արտաքին առևտրի վերաբերմամբ, մեր կոոպերատիվ կազմակերպութիւնների դեմ է խոսում, չի համաձայնում, վորպեսզի գյուղի չունևոր խավերի հարկերը վորոշ չափով թեթեւացրվեն:

Մի կողմից մեզ մեղադրում են, վոր իբր թե մենք չենք նկա- տում կուլակային վտանգը, ավելի քիչ ուշադրութիւն ենք դարձ- նում պրոլետարիատին, քիչ ենք ոգնում չունևոր գյուղացիներին. այսպես նրանք խոսում են: Իսկ յերբ վոր բանը գործին է հասնում և յերբ վոր հարկավոր է գործով այդ ցուլց տալ, այն ժամանակ մենք ուրիշ բան ենք տեսնում: Մեկը մյուսի հետ բոլորովին չի կապվում—գործը բոլորովին չի համապատասխանում խոսքին: Ընկ. Զինովյեւի ասածներն ել իրար չեն բռնում—որինակի համար կու- սակցութեան 100 տոկոսային միասնակութեան խնդրում: Բացի դրանից նա Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնութեանը մեղա- դրում է նրա համար, վոր իբր թե մենք մեծ զիջումներ ենք ա- նում գյուղացիութեանը, իսկ մյուս կողմից ել ասում է, վոր հար- կավոր է գյուղացիութեան առաջ գլուխ խոնարհել: Նույն ընկ. Զի- նովյեւը մեկ ասում է, թե իբր մենք չենք տեսնում, թե ինչպես մանր-բուրժուական հորձանքները մեզ վրա են արշավում, իսկ մյուս կողմից հենց նույն ինքը Զինովյեւը առաջարկում է տեղե- րում և կենտրոնում ստեղծել անկուսակցական գյուղացիական ֆրակցիաներ: Ինչպես տեսնում եք, կարծիքների տարբերութիւն- ներ կան վոչ միայն ոպպողիցիայի առանձին անդամների մեջ, այլ և նրա յուրաքանչյուր անդամի ասածներն ել իրար չեն բռնում: Սա արդեն մի մեծ յերաշխիք է, վոր իսկապես մեր կուսակցու- թեանը միասնական է և այդպես ել կմնա:

XI. ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՈՊՊՈԶԻՑԻԱՆ, ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՄԵՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒ- ԹՅԱՆ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Այժմ մի քանի խոսք ասեմ, թե ինչու այդ ոպպողիցիան վը- տանգավոր է, ավելի վտանգավոր, քան մինչև այժմ յեղած ոպպո- ղիցիաները: Դրա պատճառը նա է, վոր անհամաձայնութիւնները լենինյան գվարդիայի մեջ են յեղել: Դա քիչ բան չէ: Յերկրորդը՝

վտանգավոր ե նրա համար, վոր նոր ուղղութիւնն սարսափելի դեմագոգիական միջոցների ե դիմում: Բանը նրանումն ե, վոր այժմ դա դժվար չե անել: Վորովհետեւ գյուղից նոր բանվորներ են գալիս մեզ մոտ, վորոնք քիչ ուժիկ են ստանում, միշտ կարիքի մեջ են, ի հարկե, շատ հեշտ ե նման բանվորներին այդպիսի խոսքեր ասել նրանց դուր գալու համար: Հավասարութեան լոգունգն ել հենց այդպիսի դեմագոգիական լոգունգներից մեկն ե: Արդյունաբերութեանից ստացվող շահը (прибыль) բանվորների մեջ բաժանելու լոգունգը նույնպէս մի դեմագոգիական լոգունգ ե: Յերբ ասում են, թե մեր Կարմիր Բանակի կարմիր հրամանատարները «զալատապագոննիկներ» են, դա ամենավատ տեսակի դեմագոգիական լոգունգ ե: Նույնպիսի մի դեմագոգիական լոգունգ ե, յերբ ասում են, թե մեր տնտեսավարները համարյա թե շահագործողներ են: Ապա ի՞նչ եք կարծում: Յեթե այս բոլոր ասածները իրար կողքի դնենք, այն ժամանակ ել ի՞նչ կստացվի: Մեր արդյունաբերութեանը պետական կապիտալիստական ե, Կարմիր Բանակում «զալատապագոննիկներ» կան, մեր տնտեսավարները շահագործողներ են, ՆԵՊ-ը միայն ե միմիայն նահանջ ե—յեթե այդ բոլորն իսկապէս այդպէս ե, նշանակում ե, վոր մենք իսկապէս նահանջում ենք կոմունիզմից: Մեր բոլոր թշնամիներն ել հենց նույնն են ասում: Մանավանդ յեթե դրանից հետո ել ասենք այդ բանվորներին, թե կուսակցութեանն ե մեղավոր, վոր դուք քիչ ուժիկ եք ստանում, վոր մեզ մոտ հավասարութեան չկա, վոր ձի չունեցող գյուղացուն ձի չի տրվում, այն ժամանակ պարզ ե, վոր այդ բանվորները դուրս կգան մեր դեմ: Բայց միթե այդպէս հնաքավոր կլինի սոցիալիստական ղեկավարութեանը շարունակել: Ընդհակառակը հենց այդ բանվորներին պիտի հասկացնել, վոր այնքան ել ճիշտ չե միանգամից ուժիկներն ավելացնել:

Իմ կարծիքով, նոր ուղղութիւնն հետեանք ե այն դժվարութեանների, վոր ներկայումս կան մեր շինարարութեան մեջ: Ուղղութիւնն արտահայտում ե բանվորական այն նոր խավերի տրամադրութեանները, վորոնք դեռ կազմակերպչական դպրոց չեն անցել, վորոնց համար դեռ այնքան ել պարզ չե մեր դրութեանը, վորոնք պահանջում են անմիջապէս բարելավել իրենց դրութեանը ե վորոնց առայժմ մենք դեռ հնարավորութեան չունենք բավարարելու: Այդ մեկ, իսկ մյուս կողմից նոր ուղղութիւնն արտահայտում ե բանվոր դասակարգի այսպէս կոչված վորոշ արիստոկրատական խավերի այն տրամադրութեանները, վորոնք իբր թե իսկական «պրոլետարական» տեսակետից են նայում գյուղացիութեան

վրա, մինչդեռ իսկապէս մոռանում են գյուղացիութեանը ե բանվոր դասակարգի առաջ դրված խնդիրները այդ հարցում: Մյուս կողմից ել ուղղութիւնն արտահայտում ե գյուղի չքավորութեան տրամադրութեանները, վորը դեռ մեզնից նյութական ոգնութեան չի ստացել ե դրա համար ել տատանվում ե: Նման տրամադրութեաններ կան նույնիսկ մեր կուսակցութեան վորոշ խավերի մեջ ել: Փոխանակ բաց ճակատով դուրս գալու ե ասելու, թե այս ինչը կարելի ե անել, ե այն ինչը հնարավոր չե, կամ թե սա իսկույն կարող ենք անել, իսկ այս մյուսը առ այժմ չե,—փոխանակ այսպէս անելու, ժողովի դուրս են գալիս ե միանգամայն իզուր տեղը ձի խոստանում ձի չունեցողին, հավասարութեան խոստանում, մի խոսքով աջ ու ձախ խոստումներ տալիս: Դա միանգամայն անթույլատրելի ե, քանի վոր հնարավոր չե խոստումները կատարել:

Խոստումներ տալիս են, բայց կատարել չեն կարողանում: Այդ բոլորի հետեանքը այն ե լինում, վոր սկսում են կասկածով վերաբերվել դեպի մեր արդյունաբերութեանը ե Խորհրդային իշխանութեանը: Դրանով մենք վոչ թե պատիարակում ենք բանվոր դասակարգի նոր խավերին, այլ, ընդհակառակը, նրանց լարում ենք Խորհրդային իշխանութեան դեմ: Դրա հետեանքը այն ե լինում, վոր բանվոր իշխանութեան դեմ: Դրա հետեանքը այն ե լինում, վոր բանվոր դասակարգի մեջ բաժանումներ են առաջանում, նրա վորակյալ ե վոչ վորակյալ խավերի մեջ առեւտրութեան ե առաջ գալիս: Բացի վոչ վորակյալ խավերի հետեւանքը այն կլինի, վոր մենք գյուղացիադրանից այս բոլորի հետեւանքը այն կլինի, վոր մենք գյուղացիական մասսաներից կկտրվենք ե այն ժամանակ իսկապէս վոր կուլակը կուժեղանա ե վոչ թե կթուլանա: Կուլակը կուժեղանա նրա համար, վոր մենք մենակ գյուղացուն մեզնից վանելով՝ նրա գիրկը կզցենք: Ահա թե ինչ դրութեան կստեղծվեր յեթե մեր կուսակցութեան համագումարի մեծամասնութեանը նոր ուղղութիւնն իրար կողմը լիներ:

Բացի դրանից Լենինգրադի պատվիրակութեան գլուխ կանգնած ընկերների խոսելու ձևը մեծ վտանգներ առաջ կբերեր: Այդ ձևը արդեն ստեղծել ե շարունակում ե ստեղծել մեծ դժվարութեաններ: Վորոնք են այդ դժվարութեանները: Առաջինն այն, վոր մեր յերկրում կոմունիստական կուսակցութեանը կառավարող կուսակցութեան ե ե չի կարող ավելորդ դիսկուսիա թույլ տալ: Չե վոր այդ բոլորը փաստում ե մեր ամբողջ աշխատանքին, ազդում ե Խորհրդային ապագաբանի վրա, մեծ ուրախութեան ե պատգում ե Խորհրդային ապագաբանի վրա, մեծ ուրախութեան ե պատգում մեր թշնամիներին ե ուղղակի ոգնում նրանց՝ մեր դեմ պայքարելու: Չպետք ե նաեւ մոռանալ, վոր վորոշ չափով տատա-

նումներ են սկսում նաև Կոմունիստական Խնտերնացիոնալի շարքերում: Դուք կարծում եք մեր բոլոր թշնամիները չգիտեն այս ամենը: Նրանք սկսում են ծաղրել ոտարերկրյա կոմունիստներին և ասում. — «Դուք շարունակ «լենինիզմի» մասին եք խոսում, բայց դուքս ե գալիս, վոր յերկու լենինիզմ կա. ավելի լավ ե նախ վրձուցեք, թե դրանցից վորն ե իսկականը և նոր միայն յեկեք մեզ սովորեցրեք»։ անա թե ինչ են ասում մեր թշնամիները: Սոցիալ-դեմոկրատները, զանազան տեսակի մենշևիկները ուղղակի հրձվում են. պետք ե ասեմ, վոր ռուսական մենշևիկներն ու ոտարերկրացիներին շատերն ել ուղղակի պաշտպանում են մեր ոպպոզիցիային: Յես մի փոքրիկ հոգված արդեն գրել եմ այն մասին, թե ինչ են ասում մենշևիկները: Անա թե ինչ են գրում նրանք. — «Վերջապես Ռուսաստանի Կոմունիստական Կուսակցության Լենինգրադի կազմակերպության մեջ մարդիկ գտնվեցին, վորոնք խոստովանեցին, վոր վոչ մի սոցիալիզմ չկա: Պետական կապիտալիզմի հարցում ոպպոզիցիան միանգամայն իրավացի ե: Պարզ ե, վոր նրանք այդպես ել պիտի ասեն: Ռուսական մենշևիկները առանձնապես աղմուկ են բարձրացրել և ամեն կերպ աշխատում են ոգտագործել ոպպոզիցիայի ասածները մեր դեմ ոտարերկրյա մենշևիկներն ել մեր դեմ են և նույնն են ասում: Փրանսիական սոցիալ-ազգասերների «Պեպլ» (Ժողովուրդ) թերթում ուղղակի այսպես են գրում. — «Ընդ, փառք ասածո, շնորհակալություն պիտի հայտնել ոպպոզիցիային, վոր նա վերջապես բաց արավ մեր աչքերը և պարզեց մեզ համար, թե Ռուսաստանի Կոմունիստական Կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեի մեծամասնությունը ինչ տեսակի «մարքսիզմ» ե հրամցնում մեզ ու բարոգում»: Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության որդան «Փորվերտս»-ը մեծ հրձվանքի մեջ ե և նույնպես ասում ե. — «Մենք վաղուդ ենք ասել, վոր նրանց մոտ սոցիալիզմ չկա»: Իսկ մեր մենշևիկները «Սոցիալիստիչեսկի Վեստնիկ»-ի վերջին համարում գրում են. — «Վերջապես բոլշևիկյան բանվոր դասակարգի մեջ ել մարդիկ գտնվեցին, վորոնք խելքի յեկան և հասկացան, վոր բոլշևիկները մինչև այժմ ասածները սխալ են»:

Բայց չե՞ վոր մենք լենինիզմ քարոզել ենք. ուրեմն այլ խելքի գալը լենինիզմից հեռանալն ե, — այդպես են ասում մեր թրջնամիները: Անա թե ինչպես են գնահատում նրանք:

Դա շատ վտանգավոր ե, մանավանդ յերբ մեր թշնամիները կրկնում են մեր ոպպոզիցիայի ասածները և ուրախանում. Հենց ոպպոզիցիայի ասածներն ել կրկնելով, նրանք ավելացնում են. —

«վերջապես մարդիկ խելքի յեկան և հրաժարվում են այն բոլորից, ինչ ասել են կոմունիստները»: «Սոցիալիստիչեսկի Վեստնիկ»-ում լույս տեսած հոգվածը հենց այդպես ել սկսվում ե: Անա թե ինչ ե ասում նա. — «Ամբողջ ժամանակ խոսում են սոցիալիզմը կառուցելու հաջողությունների մասին, ութ տարի դրա մասին բղավում են — սոցիալիզմի կառուցում, սոցիալիզմի կառուցում, իսկ այսօր հենց իրենք դուքս են գալիս և ասում — «եյ ռւր ե մեզ մոտ սոցիալիզմը. մեզ մոտ միայն պետական կապիտալիզմ ե և մեր ֆաբրիկաներն ել պետական-կապիտալիստական են»:

Ինքնըստինքյան պարզ ե, վոր դուք ինքներդ արդեն տեսնում եք կամ շուտով կտեսնեք, թե ինչպես բոլոր այդ մենշևիկական, կիսամենշևիկական և նման տարրերը ֆաբրիկաներում ու գործարաններում ճիշտ նույն բանն են ասելու. — ընդ, այ ձեր պետական արդյունաբերությունն ել տեսանք. ընդ, վերջապես հասկացանք արդյունաբերությունն ել տեսանք. ընդ, վերջապես հասկացանք թե բանն ինչումն ե. այժմ արդեն բավական ե ինչքան խաբել եք բանվոր դասակարգին» — այդպես նրանք կանեն և այդպես ել արդեն ասում են: Այս բոլորից պարզ ե, վոր անհրաժեշտ ե ամենից առաջ հարցը լուծել մեր կուսակցության համար: Սուաշին հերթին պիտի պարզել, թե ինչպես ե մեր կուսակցությունը նայում այս իրիսակի համար, ոպպոզիցիային պատկանող ընկերները այժմ մեր պետական արդյունաբերության մասին նույնը չեն ասել, ինչ վոր առաջ եին ասում: Նրանք այժմ համաձայնվում են, վոր մեր պետական արդյունաբերությունը վոչ թե պետական-կապիտալիստական արդյունաբերությունը վոչ թե պետական-սոցիալիստական: Աստված տա, այդպես ել լինի. մենք շատ ուրախ կլինենք, յեթե վերջիվերջո նրանք բոլոր հարցերի նկատմամբ այդպես խոստովանեն իրենց սխալները: Իսկ անկախ այն բանից, թե նրանք կխոստովանեն իրենց սխալները թե չե, մենք այնուամենայնիվ պետք ե լենինիզմի կազմակերպչական ավանդները կատարենք. մենք պետք ե նրանց կամ համոզենք, կամ ստիպենք յենթարկվել մեր կուսակցության համագործակարի բոլոր վորոշումներին (ծափահարություններ):

Յեթե նրանք միանգամայն կամավոր կերպով յենթարկվեն, ավելի լավ, մենք չափազանց ուրախ կլինենք. իսկ յեթե իրանց կամքով չցանկանան անել այդ, այն ժամանակ հարկավոր կլինի ստիպել: Յեթե անհրաժեշտ կլինի այս կամ այն ընկերոջ նկատմամբ այս կամ այն միջոցը (կազմակերպչական քայլեր) ձեռք առնել, պետք է անել (ծափահարություններ): Վորովհետև միանգամայն սխալ կլինեն ներկուսակցական դեմոկրատիան հասկանալ այն մտքով, թե ով ինչ ուզում է, կարող է անել, կամ թե ամեն մեկը կարող է անել այն, ինչ վոր ինքը ճիշտ է համարում: Ինչ ուզում ես քեզ համար մտածիր, դա քո գործն է, բայց չպիտի մոռանաս, վոր կան նաև կուսակցության վորոշումներ, վոր պիտի կատարես:

Յերբ վոր ընկ. Տրոցկին դուրս յեկավ մեր կուսակցության մեծամասնության դեմ, նա լիովին համոզված էր, թե ինքը միանգամայն ճշմարիտ է. նա համոզված էր, վոր ճշմարիտ է և կոմունիստներ այդ ճշմարտության համար: Համագումարը վորոշում կայացրեց և ասաց, վոր Տրոցկին սխալվում է. այդ ժամանակ մենք նրան ասացինք. — դու կարծում ես, թե դու ճշմարիտ ես. ինչ ուզում ես մտածիր, դա քո գործն է, միայն յենթարկվիր համագումարի վորոշումներին: Այս ինչըրում վոչ մի բացառություն չի կարող լինել: Մեր կուսակցությունը կարող է գոյություն ունենալ միայն այն ժամանակ, յերբ նրա բոլոր անդամները կայացրած վորոշումները կատարեն: Յեթե զգում ես, վոր դու սխալվել ես, բարի յեղիր հայտարարելու այդ մասին: Քանի վոր համագումարի վորոշումն արդեն յեղել է, պետք է յենթարկվես ու հաշտվես: Իսկ յեթե այնուամենայնիվ գտնում ես, վոր դու իրավացի ես, շատ լավ. այն ժամանակ սպասիր, յերբ վոր հետեվյալ համագումարից առաջ Կենտրոնական Կոմիտեն դիսկուսիա բացի, նորից սկսիր պաշտպանել քո տեսակետը: Դու լիակատար իրավունք ունես այդ անելու: Իսկ մինչև համագումար լինելը, գլուխդ խոնարհիր կուսակցության առաջ, յենթարկվիր նրա վորոշումներին և սպասիր հաջորդ համագումարին: Ձեզ եմ հարցնում, այդպէս է, թե չե (բուն ծափահարություններ):

Յես գիտեմ, վոր մի քանիսը, մասնավորապէս կուսակցության յերիտասարդ անդամները այլ կերպ են մտածում. — դուք այստեղ շարունակ խոսում եք, իսկ ուրիշներին ստիպում եք լռել — անհրաժեշտ էն ասում նրանք: Ընկ. Ուիլսոնովն ասում է, թե նախագահությանն ուղարկած մի գրության մեջ այդպես է ասված: Այն ժամանակ ձեզ հարց եմ տալիս. — Այդ ով է ասել, թե մեր բոլոր կա-

կան կուսակցության մեջ չեն յեղել դեպքեր, յերբ հարկավոր է յեղել լռեցնել (ծափահարություններ):

Իսկ ինչ դրություն կառաջանար յերբ կուսակցական համագումարի վորոշումներից հետո չստիպելինք լռել. ինչ կստացվեր այն ժամանակ, Իմ խոսելուց հետո դուրս կգնային ընկ. ընկ. Չի-նովյեը և Կամենսը և կասեին. — «Դու եսենց, ենենց և այլն, և այլն»: Այն ժամանակ յես ել նրան կպատասխանեի. վաղը նա կգնար մի ուրիշ ռայոնում կխոսեր, յես ել նրա հետեից կգնայի. հետեյալ որը կգնար մի ուրիշ տեղ, յես այնտեղ ել կգնայի ու կպատասխանեի, և ինչ կստացվեր այն ժամանակ: Դիսկուսիան անվերջ կշարունակվեր և մեր կուսակցությունն այն ժամանակ վոչ թե կուսակցության կնամանկեր, այլ կդառնար դիսկուսիայի մի ակումբ: Յեվ ինչ կստացվեր այս բոլորից: Նախ քան կուսակցության համագումարի վորոշումը կայանալը, վոչ վոք չի ստիպել լռելու: Այն ժամանակ թույլ են արվել և՛ ձառեր և՛ կից գեկուցումներ, ամբողջ ժամանակ խոսել են բոլոր ռայոններում, բոլոր կոնֆերանսներում, այդ ժամանակ դա կարելի էր, իսկ այժմ. համագումարը կայացրել է յուր վորոշումները և այժմ արդեն դեկուցողը պիտի խոսի վոչ թե վորպես փոքրամասնության կամ մեծամասնության ներկայացուցիչ, այլ վորպես ամբողջ համագումարի ներկայացուցիչ (ծափահարություններ):

Յեթե ուղարկեցի այն ընկերները հետեյալ համագումարում կկարողանան համոզել մեծամասնությանը իրենց ասածներում և մենք փոքրամասնություն կկազմենք, այն ժամանակ պարզ է, վոր մենք կենթարկվենք:

Մենք ապրում ենք այնպիսի պայմաններում, յերբ դժբախտաբար, մի քանի ընկերներ, վորոնք վերջին ժամանակներս ձեռք-ձեռքի տված աշխատել են, վորոշ սխալներ են գործում և դժվար է ասել, թե ելի չեն գործի, — կարիք չկա դրանից հուսահատվելու: Դա շատ բնական է, վորովհետև շատ դժվարություններ կան, շատ բարդ հարցեր են դրվում մեր առաջ և այդ հարցերը վճռելու ժամանակ վոչ միայն առանձին ընկերներ, այլև ամբողջ խմբակներ զանազան հարցերի տարբեր կերպ են նայելու:

Լենինը այժմ չկա, դրա համար ել հարցերը ուղիղ կերպով վճռելու համար տարվող պայքարը ավելի մեծ է լինելու, քան այդ յեղել է Լենինի որոք: Լենինի մեծությունն ել հենց նրա մեջ է կայացել, վոր նա աշխատել է վորքան կարելի է դիսկուսիայից կապցել, վոր նա աշխատել է վորքան կարելի է դիսկուսիայից առաջացած վնասները քչացնել: Մենք բոլորս գիտենք, վոր Լենինը միակ մարդն էր, վորին բոլորս լսում էինք. այժմ այդ ավտո-րիտետը չկա և չի լինի: Դա պարզ է: Ամեն մի հարց վճռելուց ընտեղ չկա և չի լինի: Դա պարզ է: Ամեն մի հարց վճռելուց Կենտրոնական Կոմիտեի, Քաղբյուրոյի յուրաքանչյուր անգամ հարցին մի տեսակ է նայում, նորանոր խմբավորումներ են առաջա-

նում և հնարավոր չի լինում իսկույն իմանալ, արդյոք, վորոշումը ուղիղ է, թե չէ: Դժբախտաբար, տարածայնությունները ամբիշատ են լինելու, քան լենինի ժամանակ ե յեղել: Սակայն դա այնքան ել վտանգավոր չի լինի, յեթե այդ բոլոր տարածայնությունները, կարծիքների տարբերությունները, նույնիսկ թեքումները և այլն, չեն դարգանա ֆրակցիոն պայքարի ճանապարհով, կամ ուրիշ խոսքով ֆրակցիոն պայքարի բնույթ չեն կրի: Ահա թե ինչու ենք ասում— դու ինչպես ուզում ես, մտածիր, դա քո գործն է, յես ել կաշխատեմ քեզ համոզել, վոր իմ ասածն է ճիշտ. այդ բոլորը կարելի է. սակայն չպետք է մոռանաս, վոր վոչ վոք չի կարող կուսակցության վորոշումը խախտել. դա արդեն վոչ վոքի չի թույլատրվի: Կուսակցության վորոշումները խախտելով, դու նրա հիմքերը թուլացնում ես: Դա արդեն նշանակում է պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիմքերը փորել. դա վոչ մի դեպքում չի կարելի թույլ տալ. դա արդեն անհանդուրժելի է: Սա լենինյան դեմոկրատիզմի հիմնական մասն է:

Կուսակցության համագումարը միանգամայն պարզ ու հրամայականորեն ասել է.— ահա ձեզ ամբողջ կուսակցության վորոշումները և կուսակցության ամեն մի պատասխանատու անդամ պարտավոր է իմ այս վորոշումները կյանքում իրականացնել: Ուրիշ վոչ մի խոսք (ծափահարություններ):

Ի հարկե, վոչ վոք չի ցանկանա փոքրամասնության մեջ լինել: Անդուրեկան բան է խոստովանել սեփական սխալները. շատ անգամ անդուրեկան է լինում յենթարկվելը, սակայն չպետք է մոռանալ, վոր ամբողջ կուսակցության վորոշումներին յենթարկվելը ամեն մի կոմունիստի բացարձակ պարտականությունն է: Յեթե մենք, խախտենք կուսակցության վորոշումներին յենթարկվելը, դրանով ջարդած կլինենք մեր կուսակցության վողնաշարը, փլած նրա ամուր հիմքերը: Բայց չե՞ վոր մեր կուսակցությունը մի այնպիսի մեծ և հզոր կուսակցություն է, վորը կառավարում է մի հսկայական յերկիր և վորը յուր ուսերի վրա տանում է պրոլետարիատի դիկտատուրայի ամբողջ ծանրությունը: Վոչ մի կերպ չի կարելի թույլ տալ, վոր կուսակցության մեջ ճեղքումներ առաջանան:

Հենց վոր ճեղքվածքները յերևան, իսկույն հարկավոր է առաջն առնել, վորպեսզի մեր կուսակցությունը ինչպես միշտ, այնպես ել հետագայում մնա միասնական, ամուր, պողպատե, լենինյան կուսակցություն (բուռն ծափահարություններ):

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0186871

8

